नवतत्व प्रकरण.

गाथा मूल सळंग थी लाइन पैका टाइपथी,
गाथानुना छूटा शब्दोना अर्थ, गाथा मूल
शब्दार्थ भेगो तथा विस्तारार्थ तथा
नवतत्त्वना छूटा बोल.

जैन धर्मना तत्त्वनुं ज्ञान थवाने बाळ जीवोने
अति उपयोगी होवाथी
छपावी प्रसिद्ध करनार

श्री आद्य जैन धर्म प्रवर्तक सभा,
पांजरापोळ.

अमदावाद
"निर्मळ" प्रिन्टिंग प्रेसमां
लल्लुभाई ईश्वरदास त्रिवेदीए छाप्युं.

संवत १९६२. सने १९०६.

किम्मत आठ आना.

॥अथ श्रीनवतत्त्वप्रकरणप्रारंभः॥

जीवाऽजीवा पुण्णं,
पावाऽसव संवरो य निज्जरणा ॥
बंधो मुक्खो य तहा,
नव तत्ता हुंति नायव्वा ॥ १ ॥
चउदस चउदस बाया,
लीसा बासीय हुंति बायाला ॥
सत्तावन्नं बारस,
चउ नव न्नेया कमेणेसिं ॥ २ ॥
एगविह डुविह तिविहा,
चउव्विहा पंच छव्विहा जीवा ॥

चेयण तस इयरेहिं,
वेय गई करण काएहिं ॥ ३ ॥
एगिंदिय सुहुमियरा,
सन्नियर पणिंदियायस बि ति चउ
अपजत्ता पजत्ता,
कमेण चउदस जियठाणा ॥४॥
नाणं च दंसणं चेव,
चरित्तं च तवो तहा ॥
वीरियं उवउगो य,
एयं जीवस्स लक्कणं ॥ ५ ॥
आहार सरीरइंदिय,
पजत्ती आण पाण भास मणो ॥

चउ पंच पंच छप्पिय,
इग विगला सन्नि सन्नीणं ॥ ६ ॥
पणिंदिय त्तिबलू सा,
साऊ दस पाण चउ छ सग अट्ठ॥
इग दु ति चउरिंदीणं,
असन्नि सन्नीण नव दस य ॥७॥
॥ इति जीवतत्त्वम् ॥
धम्मा ऽधम्मा ऽगासा,
तिय तिय भेया तहेव अद्धा य ॥
खंधा देस पएसा,
परमाणु अजीव चउदसहा ॥८॥
धम्माऽधम्मा पुग्गल,

नह कालो पंच हुंति अजीवा ॥
चलणसहावो धम्मो,
थिरसंठाणो अहम्मो य ॥ ए ॥
अवगाहो आगासं,
पुग्गल जीवाण पुग्गला चउहा ॥
खंधा देस पएसा,
परमाणू चेव नायव्वा ॥ १० ॥
सदंधयार उज्जोय,
पभा छाया तवेहि आ ॥
वण्ण गंध रसा फासा,
पुग्गलाणं तु लक्खणं॥ ११ ॥
एगाकोडि सतसठि,

लक्खा सत्तहुत्तरी सहस्सा य ॥
दोयसया सोलहिया,
आवलिया इग मुहुत्तम्मि ॥१२॥
समयावली मुहुत्तं,
दीहा पक्खा य मास वरिसा य ॥
भणिउ पलिआ सागर,
उस्सप्पिणी सप्पिणी कालो १३
परिणामि जीव मुत्तं,
सपएसा एग खित्त किरिआय॥
निच्चं कारण कत्ता,
सव्वगय मियर अप्पवेसे ॥ १४ ॥
॥ इत्यजीवतत्त्वम् ॥

सा उच्चगोय मणु डुग,
सुर डुग पंचिंदिजाइ पणदेहा ॥
आइ ति तणू णु वंगा,
आइम संघयण संठाणा ॥ १५ ॥
वणचउक्का गुरु लहु,
परघा ऊसास आय वुज्जोयं ॥
सुभखगइ निमिण तस दस,
सुर नर तिरियाउ तित्थयरं ॥१६॥
तस बायर पज्जत्तं,
पत्तेयथिरं सुभं च सुभगं च ॥
सुस्सर आइज्ज जसं,
तसाइ दसगं इमं होइ ॥ १७ ॥

॥ इति पुण्यतत्त्वम् ॥

नाणंतराय दसगं,
नवबीये नीय साय मिच्छत्तं ॥
थावर दस नरयतिगं,
कसाय पणवीसतिरियदुगं ॥१८॥
इग वि ति चउ जाईउ,
कुखगइ उवघाय हुंति पावस्स ॥
अपसत्थं वन्न चउ,
अपढम संघयण संठाणा ॥१९॥
थावर सुहुम अपज्जं,
साहारणमथिरमसुभदुभगाणि
दुस्सर णाइज्ज जसं,

थावरदसगं विवज्जत्तं ॥ २० ॥
॥ इति पापतत्त्वम् ॥
इंदिअ कसाय अव्वय,
जोगा पंच चउ पंच तिन्नि कमा ॥
किरिआउ पणवीसं,
इमाउ ताउ अणुक्कमसो ॥२१॥
काइय अहिगरणीआ,
पाउसिआ पारितावणी किरिया ॥
पाणाइवायारंभिअ,
परिग्गहिया मायवत्तीअ ॥ २२ ॥
मिच्छा दंसण वत्ती,
अपच्चक्खाणाय दिट्ठि पुट्ठिअ ॥

पाणुच्चित्र सामंतो,
वणीत्र नेसह्नि साह्ह्नी ॥ २३ ॥
त्राणवणि वित्रारणित्रा,
त्रणन्नोगात्रणवकंखपच्चइत्रा
त्रन्नापउग समुदा,
ण पिज्ज दोसे रित्रावह्त्रिा॥२४॥
॥ इत्याश्रवतत्त्वम्॥
समिई गुत्ति परीसह,
जइधम्मो न्नावणा चरित्ताणि ॥
पण ति ङुवीस दस बार,
स पंचन्नेएहिं सगवन्ना ॥ २५ ॥
इरिया न्नासे सणा दाणे,

उच्चारे समिई सुत्र ॥
मणगुत्ति वयगुत्ति,
कायगुत्ति तहेव य ॥ २६ ॥
खुहा पिवासा सी उण्हं,
दंसा चेला रइ ह्रित्थ ॥
चरिआ निसिहिया सिज्जा,
अक्कोस वह जायणा ॥ २७ ॥
अलाभ रोग तण फासा,
मल सक्कार परीसहा ॥
पन्नाअन्नाण सम्मत्तं,
इअ बावीस परीसहा ॥ २८ ॥
खंती मद्दव अज्जव,

मुत्ती तव संजमे अ बोधव्वे ॥
सच्चं सोअं आकिं,
चणं च बंभं च जइधम्मो ॥२९॥
पढम मणिच्च मसरणं,
संसारो एगया य अन्नत्तं ॥
असुइत्तं आसव सं,
वरो अ तह निज्जरा नवमी ॥३०॥
लोगसहावो बोही,
दुल्लहा धम्मस्स साहगा अरिहा॥
एआउ भावणाउ,
भावे अंबा पयत्तेणं ॥ ३१ ॥
सामाइ अत्थ पढमं,

पएसो दलसंचउ ॥ ३७ ॥
पफ पडिहार सि मज्ज,
हमचित्तकुलाल नंडगारीणं ॥
जह ए एसिं नावा,
कम्माणविजाण तह नावा ।३०।
इह नाण दंसणावर,
ण वेय मोहाउ नाम गोत्राणि ॥
विग्घं च पण नव ङ अ,
ठवीस चउ तिसय ङपणविहं ३ए
नाणे य दंसणावरणे,
वेअणिए चेव अंतराएअ; ॥
तीसं कोमाकोडी,

अयराणं ठिईय उक्कोसा ॥ ४० ॥
सत्तरि कोडाकोडी,
मोहणिए वीस नाम गोएसु ॥
तित्तीसं अयराइं,
आउठिइ बंध उक्कोसा ॥ ४१ ॥
बारस मुहुत्त जहन्ना,
वेयणिए अठ नाम गोएसु ॥
सेसाणंतमुहुत्तं,
एयं बंध ठिई माणं ॥ ४२ ॥
॥ इति बंधतत्त्वं ॥
संतपय परूवणाया,
दव्वमपाणं च खित्तफुसणाय ॥

कालो अ अंतरं नाग,
नावेअप्पा बहु चेव ॥ ४३ ॥
संतं सुद्ध पयत्ता,
विज्जंत्तं खकुसुमं व न असंतं ॥
मुक्कत्ति पयं तस्सउ,
परूवणा मग्गणाईहिं ॥ ४४ ॥
गइ इंदीए काये,
जोए वेए कसाय नाणे य ॥
संजम दंसण लेसा,
नव सम्मे सन्नि आहारे ॥ ४५ ॥
नरगइ पणिंदि तसनव,
सन्निअहक्काय खइअ सम्मत्ते ॥

सुरकोणाहार केवल,
दंसण नाणे न सेसेसु ॥ ४६ ॥
दव्वपमाणे सिध्दा,
णं जीव दव्वाणि हुंति णंताणि ॥
लोगस्स असंखिज्जे,
न्नागे इक्को य सव्वे वि ॥ ४७ ॥
फुसणा अहिआ कालो,
इगसिद्द पमुच्च साइउणंतो ॥
पमिवाया न्नावाउ,
सिध्दाणं अंतरं नत्थि ॥ ४८ ॥
सव्व जियाण मणंते,
न्नागे तेतेसिं दंसणं नाणं ॥

खइए ज्ञावे परिणा,
मि एत्र्य पुण होइ जीवत्तं ॥४ए॥
थोवा नपुंस सिध्दा,
थी नर सिध्दा कमेण संखगुणा ॥
इत्र्य मुरक तत्तमेत्र्यं,
नव तत्ता लेसउ ज्ञणित्र्या ॥५०॥
जीवाइ नव पयत्थे,
जो जाणइ तस्स होइ सम्मत्तं ॥
ज्ञावेण सद्दहंतो,
त्र्ययाणमाणेवि सम्मत्तं ॥ ५१ ॥
सवाइं जिणेसर ज्ञा,
सित्र्याइं वयणाइं नन्नहा हुंति ॥

इअ बुद्धी जस्स मणे,
सम्मत्तं निच्चलं तस्स ॥ ५२ ॥
अंतो मुहुत्त मित्तं,
पि फासिअं हुज्ज जेहिं सम्मत्तं ॥
तेसिं अवड्ढपुग्गल,
परिअट्टो चेव संसारो ॥ ५३ ॥
उस्सप्पिणी अणंता,
पुग्गल परिअट्टउ मुणेअव्वो ॥
तेणंताती अद्धा,
अणागयद्धा अणंत गुणा ॥५४॥
जिण अजिण तित्थ तित्था,
गिहि अन्न सलिंग थी नर नपुंसा ॥

पत्तेअ सयंबुध्दा,
बुध्बोहि कणिक्काय ॥ ५५ ॥
जिणसिध्दा अरिहंता,
अजिण सिद्धा य पुंडरिया पमुहा
गणहारि तिब्सिध्दा,
अतिब्सिध्दा य मरुदेवी ॥ ५६ ॥
गिहिलिंग सिद्ध नरहो,
वलकलचीरीय अन्न लिंगम्मि ॥
साहू सलिंग सिद्धा,
थी सिध्दा चंदणा पमुहा ॥ ५७ ॥
पुं सिध्दा गोयमाई,
गांगेयाई नपुंसया सिध्दा ॥

पत्तेय सयंबुद्धा,
भणिया करकंडु कविलाई॥५८॥
तह बुद्धबोहिगुरुबो,
हिया इग समय एग सिद्धा य ॥
इग समएवि अणेगा,
सिद्धा ते णेगसिद्धाय ॥ ५९ ॥
जइआइ होइ पुच्छा,
जिणाण मग्गंमि उत्तरं तइया ॥
इक्कस निग्गोयस्स,
अणंत भागो य सिद्धिगउ॥६०॥
इति मोक्षतत्त्वं ॥
इति श्री नवतत्त्वं समाप्तं ॥

॥ अथ नवतत्त्व प्रकरणं ॥

गाथा १ लीना छूटा शब्दना अर्थ.

जीवा=जीवतत्व.	बंधो=बंधतत्व.
अजीवा=अजीवतत्व.	मुख्खो=मोक्षतत्व.
पुण्णं=पुन्यतत्व.	तहा=तेमज.
पाव=पापतत्व.	नवतत्ता=नवतत्त्वो.
आसव=आश्रवतत्व.	हुंति=छे.
संवरो=संवरतत्व.	नायव्वा=जाणवा योग्य.
निज्जरणा=निर्जरातत्व.	

जीवाऽजीवा पुणं, पावाऽसव संवरोय निज्जर-
णा ॥ बंधो मुख्खोय तहा, नवतत्ता हुंति ना-
यव्वा ॥ १ ॥

शब्दार्थः—जीव, अजीव, पुण्य, पाप, आश्रव, संवर अने नि-
र्जरा वली बंध तेमज मोक्ष ए नवतत्त्वो जाणवायोग्य छे. ॥

विस्तारार्थः—व्यवहारनये करी जे शुभाशुभ कर्मोनो

कर्त्ता, हर्त्ता तथा ज्ञोक्ता छे, अने निश्चय नये करी ज्ञान, दर्शन, तथा चारित्ररूप निज गुणोनोज कर्त्ता तथा ज्ञोक्ता छे अथवा दुःख सुख ज्ञानोपयोग लक्षणवंत चेतना सहित होय, तथा प्राण धारण करे, तेने प्रथम (जीवा) जीवतत्व कहियें; तेथी विपरीत जे चेतना रहित जम स्वज्ञाववालो होय तेने बीजुं (अजीवा) अजीवतत्व कहिये, जेणे करी शुज्ञ कर्मोना पुद्गलोनो संचय थवाथी सुख उत्पन्न थाय छे तेने त्रीजुं (पुसं) पुण्यतत्व कहिये, तेथी विपरीत जेणे करी अशुज्ञ कर्मोना पुद्गलोनो संचय थवाथी दुःख उत्पन्न थाय छे, तेने चोथुं (पावा) पापतत्त्व कहिये; जेणे करी नवां कर्म बंधाय तेने (आसव) आश्रवतत्व कहिये; जेथी आवतां कर्म रोकाय तेने पांचमुं (संवरो) संवरतत्व कहिये; जेथी देश थकी कर्मोना क्षय थाय छे तेने (निज्जरणा) निर्ज्जरा तत्व कहीये; नवां कर्मोनी साथे जुनां कर्मोनुं मली जवुं तेने (बंधो) बंधतत्व कहिये; अने जे आत्म प्रदेशथकी सर्वथा कर्मोनो क्षय थवो तेने (मुस्को)

मोक्षतत्व कहिये; जेम ए.नवतत्व सिद्धांतोने विषे कहेलां छे (तहा) तेमज समकित दृष्टि जीवोने आ (नवतत्ता) नवतत्वो (नायव्वा) जाणवा योग्य (हुंति) छे. आ नवतत्त्वोमां जीव अने अजीव ए बे तत्त्व मात्र जाणवा योग्य छे; पुण्य, संवर, निर्जरा अने मोक्ष ए चार तत्व ग्रहण करवा योग्य छे; अने पाप, आश्रव ने बंध ए त्रण तत्व तो मात्र सर्वथा सर्वने त्याग करवा योग्यज छे. ॥ १ ॥

गाथा २ जीना छूटा शब्दना अर्थ.

चउदस=चौद.
बायालीसा=बेंतालीश.
बासी=ब्यासी.
बायाला=बेंतालीश.
सत्तावन्नं=सत्तावन.
बारस=बार.
चउ=चार.
नव=नव.
कमेणेसिं=अनुक्रमे करी.
भेआ=भेदो.
हुंति=थाय छे.

चउदस चउदस बाया, लीसा बासीअ हुंति बायाला ॥ सत्तावन्नं बारस, चउ नव भेआ कमेणेसिं ॥ २ ॥

शब्दार्थः–पहेला तत्त्वना चौद, बीजाना चौद, त्रीजाना बेंतालीश, चोथाना ब्यासी, अने पांचमाना बेंतालीश, छठ्ठाना सत्तावन, सातमाना बार, आठमाना चार अने नवमाना नव. एवा अनुक्रमे करीने भेदो थाय छे. ॥ २ ॥

विस्तारार्थः–प्रथम जीवतत्वना (चउदस) चौद, बीजा अजीव तत्वना (चउदस) चौद, त्रीजा पुण्यतत्वना (बायालीसा) बेंतालीस, चोथा पापतत्वना (बासी) ब्यासी, पांचमा आश्रवतत्वना (बायाला) बेंतालीस, छठा संवरतत्वना (सत्तावन्नं) सत्तावन. सातमा निर्जरा तत्वना (बारस) बार, आठमा बंधतत्वना (चउ) चार, अने नवमा मोक्षतत्वना (नव) नव एवी रीते नवेना (कमेणेसिं) अनुक्रमे करी (भेआ) भेद (हुंति) थाय छे. आ प्रमाणे सर्व मली नवतत्वना भेदनी संख्या बशेंने छोतेर थाय छे. तेउमां अठ्यासी भेद अरुपी छे अने एकसो अठ्यासी भेद रुपी छे. ॥ २ ॥

आ नव तत्वोना ज्ञेदनो कोठो.

अंक.	नाम.	रुपिन्नेद.	अरुपिन्नेद.	हेय ज्ञेयादि.
१	जीव.	१४	०	ज्ञेय.
२	अजीव.	४	१०	ज्ञेय.
३	पुण्य.	४२	०	उपादेय.
४	पाप.	८२	०	हेय.
५	आश्रव.	४२	०	हेय.
६	संवर.	०	५७	उपादेय.
७	निर्जरा.	०	१२	उपादेय.
८	बंध.	४	०	हेय.
९	मोक्ष.	०	९	उपादेय.

गाथा ३ जीना छूटा शब्दना अर्थ.

एगविह=एक विध.
दुविह=द्विविध.
तिविहा=त्रिविध.
चउव्विहा=चतुर्विध.
पंच=पंच (विध).
छव्विहा=षड्विध.
जीवा=जीवतत्व.

चेयण=चेतना.
तस=त्रस.
इयरेहिं=इतर (स्थावर).
वेय=वेद.
गइ=गति.
करण=इंद्रियो.
काएहिं=काये करीने.

एगविह डुविह तिविहा, चउविहा पंच उविहा जीवा ॥ चेयण तस इयरेहिं, वेय गई करण काएहिं ॥ ३ ॥

शब्दार्थः—चेतना त्रस अने स्थावर ए भेदोए करीने; वली त्रण वेद, चार गति, पांच इंद्रिय अने छ काये करीने जीवो एक प्रकारना, बे प्रकारना, त्रण प्रकारना, चार प्रकारना, पांच प्रकारना अने छ प्रकारना जाणवा ॥ ३ ॥

विस्तारार्थः—(एगविह) एकविध, (डुविह) द्विविध, (तिविहा) त्रिविध, (चउविहा) चतुर्विध, (पंच) पंचविध, (उविहा) षड्विध एटले छ प्रकारनुं (जीवा) जीवतत्व छे. सर्व जीवने श्रुतज्ञाननो अनंतमो नाग उघाडो रहेवाथी तेउ (चेयण) चेतना लक्षणवान छे माटे एकविध जाणवुं. (तस) त्रस एटले जेनामां हालवा चालवानी शक्ति छे. अने (इयरेहिं) इतर एटले (स्थावर) एटले जे स्थिरतावान होय ते. एम सर्व जीव द्विविध जाणवा. (वेय) वेद त्रण छे. स्त्रिवेद, पुरुषवेद अने नंपुंसकवेद एम सर्व जीव त्रिविध जाणवा. (गइ)

गति चार छे. देवगति, मनुष्यगति, तिर्यंचगति अने नरकगति एम सर्व जीव चतुर्विध जाणवा. (करण) इंडियो पांच छे. एकेंडि, वेइंडि, तेइंडि, चउरिंडि अने पंचिंडि एम सर्व जीव पंचविध जाणवा. अने (काएहिं) काय छ छे–पृथ्विकाय, अप्‌काय, तेउकाय, वाउकाय वनस्पतिकाय अने त्रसकाय एम सर्व जीव षड्‌विध जाणवा ॥ ३ ॥

गाथा ४ थीना छूटा शब्दना अर्थ.

एगिंदिय=एकेंद्रि.
सुहुम=सूक्ष्म.
इयरा=इतर (बादर)
सन्नि=संज्ञि.
इयर=इतर (असंज्ञि).
पणिंदिया=पंचिंद्रिय.
स=सहित, साथे.
वि=बेइंद्रि.
ति=तेइंद्रि.
चउ=चउरिंद्रि.
अपजत्ता=अपर्याप्ता.
पज्जत्ता=पर्याप्ता.
कमेण=अनुक्रमे.
चउदस=चौद.
जियठाणा=जीवनां स्थानक.

एगिंदिय, सुहुमियरा, सन्नियर पणिंदिआय स वि ति चउ ॥ अपजत्ता पज्जत्ता, कमेण चउदस जियठाणा ॥ ४ ॥

शब्दार्थः–सूक्ष्म अने वादर एवा एकेंद्रिय. वादर बेइंद्रिय, तेइं-
द्रिय अने चउरिंद्रिय, संज्ञी अने असंज्ञी पंचिंद्रिय ए सात भेद
पर्याप्ता अने अपर्याप्ता. जेथी अनुक्रमे जीवना चौद भेद होय.

विस्तारार्थः–(एगिंदिय) एकेंद्रिना (सुहुम) सुक्ष्म अने (इयरा) इतर एटले वादर एवा बे भेद छे. तेमां सुक्ष्म एटले जे चौद राजलोकमां व्यापी रह्या छे, पर्वत प्रमुखने भेदीने जाय आवे कोइ वस्तुथी छेदाय भेदाय नहि, अग्नि जेने वाळी शके नहि, चर्मदृष्टिए देखाय नहि, मनुष्यादिक कोइ प्राणीना उपयोगमां आवे नहि एवा अदृश्य अने निरतिशयी सूक्ष्म नाम कर्मोदयवंतने सूक्ष्म कहे छे. अने वादर एटले ज नियतस्थान वर्त्ती छे, परंतु कोइ वस्तुने भेदी शके नहि, पण जेनो भेद तथा छेद वीजी वस्तुथी थइ शके, जेने अग्नि वाळी शके, चर्मदृष्टिनो विषय थइ शके, जे मनुष्यादिक सर्व प्राणीना उपयोगमां आवी शके एवा दृश्य अने सातिशयी वादर नाम कर्मोदयवंतने वादर कहेछे. अने (पणिंदिआ) पंचिंद्रिना (सन्नि)

संज्ञी एटले मन संज्ञा सहित अने बीजा (इयर) इतर एटले असंज्ञी एटले मन संज्ञा रहित एवा बे नेद बे. (स) तेनी साथे (बि) बे इंद्रिय (ति) ते इंद्रिय (चउ) चउरिंद्रिय ए दरेकनो अकेको नेद मेळवतां सात नेद थाय. अने तेमने (पजत्ता) पर्याप्ता अने (अपजत्ता) अपर्याप्ता गणतां (कमेण) अनुक्रमे करी (जीयठाणा) जीवनां स्थानक (चउदस) चौद थाय. वली बीजा मत प्रमाणे जीवना बत्रीश नेद पण थाय बे-ते आ नीचेनी गाथा उपरथी समजी लेवा.

पण थावर सुहुमियरा, परितवणा सन्नि अ-
सन्नि विगलतिगं ॥ इय सोलस पज्जत्ता अ-
पजत्ता जीव बत्तीसं ॥ १ ॥

अर्थः-पांच सूक्ष्म स्थावर, पांच बादर स्थावर, प्रत्येक वनस्पतिकाय, संज्ञी पंचिंदि, असंज्ञी पंचिंदी अने विकलत्रिक ए सोल नेदने पर्याप्ता अने अपर्याप्ताए गणतां जीवना बत्रीश नेद थाय. ॥ १ ॥

गाथा ५ मीना छूटा शब्दोना अर्थ.

नाणं=ज्ञान.	वीरियं=विर्य.
दंसणं=दर्शन.	उवओगो=उपयोग.
चेव=निश्चे.	एअं=ए आ.
चरित्तं=चारित्र.	जीवस्स=जीवनुं.
तवो=तप.	लख्खणं=लक्षण.
तहा=तेमज.	

नाणं च दंसणं चेव, चरित्तं च तवो तहा॥ वीरियं उवउगोय, एयं जीवस्स लख्कणं ॥ ५॥

शब्दार्थः–ज्ञान, दर्शन, चारित्र, अने तप तेमज वीर्य अने उपयोग ए प्रकारे जीवनुं लक्षण छे. ॥ ५ ॥

विस्तारार्थः–(नाणं) ज्ञान पांच प्रकारे छे. मति, श्रुत, अवधि, मनःपर्यव अने केवल ए पांच ज्ञान समकीतवंतने कह्यां छे. अने मति अज्ञान, श्रुत अज्ञान तथा विभंगज्ञान ए त्रण अज्ञान मिथ्यात्वीने कह्यां छे. ए बेउ मळीने आठनी संख्या थाय छे, तेमांनु गमे ते एक अथवा अधीक ज्ञान जेमां होय; (च) वली (दंसणं॰) दर्शन ते चार प्रकारे छे. चक्षु, अचक्षु, अवधि अने केवल ए चार प्रकारना दर्शनमांनुं गमे ते एक अथवा अधिक

जेमां होय, (चेव) निश्चे (चरित्तं) चारित्र ते सात प्रकारे छे. सामायिक, छेदोपस्थापनीय, परिहार विशुद्धि, सूक्ष्मसंपराय, यथाख्यात, देशविरति तथा अविरति ए सात प्रकारना चारित्रमांनु गमे ते एक अथवा वधारे चारित्र जेमां होय, तथा (तवो) तप बे प्रकारे छे—एक द्रव्यथी ते अणशणादि अने बीजुं इच्छानिरोधरुप भावथी एमांनु एक अथवा अधिक तप जेमां होय (तहा) तेमज (वीरियं) करण तथा लब्धिरुप अथवा बल पराक्रमरुप ए बे प्रकारना वीर्यमांनुं गमे ते एक अथवा वधारे जेमां होय तथा (उवओगो) उपयोग बार प्रकारे छे—पांच ज्ञान, त्रण अज्ञान तथा चार दर्शन, ए बार प्रकारना साकार तथा निराकाररुप उपयोगमांनो गमे ते एक अथवा वधारे उपयोग जेमां होय तेने संसारी अथवा सिद्ध जीव कहिये. आ गुण जीव विना बीजा कोइमां होय नहि. (एअं) ए प्रकारे (जीअस्स) जीवनुं (लक्खणं) लक्षण जाणवुं.

विशेष तेने (आहार) आहार पर्याप्ती कहेछे. पछी ते रसरुप परिणामने रस, रुधिर, मांस, मेद, अस्थि, मज्जा तथा वीर्य ए सात धातुपणे परिण मावीने शरीर बांधवानी जे शक्ति विशेष तेने (सरीर) शरीर पर्याप्ती कहे छे. पछी ते सात धातुपणे परिणमाव्यो जे रस, ते जेने जेटलां इ न्य इंद्रिय जोइये तेन तेटलां इंद्रियपणे परिणमा ववानी जे शक्ति विशेष तेन (इंदिय) इंद्रिय प र्याप्ति कहे छे. (पज्जत्ति) पर्याप्ति ए शब्द दरेकनी साथे लगाम्बो. उपर कहेली त्रण पर्याप्ति पूरी कर्या विना कोइ जीव मरण पामे नहि. माटे पर्याप्ति वचमां कह्यो छे. ए त्रण पर्याप्ति बांधीने पछी श्वा सोछ्वास योग्य वर्गणानां दलिक लइ श्वासोछ्वास पणे परिणमावीने अवलंबी मुकवानी जे शक्ति विशेष तेने (आणपाण) श्वासोछ्वास पर्याप्ती कहे छे. भाषा योग्य पुद्गल लइ भाषापणे परिणमा वीने अवलंबी मूकवानी जे शक्ति विशेष तेने (भास) भाषा पर्याप्ति कहे छे. अने मनो वर्गणा

योग्य पुद्गल लइ मनपणे परिणामावीने अवलंबी मूकवानी जे शक्ति विशेष तेने (मणे) मनः प र्याप्ति कहे छे. एवी रीते ए छ प्रकारे पर्याप्ति कही छे. आहार पर्याप्ति, शरीर पर्याप्ति, इंद्रिय पर्याप्ति तथा श्वासोश्वास पर्याप्ति ए (चउ) चार पर्याप्ति (इग) एकेंद्रियने होय. आ चार पर्याप्तिनी साथे पांचमी भाषा पर्याप्ति जोमीए ते पांच पर्याप्ति (विगला) विकलेंद्रियने एटले बेइंद्रिय, तेइंद्रिय तथा चउरिंद्रियने प्रत्येके होय. एज (पंच) पांच पर्याप्तिओ (असन्नि) असंज्ञी पंचेंद्रियने होय. अने (छप्पिअ) छए पर्याप्तिउ (सन्नीणं) संज्ञी पंचेंद्रियने होय. ॥ ६ ॥

गाथा ७ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

पणिंदिय=पांच इंद्रियो.	छ=छ.
तिबल=त्रण बल.	सग=सात.
ऊसास=श्वासोच्छास.	अठ=आठ.
आउ=आउखुं=आयुष.	इग=एकेंद्रियने.
दस=दश.	दु=बे इंद्रियने.
पाण=प्राण.	ति=ते इंद्रियने.
चउ=चार.	चउरिंदिणं=चतुरिंद्रियने

असन्नि=असंज्ञीने	नव=नव,
सन्नीणं=संज्ञीने	दस=दस

पणिंदिअत्ति बलूसा, साउ दस पाण चउ छ सग अठ ॥ इगदुति चउरिंदिणं, असन्निसन्नीण नव दसय ॥ ७ ॥

शब्दार्थः-पांच इंद्रिय, त्रण बल, श्वासोश्वास अने आयुष्य ए दश प्राण छे तेमा एकेंद्रियने चार प्राण होय छे. बेंद्रियने छ प्राण होय छे, तेरिंद्रियने सात प्राण होय छे, चउरिंद्रियने आठ प्राण होय छे अने असंज्ञी तथा संज्ञीने नव तथा दस एम अनुक्रमे प्राण होय छे.

विस्तारार्थः-पणिंदिअ एटले पांच इंद्रिय ते स्पर्शनेंद्रिय, रसेंद्रिय, घ्राणेंद्रि, चक्षुरिंद्रिय तथा श्रोत्रेंद्रिय; त्तिबल एटले त्रण बल ते मनोबल, वचनबल तथा कायबल; ऊसास एटले श्वासोश्वास अने आउ एटले आयुष्य ते जे जीवने भवनी साथे नियत बंधक होय, ए दसपाण एटले दशप्राण जाणवा.

हवे जे जे जीवने जेटला जेटला प्राण होय ते कहे छेः—पथिव्यादि पांच स्थावररूप इग एटले

एकेंद्रियने, एक स्पर्शनेंद्रिय, बीजुं श्वासोश्वास, त्रीजुं कायबल. चोथुं आनखुं, ए चउ एटले चार प्राण होय. दक्षिणावर्त्त शंख प्रमुख (ड) एटले बेइंद्रिय ने उपर कहेला चार प्राणनी साथे रसनेंद्रिय तथा वचनबल जोमयाथी व एटले व प्राण होय. कान खजुरीया, मांकण, जू, कीमी तथा मंकोमा प्रमुख, ति एटले तेंद्रियने उपर कहेलां व प्राणनी साथे घ्राणेंद्रिय जोमयाथी सग एटले सात प्राण होय; वींठी तथा भ्रमरादिक चउरिंदिय एटले चतुरिंद्रियने उपर कहेलां सात प्राणनी साथे चक्षुरिंद्रिय जोमयाथी अठ एटले आठ प्राण होय मातापिताना संयोग विना एटले गर्भ विना मनुष्यनां मलमूत्रादि चउद स्थानके उपजनारा जे संमूर्छिम मनुष्य तथा कादव प्रमुखने विषे उपजनारा जे संमूर्छिम तिर्यंच एवा असन्नि एटले असंज्ञी संमूर्छिम पंचेंद्रियने उपर कहेलां आठ प्राणनी साथे श्रोत्रेंद्रिय जोडयाथी नव, एटले नव प्राण होय. एमां एटलुं विशेष समजवानुं छे के, संमूर्छिम बे प्रकारना होय छे, एक

२

संमूर्छिम मनुष्य; अने बीजा संमूर्छिम तिर्यंच, ते उमां संमूर्छिम तिर्यंचने तो कहेलां नव प्राण होय छे, एवो नियम छे. पण संमूर्छिम मनुष्यने वचन बल नहिं होवाने लीधे आठज प्राण होयछे. तेमां पण जो श्वासोच्छ्वास पर्याप्ति बांधतो छतो मरण पामे, तो सातज प्राण रहेछे. अने जे मातापिताना संयोगे करी गर्भने विषे उत्पन्न थाय छे, एवा म नुष्य, तथा तिर्यंच, जे गर्भज जातिना होय, तथा नारकी कुंभीमां उपजे छे, ने देवता उत्पाद शय्या मां उपजे छे, पण मातापिताना संयोगे गर्भमां उपजता नथी, तोपण देवता अने नारकीने संज्ञी पंचेंद्रियने उपर कहेलां नव प्राणनी साथे मनोबल जोमयाथी दश प्राण होय छे ए सर्व, द्रव्य प्राण जांणवा, अने भाव प्राण तो आत्माना ज्ञानादि गु ण-छे ते जाणवा ॥ ७ ॥

॥ इति श्री जीवतत्त्व वर्णनं समाप्तम् ॥

गाथा ७ मीना छूटा शब्दोना अर्थ.

धम्मा=धर्मास्तिकाय.
अधम्मा=अधर्मास्तिकाय.
आगासा=आकाशास्तिकाय.
तियतिय=त्रण त्रण.
भेया=भेदो.
तहेव=तेमज.
अद्धा=काल
खंधा=खंध.
देस=देश.
पएसा=प्रदेश
परमाणु=परमाणु.
अजीव=अजीव तत्त्व.
चउदसहा=चउदप्रकार.

धम्माऽधम्माऽगासा, तिय तिय भेया तहेव अद्धाय ॥ खंधादेसपएसा, परमाणु अजीव चउदसहा ॥ ७ ॥

शब्दार्थः—धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय अने आकाशास्तिकाय ए त्रणना खंध, देश अने प्रदेश एवा त्रण त्रण भेदो छे एटले ते नव भेद थया तेवीज रीते वली काल, अने पुद्गलना खंध, देश, प्रदेश तथा परमाणु. ए प्रमाणे अजीव तत्त्व चौद प्रकारे छे.

विस्तारार्थः—धम्मा एटले धर्मास्तिकाय, अधम्मा एटले अधर्मास्तिकाय, आगासा एटले आकाशास्तिकाय. ए त्रण द्रव्यना खंध, देश तथा प्रदेश, एवा तिय तिय भेया एटले त्रण त्रण भेद होवाथी प्र

त्येक अस्तिकायने त्रणे गुणतां नवनी संख्या थाय छे. प्रदेशना समूहने अस्तिकाय कहे छे. एवो अर्थ, कहेलां त्रण द्रव्योने लागु करवो. ए त्रणे द्रव्यनो चौद रज्ज्वात्मक खंध कहेवाय छे. तेथी कां इक नंग्रो होय अथवा सकल प्रदेशानुगत सामा न्य परिणामनी परे अवयव धर्मास्तिकायना जेह बुद्धि परिकल्पिताद्यादि प्रदेशात्मक जे विन्नाग, तेने देश कहीये, अने जे प्रकृष्टदेश अति निर्विन्नाज्य अविन्नाज्य होय, ते प्रदेश कहेवाय छे. तहेव एटले तेमज अद्धा एटले काल द्रव्यनो वर्त्तमान समय रूप एकज प्रदेश होवाथी ते अस्तिकाय कहेवाय नहिं माटे एकज न्नेद जाणवो. एम दश न्नेद थया. य एटले चकार उन्नयान्वयी अव्यय छे. ए थी पुफ्नास्तिकाय द्रव्य लेवुं, तेना अखंड द्रव्य रूप आखा पदार्थने अथवा अनंतादि परमाणुना मलेला समूहने खंधा एटले खंध कहे छे. खंधनो केटलोक न्नाग जेनो खंधनी साथे संबंध होय छे तेने देस एटले देश कहे छे. जेनी खंधनी साथे

निर्विभाज्य कल्पना करी छतां खंधनी साथे अभिन्न संबंध होय तेने पएसा एटले प्रदेश कहे छे. अने तेज प्रदेश जो खंधथी भिन्न थाय एवो जे निर्विभाज्य भाग एटले जेना केवलीनी बुद्धिये एक भागना वे भाग थई शके नहिं तेने परमाणु एटले परमाणु कहे छे. ए प्रमाणे पुद्गलास्तिकाय द्रव्यना चार भेद ते पूर्वे कहेला दश भेद साथे मेलवतां अजीव एटले अजीवतत्त्वना चउदसहा एटले चौद भेद थाय ॥ ८ ॥

गाथा ए मीना बूटा शब्दना अर्थ.

धम्मा=धर्मास्तिकाय.
अधम्मा=अधर्मास्तिकाय.
पुग्गल=पुद्गलास्तिकाय.
नह=आकाशास्तिकाय.
कालो=काल.
पंच=पांच.
हुंति=होयछे.

अजीवा=अजीवद्रव्य.
चलणसहावो=चलन स्वभाववालो.
धम्मो=धर्मास्तिकाय.
थिरसंठाणो=स्थिर संस्थान (स्वभाव) वालो.
अहम्मो=अधर्मास्तिकाय.

धम्माऽधम्मा पुग्गल, नह कालो पंच हुंति

अजीवा ॥ चलण सहावो धम्मो, थिर संठाणो अहम्मो य ॥ ९ ॥

शब्दार्थः–धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, पुद्गलास्तिकाय. आकाशास्तिकाय, काल. ए पांच अजीव द्रव्य होय छे. तेमां चलन स्वभाव गुणवालो धर्मास्तिकाय छे. अने स्थिर स्वभाव गुणवालो अधर्मास्तिकाय छे. ॥ ९ ॥

विस्तारार्थः–धम्मा एटले धर्मास्तिकाय, अधम्मा एटले अधर्मास्तिकाय, पुग्गल एटले पुद्गलास्तिकाय, नह एटले आकाशास्तिकाय, अने कालो एटले काल, ए पंच एटले पांच अज्जीवा अजीव द्रव्य हुंति एटले छे. ए पांचनी साथे जीवद्रव्य मेल्याथी षड्द्रव्य कहेवायछे.

जेम मांछलाना संचारनुं, पाणी ए अपेक्षा कारण छे, तेम जीवने तथा पुद्गलने गतिपणे परिणमतां जे अपेक्षा कारण होय, तेने धर्मास्तिकाय कहे छे. जेम पाणी विना माछलानुं संचार थइ शके नहीं तेम धर्मास्तिकाय विना जीव अने पुद्गल चाली शके नहीं. अर्थात् चलण सहावो ध·

म्मो एटले चलन स्वभाव गुण, ते धर्मास्तिका
य जाणवो.

जेम मुसाफरने विसामो लेवाने विषे वृक्षादि
कनी छाया अपेक्षा कारण छे, तेम जीव तथा पु
द्गलने स्थितिपणे परिणमतां जे अपेक्षा कारण
होय, अर्थात् थिरसंठाणो अहम्मो एटले स्थिर रा
खवानो सहजगुण तेने अधर्मास्तिकाय कहे छे. ए
बन्ने अरूपी द्रव्य चउद राजलोक व्यापी छे. वर्ण,
गंध, शब्द, रूप, स्पर्श तथा रसरहित असंख्यात
प्रदेशी छे, जे उदासीन वृत्ति होय तेने अपेक्षा का
रण कहे छे. अ एटले चकार, पादपूर्णार्थ उभया
न्वयी अव्यय छे. ॥ ए ॥

गाथा १० मीना छूटा शब्दना अर्थ.

अवगाहे=अवकाश(स्वभावगुण	खंधा=खंध.
आगासं=आकाशास्तिकाय.	देस=देश
पुग्गल=पुद्गलने.	पएसा=प्रदेश.
जीवाण=जीवने.	परमाणु=परमाणु.
पुग्गला=पुद्गल द्रव्य	चेव=निश्चे.
चउहा=चार प्रकारे.	नायव्वा=जाणवा.

अवगाहो आगासं, पुग्गल जीवाण पुग्ग
ला चउहा ॥ खंधा देसपएसा, परमाणू चेव
नायवा ॥ १० ॥

शब्दार्थः-अवकाश आपवाना स्वभाववालो आकाशास्तिकाय जाणवो. पुद्गलो चार प्रकारना छे. ते खंध, देश, प्रदेश तथा परमाणु निश्चयथी जाणवा ॥ १० ॥

विस्तारार्थः-आगासं एटले आकाशास्तिकाय. ते लोकालोक व्यापी वर्ण, रूप, रस, गंध, तथा स्पर्श रहित अरूपी अनंत प्रदेशी अने साकरने दूधनी पेठे जेनो अवगाहो एटले अवकाश स्वभाव गुण छे. अर्थात् एक प्रदेशथी बीजा प्रदेशमां जतां जे अवकाशने आपे, तेने आकाशद्रव्य कहीये. तेना बे भेद छे, एक लोकाकाश बीजो अलोकाकाश, ए विशेषता छे. हवे कोइ अहीं शंका करे के अवकाश कोने आपे छे तेनो उत्तर ए छे के पुग्गल जीवाण एटले पुद्गल तथा जीवने अवकाश आपेछे. ते पुग्गला एटले पुद्गल द्रव्य चउहा एटले चार प्रकारे छे. पूर्वे कहेलां स्वरुप पुद्गल द्रव्यना

खधा एटले खंध, देस एटले देश, पएसा एटले प्रदेश, तथा परमाणुं एटले परमाणु, ए भेद चेव एटले निश्चय करीने नायव्वा एटले जाणवा योग्य छे ॥ १० ॥

गाथा ११ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

सद्द=शब्द.	वण्ण=वर्ण.
अंधयार=अंधकार.	गंध=गंध.
उज्जोअ=उद्योत, प्रकाश.	रसा=रस.
पभा=प्रभा, ज्योति.	फासा=स्पर्श.
छाया=छाया, कांति.	पुग्गलाणं=पुद्गलो.
तवेहि=आतप.	तु=निश्चे.
आ=वा, अथवा.	लक्खणं=लक्षण.

सद्दंधयार उज्जोअ, पभा छाया तवेहि आ ॥
वण्ण गंध रसा फासा, पुग्गलाणं तु लक्खणं॥११॥

शब्दार्थः–शब्द, अंधकार, रत्नादिकनो प्रकाश, चंद्र विगेरेनी कांति, छाया, तडको अथवा वर्ण, गंध, रस अने स्पर्श ए बधी पुद्गलोनुं लक्षण छे ॥ ११ ॥

विस्तारार्थः–सचित, अचित, अने मिश्र, ए त्रण प्रकारमंना गमे ते सद्द एटले शब्द, अंधयार एटले अंधकार, तथा रत्नप्रमुखनो उज्जोअ एटले प्रकाश

तथा चंद्रमादिकनी पन्ना एटले ज्योति, तथा गाया एटले गाया अने तवेइ एटले सूर्य प्रमुखनो आ तप, आ एटले वा एटले बीजा नीचला पदार्थ पण जाणवा. वन्न एटले वर्ण, गंध एटले गंध, रसा ए टले रस. अने फासा एटले स्पर्श एवा गुणवालो होय अने जे चौद राजलोकमां व्यापक, संख्यात प्रदेशी, असंख्यात प्रदेशी, तथा अनंत प्रदेशीनो पूर्ण, गलन स्वन्नाववान् एवो अखंम पुद्गलास्ति कायरूप खंध. ते खंधनो एक न्नाग अथवा कांई पण न्यून न्नागरूप देश, तथा जे केवलीनी बुद्धिये पण एक न्नागना बे न्नाग थइ शके नहीं, एवो अति सूक्ष्म खंधनो अन्निन्नन्नाग निर्विन्नाज्यरूप ते प्रदेश, तेनीज ज्यारे खंधथी न्निन्न कल्पना थाय त्यारे ते परमाणु कहेवाय वे. ए पुग्गलाणं एटले पुद्गलोनुं तु एटले निश्चयपणे लरकणं एटले लक्षण वे॥११॥

गाथा १२ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

एगाकोडि=एक क्रोड.	लरकखा=लाख.
सतसहि=सडसठ.	सत्तहुत्तरि=सीत्योतेर.

सहस्सा=हजार. | आवलिया=आवलिका.
दोयसया=बसो. | इग=एक.
सोलहिया=सोल अधिक. | मुहुत्तम्मि=मुहूर्तमां.

एगाकोडि सतसट्ठि, लक्खा सत्तहुत्तरी स
हस्सा य; दोयसया सोलहिया, आवलिया इ
गमुहुत्तम्मि ॥ १५ ॥

शब्दार्थः—एक क्रोड, सडसठ लाख, सित्योतेर हजार अने बसो उपर सोल अधिक एटली आवलीओ एक मुहूर्तने विषे थायछे

विस्तारार्थः—एगाकोडि एटले एक क्रोड, सतसट्ठि लक्खा एटले सडसठ लाख सत्तहुत्तरी सहस्सा एटले सत्योतेर हजार, दोयसया एटले बसें अने सोलहिया एटले शोल उपर, एटली आवलिआ एटले आवलिका इग मुहुत्तम्मि एटले एक मुहूर्त मां थाय छे. य एटले चकार पादपूर्णार्थ समुच्चयान्व यी अव्यय छे. हवे एनो भावार्थ कहे छेः—आंखना एक फूरणामां अथवा एक चपटी वजाडवामां अ थवा जीर्ण वस्त्र फाडवाने वखते एक तंतुथी बीजे तंतुये जाय तथा कमलना पांदडाना समूहने यु

वान पुरुषे भाला साथे विंधता एक पांदमाथी बीजे पांदमे भालो पोहोंचे, एटला वखतमां असंख्याता समय थइ जाय, एटले वस्त्र अथवा पत्र फाडवाना आरंभमां सूक्ष्मात् सूक्ष्म क्षणरूप जे काल होय छे, जेनो विभाग थइ शके नहीं. जेनो भूत अने भविष्य विषे विचार थाय नहीं. एटले वस्त्र अथवा पत्र फाडतां प्रथम वर्त्तमान कालरूप अति सूक्ष्म कालनुं उल्लंघन थइने ते क्यारे भूत काल थयो ? कयो वर्तमान काल छे ? अने कयो भविष्यकाल थवा योग्य छे ? तेनुं अनुमान थइ शके नहीं, तेने सर्व लघुकालरूप समय कहे छे. एवा असंख्यात समयने आवली कहे छे. एवी बशेने छप्पन आवलीए एक क्षुल्लकभव थाय छे. ए करतां बीजा कोइ पण नाना भवनी कल्पना थइ शके नहिं. एवा कांइक अधिक सत्तर क्षुल्लक भवमां एक श्वासोच्छ्वासरूप प्राणनी उत्पत्ति होय छे. एवा सात प्राणोत्पत्ति कालने एक स्तोक कहे छे. एवा सात स्तोक समये एक लव होय छे. ए

वा सीत्त्योतेर लव बे घमीरूप एक मुहूर्त्त होय छे. ते एक मुहूर्त्तने विषे पूर्वे कहेला १६७७७२१६ आवली होय छे. ॥ १२ ॥

गाथा १३ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

समय=समय.
आवली=आवली.
मुहुत्ता=मुहूर्त.
दीहा=दिवस.
पक्खा=पक्ष-पखवाडीउं.
मास=महिने.
वरिसा=वरस.
भणिओ=कह्युं छे.
पलिया=पल्योपम.
सागर=सागरोपम.
उस्सप्पिणी=उत्सर्पिणी.
सप्पिणी=अवसर्पिणी.
कालो=कालचक्र.

समयाऽवली मुहुत्ता, दीहा पक्खाय मास वरिसाय ॥ भणिड पलिया सागर, उस्सप्पि णी सप्पिणी कालो ॥ १३ ॥

शब्दार्थः–समय, आवली, मुहूर्त्त, दिवस, पक्ष, मास, वर्ष, पल्योपम, सागरोपम, उत्सर्पिणी अवसर्पिणी ए प्रमाणे काल कह्यो छे. ॥ १३ ॥

विस्तारार्थः–अति सूक्ष्मकालने समय एटले समय कहे छे, असंख्याता समयने एक आवली एटले

ज्ञेद घणा वे, ते पण जाणी लेवा. जेमके बे मासे एक ऋतु थाय वे, त्रण ऋतुये एक अयन, बे अयने एक वर्ष, पांच वर्षे एक युग, चोराशी लाख वर्षे एक पूर्वांग, ते एक पूर्वांगने चोराशी लाखे गुणतां एक वर्ष थाय वे, इत्यादिक कालना अनेक ज्ञेद वे, ते सर्व बीजा शास्त्रोथी जाणवा.

गाथा १४ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

परिणामी=परिणामी.
जीवा=जीव.
मुत्तं=मूर्तिमंत.
सपएसा=सप्रदेशी.
एग=एक.
खित्त=क्षेत्र.
किरीआय=सक्रिय.

णिच्चं=नित्य.
कारण=कारण.
कत्ता=कर्त्ता.
सव्वगय=सर्वगत
इयर=इतर (असर्वगत)
अप्पवेसे=प्रवेशरहित.

परिणामि जीव मुत्तं, सपएसा एग खित्त किरिआय ॥ निच्चं कारण कत्ता, सवगय इयर अप्पवेसे ॥ १४ ॥

शब्दार्थः—परिणामि, जीव, मूर्त, सप्रदेशी, एक, क्षेत्र, क्रिया,

आवली कहे ढे, एवी १६७७७२१६ आवलीये मु हुर्त्त एटले एक मुहुर्त्त थाय ढे, त्रीश मुहुर्त्ते दीहा एटले एक अहोरात्रिरूप दिवस थाय ढे, पंदर अ होरात्रिये पक्खा एटले पक्खवाम्डियुं थाय ढे, बे प खवाम्डीये मास एटले एक महीनो थाय ढे, बार महिने वरिसा एटले एक वर्ष थाय ढे, ए रीते न्नणिड एटले कह्युं ढे, तेमज असंख्याता वर्षे एक पलिया एटले पल्योपम थाय, तेवा दश को मा कोम्डी पल्योपमे सागर एटले सागरोपम थाय, तेवा दश कोमा कोम्डी सागरोपमे उस्सप्पिणी ए टले उत्सप्पिणी अने बीजा दश कोमा कोम्डी सा गरोपमे सप्पिणी एटले अवसर्पिणी थाय, ए बे मलीने वीश कोमा कोम्डी सागरोपमे कालो ए टले कालचक्र थाय, ए सर्व मनुष्य लोकमां व्यव हारथी काल जाणवो.

आ गाथामां बे ठेकाणे चकार ढे, ते पाद पू र्णार्थे उन्नयान्वयी ढे. एनो न्नावार्थः—पूर्वोक्त जे कालना न्नेद कह्या, तेथी वली बीजा पण कालना

भेद घणा छे, ते पण जाणी लेवा. जेमके बे मासे एक ऋतु थाय छे, त्रण ऋतुये एक अयन, बे अयने एक वर्ष, पांच वर्षे एक युग, चोराशी लाख वर्षे एक पूर्वांग, ते एक पूर्वांगने चोराशी लाखे गुणतां एक वर्ष थाय छे, इत्यादिक कालना अनेक भेद छे, ते सर्व बीजा शास्त्रोथी जाणवा.

गाथा १४ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

परिणामी=परिणामी.	णिच्चं=नित्य.
जीवा=जीव.	कारण=कारण.
मुत्तं=मूर्तिमंत.	कत्ता=कर्त्ता.
सपएसा=सप्रदेशी.	सव्वगय=सर्वगत.
एग=एक.	इयर=इतर (असर्वगत).
खित्त=क्षेत्र.	अप्पवेसे=प्रवेशरहित.
किरीआय=सक्रिय.	

परिणामि जीव मुत्तं, सपएसा एग खित्त कि रिआय ॥ निच्चं कारण कत्ता, सव्वगय इयर अप्पवेसे ॥ १४ ॥

शब्दार्थः–परिणामि, जीव, मूर्त, सप्रदेशी, एक, क्षेत्र, क्रिया,

नित्यपणुं, कारण, कर्ता, सर्वगत, एथी उलटा अप्रवेशी॥१५॥

विस्तारार्थः—छ द्रव्यमां जीव अने पुद्गल, ए बे द्रव्य परिणामी एटले परिणामि छे, बाकीनां चार द्रव्य अपरिणामी छे, इहां परिणामनो भाव जाणवो, परंतु स्वभावे परिणामी तो छए द्रव्य छे, छ द्रव्यमां एक जीव द्रव्य, जीव एटले जीव छे, अने बाकी पांच द्रव्य अजीव छे, छ द्रव्यमां एक पुद्गलद्रव्य, मुत्तं एटले मूर्तिमंत रूपी छे, बाकीना पांच द्रव्य, अमूर्तिमंत अरूपी छे, छ द्रव्यमां पांच द्रव्य सपएसा सप्रदेशी छे, अने एक कालद्रव्य अप्रदेशी छे, छ द्रव्यमां धर्म, अधर्म अने आकाश ए त्रण द्रव्य एग एटले एक छे, बीजा त्रण द्रव्य अनेक छे, छ द्रव्यमां एक आकाश, खित्त एटले क्षेत्र छे, बीजां पांच द्रव्य क्षेत्री छे, छ द्रव्यमां जीव अने पुद्गल ए बे द्रव्य, किरिआय एटले सक्रिय छे, बाकीनां चार अक्रिय छे, छ द्रव्यमां धर्म, अधर्म, आकाश अने काल, ए चार द्रव्य णिच्चं एटले नित्य छे, बे अनित्य छे, यद्यपि उत्पाद, व्यय अने ध्रुवपणे सर्व पदार्थ नित्यानित्य

पणे परिणमे छे, तथापि धर्मादिक चार द्रव्य सदा अवस्थित, माटे नित्य कह्या, छ द्रव्यमां धर्मादि पांच द्रव्य, कारण एटले कारण छे, एक जीवद्रव्य, अ कारणरूप छे, छ द्रव्यमां एक जीवद्रव्य, कत्ता एटले कर्त्ता छे, बीजां पांच अकर्त्ता छे, छ द्रव्यमां एक आकाश, सव्वगय एटले सर्वगत छे, अने इयर एटले बीजा पांच द्रव्य मात्र, लोकव्यापी छे, माटे असर्वगत जाणवां; तथा यद्यपि छ द्रव्य क्षीर नी रपेरे परस्पर अवगाढ छे, तथापि अप्पवेसे एटले प्रवेश रहित छे एटले कोइ पण द्रव्य अन्य द्रव्य मां तद्रूपपणे थतुं नथी माटे प्रवेश रहित छे; "सद सगन्नावं न विजहंति" ए वचन माटे. ॥ १४ ॥

अहींआं छ द्रव्यनुं कांइक विशेष कहे छे, स्वभावथी गतिक्रिया परिणत एवा जीव अने पुद्गल ए बे द्रव्य छे, त्यां पोताना स्वभावने धारवुं पोषवुं, तेने धर्म कहीये, अने अस्ति एटले प्रदेश तेनो काय एटले समूह तेने धर्मास्तिकाय कहिये, ॥१॥ तेमज गति क्रिया परिणत जीव तथा पुद्गलने

अवष्टंन्न दान स्वन्नाव लक्षण ते अधर्मास्तिकाय
द्रव्य कहिये ॥३॥ तेमज गति क्रियापरिणत जीव
तथा पुद्गलने अवकाशदान लक्षण स्थिति अंतर्गत
प्रविष्ट कीलक न्याय आकाशास्तिकाय द्रव्य जा
णवुं. ॥३॥ तथा समस्त वस्तु समुदायनुं कलन सं
ख्यान अथवा समयावलिकादिके करी सचेतना
चेतन पदार्थने जेणे करी कलिये, एटले जाणीये,
एवो अमूर्त्त, लोकव्यापी, वर्त्तना लक्षण, असंख्य
समयात्मक, नैश्चयिक समय लोकव्यापी, अनंत स
मयात्मक कालद्रव्य जाणवुं. ॥४॥ तथा पूर्ण गलन
स्वन्नाव; ते पुद्गल अनंत अणु स्कंधपर्यंत जे पर
माणवादिक, ते कोइक द्रव्यथी गले, वियोग पामे,
तथा स्वन्नाव थकी कोइक द्रव्य प्रत्ये पुष्टि करे, ते
पुद्गल द्रव्य कहिये, तेना जे प्रदेशनो समूह, तेने
पुद्गलास्तिकाय कहिये.॥५॥ ए असंख्यानंत प्रदेश
प्रमाण मूर्त्तद्रव्य सकल लोक व्यापी जाणवो. तथा
इंद्रियादिक दश द्रव्य प्राण अने ज्ञानादि चतुष्क
न्नाव प्राण प्रत्ये धारित लक्षणे करी जीव द्रव्य छे ते

जीव त्रिकाल स्थायी अविनाशी असंख्य प्रदेशात्मक जीवास्तिकाय जाणवो. ॥ ६ ॥ एठ द्रव्य कह्यां.

एमां काल द्रव्यनुं स्वरूप कांइक विशेषे कहेछे. काल जे छे, ते मनुष्य क्षेत्रने विषे तद्गतिज्ञव नानाविध छे, यडुक्तं ज्योतिः करंमक ग्रंथे ॥ गाथा ॥ लोयाणु ज्ञजणीयं, जोइसचक्कं ज्ञणंति अरिहंता ॥ सब्बे कालविसेसा, जस्स गइ विसेस निप्फन्ना ॥१ ॥ अहीयां केटलाएक कहे छे के जीवादिक द्रव्यने वर्त्तनादिक जे पर्याय तेहिज काल जाणवो, ते पृथक् द्रव्यने हेतुये केवी रीते छे ? तेनुं समाधान करे छे॥

जीवद्रव्यने वर्त्तना, परिणाम, क्रिया अने परावर्त्तादिक, ए सर्व काल व्यपदेशज्ञाक् छे; तिहां जे जीवने सादि सांतादि चार ज्ञेदे वर्त्तवुं, ते वर्त्तना जाणवी, तथा जे विश्रसा प्रयोगे जीवद्रव्यनी परिणति ते परिणाम जाणवो; तथा ज्ञूत, ज्ञावि अने ज्ञविष्यत् विशेषणवंत जीवने गमन स्थित्यादिक कार्यनी चेष्टा, ते क्रिया जाणवी.

परापरत्व एटले पूर्वज्ञावि पश्चाद्भावी परापर इ

त्यादि पदाश्रये द्रव्यने कहेवुं ते. ए प्रमाणे वर्त्तना दिक सर्व द्रव्यना पर्याय छे, ते सर्व कालव्यपदेश भाक् छे, जेमाटे कथंचित्पणे द्रव्यथी अभिन्न द्रव्यनामी पर्याय पण कहिये, ते माटे पर्यायने द्रव्यपणुं करेते अनवस्था प्रसंग थाय ते माटे काल ते पृथक् द्रव्य नहीं, वर्त्तनाद्यात्मक काल जीवा जीव द्रव्य पर्यायपणे मानवो, एम जो नहीं मानीये तो आकाशनीपेरे सर्व व्यापि कालास्तिकाय मानवो ? एवो परवादिनो आशय ग्रहण करी शिष्ये पूछ्युं, त्यारे गुरु उत्तर कहे छे के, हे देवाणुप्रिये ! ए आप्त वचन नहि, केमके सिद्धांतमां पांच अस्तिकाय कह्यां छे, अने छठुं कालद्रव्य पृथक् कह्युं छे. जे प्रदेशनुं बहुपणुं होय, तेने अस्तिकाय कहिये, अने कालने विषे प्रदेशनुं बहुपणुं नथी, जे माटे कालने विषे मात्र वर्त्तमान एक समय प्ररूपणा छे, अने अनागत समयनी अनुपपत्ति छे.

गाथा १५ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

सा=शातावेदनीय.	आइ=आदीनां.
उच्चगोअ=उच्च गोत्र.	तितणु=त्रण शरीर.
मणुदुग=मनुष्यद्विक.	उवंगा=उपांग (अंगोपांग)
सुरदुग=सुरद्विक.	आइम=आदीम–पहेलुं.
पंचिंदिजाइ=पंचेंद्रि जाति.	संघयण=संघयण.
पणदेह=पांच शरीर.	संठाण=संस्थान.

सा उच्चगोअ मणुदुग, सुरदुग पंचिंदिजा
इ पणदेहा॥ आइति तणूणुवंगा, आइम संघ
यण संठाणा ॥ १५ ॥

शब्दार्थः—शातावेदनीकर्म, उंचगोत्र, मनुष्यद्विक, सुरद्विक, पंचेंद्रिजाति अने पांच देह. तथा पहेलां त्रण शरीरनां अंग अने उपांग. अने पहेलुं [वज्रऋषभनाराच] संघयण तथा पहेलुं (समचतुरस्त्र) संस्थान.

विस्तारार्थः—पहेलुं साधु विगेरेने अन्न दीधाथी, बीजुं पाणी दीधाथी, त्रीजुं रहेवाने स्थानक देवाथी, चोथुं सुवाने पाट प्रमुख देवाथी, पांचमुं पहेरवा ओढवाने वस्त्रादिक दीधाथी, छठुं ते विषे मने करी शुभ संकल्प कर्याथी, सातमुं वचने करी स्तुत्यादिक कर्याथी,

आठमुं कायाये करी सेवा कर्याथी, तथा नवमुं हाथे करी नमस्कारादिक कर्याथी ए नव प्रकारे पुण्य बंधाय छे. तेने बेंतालीश प्रकारे जीव जोगवे छे ते कहे छे.

१ सा एटले शातावेदनीय ते जेना उदये जीव, सुखनो अनुजव करे, २ उच्चगोअ एटले उंच्चगोत्र ते उंच्च कुलमां जन्म धारण करीने लोकने विषे पूजा प्रतिष्ठादिकने पामे. ३ मणुडुग एटले मनुष्यद्विक ते जेना उदये मनुष्यनी गति तथा ४ मनुष्यनी अनुपूर्वीनी प्राप्ति थाय. जेना उदये ५ देवनी गति, तथा ६ देवनी आनुपूर्वी पमाय छे ते, (वक्रगतिये परजवमां जतां बलदने नाथ घालीने सीधो चलाव वानी पेठे जेथी उपजवाने स्थानके पहोंची शकाय, तेने आनुपूर्वी कहे छे). ए सुरडुग एटले सुरद्विकरूप नामकर्म कहिये. ७ पंचेंदिजाइ एटले पंचेंडिय जाति नामकर्म कहिये. जेना उदये पांच शरीरनी प्राप्ति थायछे, ते कहेछेः–८ औदारिक नामकर्म एटले जेथी औदारिक शरीर योग्य पुद्गल ग्रहण करीने, तथा तेने शरीरपणे परिणामावीने जीव, पोताना प्र

देशनी साथे मेलवे वे ते. एवी रीते सर्वशरीरने विषे योजना करवी. ए वैक्रिय शरीरना बे ज्ञेद वे. एक औपपातिक ते देवता तथा नारकीने होय वे. बीजो लब्धि प्रत्ययीन ते तिर्यंच तथा मनुष्य लब्धिवंतने होय वे. १० चौद पूर्वधर मुनिराज तीर्थंकरनी ऋद्धि प्रमुख जोवाने अर्थे एक हाथ प्रमाण देह धारण करे ते आहारक शरीर. ११ आहारनुं पचन करनार तथा तेजोलेश्यानो हेतु ते तैजस शरीर, १२ अने कार्मण शरीर ते कर्मना परमाणु आत्मप्रदेशनी साथे मल्यां वे एज जाणवुं, ए पणदेहा एटले पंच शरीररूप नामकर्म कहिये. जेना उदयथी कहेलां पांच शरीरमांना आइ एटले आदिनां औदारिक, वैक्रिय तथा आहारक, ए तितणु एटले त्रण शरीरना बे बाहु, बे ऊरु, एक पृष्ठिका, एक मस्तक, एक उदर, तथा एक हृदय, ए आठ अंग वे, अने अंगुलि प्रमुख उपांग वे, तथा रेषादिक अंगोपांग वे. एटले १३ औदारिक अंगोपांग १४ वैक्रिय अंगोपांग, १५ आहारक अंगोपांग अने तैजस शरीर, तथा कार्मण शरीर, ए बेने अंगोपांग नथी, ते

थी पहेलां त्रण शरीरनांज अंगोपांग कह्यां छे, तेने उवंगा एटले अंग, उपांग, तथा अंगोपांगरूप नामकर्म कहिये. १६ जेना उदयथी छ संघयणमांनुं आद्दम एटले पहेलुं वज्रऋषभनाराच नामनुं संघयण प्राप्त थाय छे, तिहां वज्र एटले खीली, ऋषभ एटले पाटो तथा नाराच एटले बे पासा मर्कटबंध; एटले मर्कटबंध ते उपर पाटो ते उपर खीली एवो हाडनो निचय एटले समुदाय होय, तेने संघयण एटले अस्थिनिचय संघयणरूप कहिये. १७ जेना उदयथी पोते पर्यंकासन करी बेठा छतां समचतुरस्र चारे बाजु सरखी आकृति थाय अने पोताना अंगुल प्रमाणवडे एकशोने आठ अंगुलप्रमाण शरीर उंचाय, तेने संठाण एटले छ संस्थानमांनुं पहेलुं समचतुरस्र संस्थान कहिये ॥ १५ ॥

गाथा १६ मीना छूटा शब्दोना अर्थ.

वण्णचउक्क.=वर्ण चतुष्क.
अगुरु लहु=अगुरु लघु.
पराघा=पराघात.
ऊसास=श्वासोश्वास.
आयव=आतप.
उज्जोअं=उद्योत.
सुभखगई=शुभ विहायोगति.
निमिण=निर्माण.
तसदस=त्रसदशक.
सुर (आउ)=सुरायुष्य.

नर (आउ)=नरायुष्य. | तिथ्ययरं=तिर्थंकर.
तिरिआउ=तिर्यचायुष्य.

वन्न चनक्क गुरु लहु, परघा ऊसास आय वुज्जोअं ॥ सुभखगइ निमिण तसदस, सुरनर तिरिआउ तिथ्थयरं ॥ १६ ॥

शब्दार्थः--वर्णचतुष्क नामकर्म. अगुरु लघु, पराघात, श्वासोश्वास, आताप, उद्योत, हंस हाथनी पेठे सारी चाल ते शुभविहायो गति, सुवर्णरूप निर्माण, त्रसदशक, देव, मनुष्य अने तिर्यचनुं आयुष्य अने तीर्थंकर नामकर्म ॥ १६ ॥

विस्तारार्थः--जेना उदयथी १७ श्वेत, रक्त अने पीत रूप शुभवर्ण; १८ एक सुरभि गंधरूप शुभ गंध; २० आंबिल, मधुर अने कषायेल रूप शुभरस; तथा २१ लघु, मृदु, उष्ण अने स्निग्धरूप शुभ स्पर्श, ए चार पदार्थ पुण्यप्रकृतिने अर्थे प्रशस्त जाणवा. एउनी प्राप्ति थाय छे तेने वन्नचउक्क एटले वर्ण चतुष्क रूप कहिये.

२२ जेना उदयथी मध्यम वजनदार शरीरनी प्राप्ति थाय, एटले लोढाना पेठे अति भारे पण नहीं अने

आकमाना कपासनी पेठे अति हलको पण नहीं किंतु मध्यम परिणामी होय, तेने अगुरु लहु एटले अगुरु लघु नामकर्म कहिये.

२३ परघा एटले पराघात नामकर्म ते जेना उदयथी बीजा बलवानने अति डुःसहनीय उतां पोते गमे तेवा बलीयाने जीतवाने समर्थ थाय ठे, एवा बलनी प्राप्ति थाय ते.

२४ जेना उदयथी सुखपूर्वक श्वासोच्छ्वास लेइ शकाय, कांइ पण विघ्न पमे नहीं, तेने उसास एटले श्वासोच्छ्वास नामकर्म कहिये.

२५ आयव एटले आतप नामकर्म ते जेना उदयथी सूर्यना बिंबनी पेठे परने ताप उत्पन्न करवाना हेतु रूप तेजोयुक्त शरीरनी प्राप्ति थाय ठे ते.

२६ उज्जोअं एटले उद्योतनामकर्म ते जेना उदयथी चंद्रबिंबनी पेठे परने ताप उत्पन्न करवाना हेतु रूप तेजोयुक्त शरीरनी प्राप्ति थाय ते.

२७ सुन्नखगइ एटले शुन्नविहायो गति नामकर्म कहिये ते जेना उदयथी वृषन्न तथा हंसनी पेठे सारी

चलनशक्तिनी प्राप्ति थाय ते,

३८ निमिण एटले निर्माण नामकर्म ते जेना उद यथी सुथारनी पेठे पोताना शरीरना सर्व अवयव योग्य स्थले गोठववानी शक्ति प्राप्त थाय ते.

३८ जेना उदयथी त्रस दशको एटले त्रसादि दश प्रकृति जे आगल कहेवामां आवशे तेनी प्राप्ति थाय छे तेने तसदस एटले त्रसदशक नामकर्म कहिये. तेनुं विवरण आगलनी गाथामां कहेवाशे.

३ए जेना उदयथी देवताना आयुष्यनी प्राप्ति थाय छे तेने सुर एटले सुरायुष्यरूप कहिये.

४० जेना उदयथी मनुष्यना आयुष्यनी प्राप्ति थाय छे, तेने नर एटले नरायुष्यरूप कहिये.

४१ तिरिआउ एटले तिर्यंचायुष्यरूप कहिये ते जेना उदयथी तिर्यंचना आयुष्यनी प्राप्ति थाय ते.

४२ जेना उदयथी त्रण नुवनने पूज्यपणुं थाय छे, तेने तित्थयरं एटले तीर्थंकर नामकर्म कहिये. ए कर्मनो उदय, मात्र केवलीनेज थाय छे,

गाथा १७ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

तस=त्रस.	सुस्सर=सुस्वर.
बायर=बादर.	आइज्ज=आदेय.
पज्जत्तं=पर्याप्ति.	जसं=जस, यश.
पत्तेय=प्रत्येक.	तसाइ=त्रसादि.
थिरं=स्थिर.	दसगं=दश प्रकृति.
सुभं=शुभ.	इमं=आ, ए.
सुभगं=सौभाग्य.	होइ=होयछे, छे.

तस बायर पज्जत्तं, पत्तेय थिरं सुभं च सुभगं च ॥ सुस्सर आइज्ज जसं, तसाइ दसगं इमं होइ ॥ १७ ॥

शब्दार्थः—त्रस, बादर, पर्याप्ति, प्रत्येक, स्थिरता, शुभ, सौभाग्य, सुस्वर, आदेय अने जस. पुण्यना भेदमां आ त्रस विगेरे दश नामकर्म होयछे ॥ १७ ॥

विस्तारार्थः—१ तस एटले त्रस नामकर्म ते जेना उदयथी जीवने बेंद्रिना शरीरनो प्राप्ति थाय, अर्थात् एक इंद्रियनुं शरीर पामे नहीं.

२ बादर एटले बादर नामकर्म ते जेना उदयथी बादर शरीरनी प्राप्ति थाय; पण जे दृष्टिये करी देखाय नहिं एवा सूक्ष्म शरीरने न पामे ते.

३ पज्जत्तं एटले पर्याप्ति नामकर्म ते जेना उदयथी आप आपणी पर्याप्ति पूरी करे ते पर्याप्ति बे प्रकारे छे, एक लब्धि, बीजी करण.

४ पत्तेअ एटले प्रत्येक नामकर्म ते जेना उदयथी औदारिक अथवा वैक्रिय प्रमुख भिन्न भिन्न शरीरनी प्राप्ति थाय, पण घणा जीवो वच्चे एक शरीर न पामे.

५ थिरं एटले स्थिर नामकर्म ते जेना उदयथी शरीरना दंतादिक अवयवोने स्थिरतानी प्राप्ति थाय ते.

६ सुभं एटले शुभ नामकर्म ते जेना उदयथी शरीरना सर्व अवयव सारा होय, अथवा नाभिना उपरनुं शरीर सारुं होय.

७ सुभगं एटले सौभाग्य नामकर्म ते जेना उदयथी सर्व लोकने प्रिय थाय.

८ सुस्सर एटले सुस्वर नामकर्म ते जेना उदयथी वाणीमां कोयलनी पेठे मधुरता थाय.

९ आइज्ज एटले आदेय नामकर्म ते जेना उदयथी लोकने विषे माननीय वचन थाय.

१० जसं एटले यशो नामकर्म ते जेना

लोकने विषे यशःकीर्ति थाय. एवी रीते तसाइदसगं एटले त्रस आदिक दश प्रकृतिनुं दशक. इमं एटले ए पुएयना ज्ञेदमां होइ एटले छे. ते पूर्वोक्त बत्रीश मां ज्ञेळीये त्यारे बेंतालीश थाय ए पुएय तत्त्वना बें तालीश ज्ञेद कह्या. बे चकार पादपूर्णार्थे छे. ॥१७॥

इति श्री पुएयतत्त्व विचारः समाप्तः

गाथा १८ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

नाण=ज्ञानावरणीय.	असाय=अशातावेदनीय.
अंतराय=अंतराय.	मिच्छत्तं=मिथ्यात्व मोहनीय
दसगं=दश प्रकार.	थावरदस=स्थावरदशक.
नव=नव.	नरयतिगं=नरकत्रिक.
बीए=बीजा एटले दर्शनावरणीयना.	कसाय=कषाय.
नीअ=नीचैर्गोत्र.	पणवीसा=पचीस.
	तिरियदुगं=तिर्यंचद्विक.

नाणंतरायदसगं, नव बीए नीअसायमिच्छत्तं ॥ थावरदस निरयतिगं, कसायपणवीस तिरियदुगं ॥ १८ ॥

शब्दार्थः—ज्ञानावरणीयनां पांच अने अंतरायनां पांच एम बन्ने मळीने दश पापकर्मना भेद, बीजा दर्शनावरणीय कर्मना नव

भेद, नीचगोत्र पापकर्म, आशातावेदनी पापकर्म, मिथ्यात्व पापकर्म, स्थावर दशक पापकर्म, नरकत्रिक पापकर्म, पच्चीश कषायरूप पापकर्म, तिर्यचद्विक पापकर्म.

विस्तारार्थः—प्राणातिपात, मृषावाद, अदत्तादान, मैथुन, परिग्रह, क्रोध, मान, माया, लोभ, राग, द्वेष, कलह, अभ्याख्यान, पैशुन्य, रतिअरति, परपरिवाद, मायामोसो, तथा मिथ्यात्वशल्य, ए अढार प्रकारे पाप बंधाय छे, अने व्याशी प्रकारे भोगवाय छे, ते व्याशी प्रकार कहे छेः—

१ मति ज्ञानावरणीय पापकर्म एटले जेना उदयथी पांच इंद्रिय, तथा मनोद्वाराए जे नियत वस्तुनुं ज्ञान थाय छे, एवा प्रथम मतिज्ञाननुं जे आछादन थाय ते.

२ श्रुत ज्ञानावरणीय पापकर्म एटले जेना उदयथी शास्त्रानुसारे जे ज्ञान थाय छे, एवा श्रुतज्ञाननुं आछादन थाय ते.

३ अवधि ज्ञानावरणीय पापकर्म एटले जेना उदयथी इंद्रियादिकनी अपेक्षा विना आत्मद्रव्यने जे साक्षात् रूपी द्रव्यने जाणवानुं जे ज्ञान थाय छे, एवा अवधि ज्ञाननुं जे आछादन थाय ते.

४ मनःपर्यव ज्ञानावरणीय पापकर्म एटले जेना उदयथी संज्ञी पंचेंद्रियना मनोगत भाव जाणवानुं जे ज्ञान थाय छे, एवा मनः पर्यव ज्ञाननुं जे आच्छादन थाय छे ते.

५ केवल ज्ञानावरणीय पापकर्म एटले जेना उदयथी पूर्वोक्त चार ज्ञान रहित जे एकलुं निरावरण ज्ञान होय, एवा केवल ज्ञाननुं जे आच्छादन थाय ते. एवी रीते पांच प्रकारना ज्ञानने जे आच्छादन करे तेने नाण एटले ज्ञानावरणीय पापकर्म कहिये.

६ दानांतराय पापकर्म एटले जेना उदयथी पोताना घरमां देवा योग्य वस्तु छतां तथा दाननुं फल जाणतां छतां पण आपी शकाय नहीं ते.

लाभांतराय पापकर्म एटले जेना उदयथी दातार छतां, दातारना घरमां वस्तु छतां, मागनार म्हाहो छतां, पण जे याचित वस्तुनो प्राप्ति न थाय ते.

८–९ भोगांतराय तथा उपभोगांतराय पापकर्म एटले जेना उदयथी पोते यौवन छतां, सुरूप छतां, तथा भोगोपभोग्य वस्तुनी प्राप्ति थइ छतां, पण ते

ज्ञोगवाइ न शकाय ते पुष्पादि पदार्थ जे एकवार ज्ञोगवाय ठे, तेने ज्ञोग कहे ठे. अने वस्त्रादिक पदार्थ जे वारंवार ज्ञोगवाय ठे तेने उपज्ञोग कहिये. ए बेनो अंतराय ते.

१० वीर्यांतराय पापकर्म एटले जेना उदयथी पोते यौवन, रोगरहित, तथा बलवान् ठतां पण पोतानी शक्ति फोरवी शके नहीं.

एवी रीते पांच प्रकारे जे आडुं आवे, तेने अंतराय एटले अंतराय नामनुं पापकर्म कहिये पहेलां पांच तथा ए पांच मलीने दसगं एटले दश प्रकार थया. हवे नवबीए एटले बीजा नव प्रकार दर्शनावरणीय कर्मना जाणवा. तेमां चार ज्ञेद दर्शनना, तथा पांच ज्ञेद निद्राना कहेठे. (सामान्य उपयोगने दर्शन कहेठे.)

११ चक्षुदर्शनावरणीय पापकर्म एटले जेना उदयथी आंखे करी जे रूपनुं सामान्यपणे ग्रहण थाय, एवा चक्षुदर्शननुं आच्छादन थाय ते.

१२ अचक्षुदर्शनावरणीय पापकर्म एटले जेना उद यथी, चक्षु विना चार इंद्रिय तथा मने करी पोतपो

ताना विषयनुं जे सामान्यपणे ग्रहण थाय, एवा अच क्षुदर्शननुं जे आछादन थाय ते.

१३ अवधि दर्शनावरणीय पापकर्म एटले जेना उदयथी सामान्यपणे जे रूपी द्रव्यनुं मर्यादापणे ग्रहण थाय छे, एवा अवधि दर्शननुं जे आछादन थाय ते.

१४ केवल दर्शनावरणीय पापकर्म एटले जेना उदयथी समस्त वस्तुनुं जे सामान्यपणे देखवुं थाय छे एवा केवल दर्शननुं जे आछादन थाय ते.

१५ निद्रारूप पापकर्म एटले जेना उदयथी निद्रावस्था थई गया पछी सुख पूर्वक जागृदवस्थानी प्राप्ति थाय ते.

१६ निद्रानिद्रारूप पापकर्म एटले जेना उदयथी निद्रावस्था थइ गया पछी दुःखपूर्वक जागृदवस्थानी प्राप्ति थाय ते.

१७ प्रचलारूप पापकर्म एटले जेना उदयथी बेसतां तथा ऊभतां निद्रा आव्यां करे.

१८ प्रचला प्रचलारूप पापकर्म एटले जेना उदयथी हरतां फरतां पण निद्रा आवे ते.

१ए थीणद्धीरूप पापकर्म एटले जेना उदयथी दिव सनुं चिंतवेलुं कार्य रात्रिने विषे निद्रा समये जागृत नी पेठे थाय ते. थीणद्धी निद्राना समये प्राणी वासुदेवना अर्द्धबलयुक्त होय छे, अने ते जीव नरक गामी जाणवो.

२० जेना उदयथी पोते रूपवान् तथा धनवान् छतां नीच कुलने विषे उत्पन्न थाय, तेने नीअ एटले नीचै गोत्ररूप पापकर्म कहिये. ए नीच गोत्ररूप पापकर्म निंदापात्र छे.

२१ जेना उदयथी दुःखनो अनुभव थाय, तेने अ साय एटले अशातावेदनी पापकर्म कहे छे.

२२ मिछत्तं एटले मिथ्यात्व मोहनीय पापकर्म ते जेना उदयथी वीतरागना वचननी विपरीत स द्दहणा थाय.

२३–३२ जेना उदयथी स्थावरदशकनी प्राप्ति थाय, तेने थावरदस एटले स्थावरदशक नामनुं पापकर्म क हिये.ते आगल कहेवाशे,माटे अहिं नाममात्र दर्शाव्युं छे.

३३–३५ जेना उदयथी नरकनी गति, नरकनी आ

नुपूर्वी, तथा नरकनुं आउखुं प्राप्त थाय, तेने नरयतिगं एटले नरकत्रिक पापकर्म कहिये.

कसायपणवीस एटले पच्चीस कषायरूप पापकर्मना पच्चीश प्रकार छे, तेउमां सामान्यथी तो पहेला शोल कषाय अने बीजा नवनोकषाय, एवा बे प्रकार छे. ते उनुं अनुक्रमे वर्णन करे छे.

३६–३ए अनंतानुबंधी पापकर्म एटले जेना उदयथी अनंत संसार बंधाय, एना चार प्रकार छे, क्रोध, मान, माया अने लोज. ए जावज्जीवलगी कायम रहे, सम्य क्त्व आववा न दिये, अने अंते नरकने विषे पहोंचाडे, ए क्रोध पर्वतनी लींटी जेवो छे, मान पाषाणना थां जला जेवुं छे, माया वांसना मूल जेवी छे, ने लोज करमजना रंग जेवो छे.

४०–४३ जेना उदयथी थोमा प्रत्याख्याननी पण प्राप्ति न थाय,तेने अप्रत्याख्यानीय पापकर्म कहिये.एना क्रोध, मान, माया ने लोज ए चार जेद छे. ए एक व र्षसुधी कायम रहे छे, देशविरतिपणुं आववा दे नहि ने अंते तिर्यंचनी गतिनी प्राप्ति करावे. ए क्रोध, सुके

ला तलावनी रेखा जेवो छे, मान हाम्कना थांजला जेवुं छे, माया मेंढाना शिंगमा जेवी छे, तथा लोन्न कर्दम एटले कादवना रंग जेवो छे.

४४–४७ प्रत्याख्यानीय पापकर्म एटले जेना उदयथी सर्व विरतिरूप प्रत्याख्यानने आच्छादन थाय ते. एना क्रोध, मान, माया ने लोन्न ए चार न्नेद छे. ए चार मास सुधी कायम रहे छे. सर्व विरतिरूप चारित्रनो घात करे, तथा छेवटे मनुष्यनी गति उत्पन्न करावे छे. ए क्रोध रेतीनी रेखा जेवो छे, मान काष्ठना थांजला जेवुं छे, माया बलदना मूत्रनी रेखा जेवी छे, अने लोन्न काजलना रंग जेवो छे.

४८–५१ जेना उदयथी चारित्र धारण करनार ओलुंक दीपे, तेने संज्वलन पापकर्म कहिये. एना पण क्रोध मान, माया ने लोन्न ए चार न्नेद छे. ए पंदर दिवस सुधी कायम रहे छे. यथाख्यात चारित्रने आवरण करे, अने देवगतिनी प्राप्ति करावे छे. ए क्रोध पाणीनी रेखा जेवो छे, मान नेतरना थांजला जेवुं छे.

माया वांसनी ठोल जेवी छे, अने लोभ हलदरना रंग जेवो छे.

एवी रीते चार चार भेदे कषाय कहेतां शोल कषायनुं वर्णन कर्युं. हवे नवनोकषाय कहे छे. जे कषायने सहचारी होय ते नोकषाय.

५१-५३ जेना उदयथी एक वस्तु निमित्ते तथा बीजी पर निमित्ते, ए बे प्रकारथी हास्य, रति, अरति, शोक, भय तथा डुगंछानी उत्पत्ति थाय, तेने हास्यपट्करूप पापकर्म कहिये.

५८ जेना उदयथी स्त्री भोगववानी इच्छा थाय, तेने पुरुष वेदरूप पापकर्म कहिये, एने तृणनी अग्निनी उपमा छे.

५९ जेना उदयथी पुरुष भोगववानी इच्छा थाय तेने स्त्री वेदरूप पापकर्म कहिये; एने बकरीनी लींडीउनी अग्निनी उपमा छे.

६० जेना उदयथी स्त्री तथा पुरुष, ए बन्नेने भोगववानी अभिलाषा थाय, तेने नपुंसक वेदरूप पापकर्म कहिये, एने नगरदाहनी उपमा छे.

६१–६२ जेना उदयथी तिर्यंचनी गति तथा तिर्यंचनी

आनुपूर्वीनी प्राप्ति थाय तेने तिरिय डुगं एटले तिर्यंच द्विक नामकर्म कहिये ॥ १८ ॥

गाथा १९ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

इग=एकेंद्रिय जाति.
बि=बेइंद्रिय जाति.
ति=तेइंद्रिय जाति.
चउ=चतुरिंद्रिय जाति.
जाईओ=जातिओ.
कुखगइ=अशुभ विहायोगति.
उवघाय=उपघात.
हुंति=होयछे.

पावस्स=पापना.
अपसथ्थं=अप्रशस्त.
वण्णचउ=वर्ण चतुष्क.
अपढम=अप्रथम (पहेला सिवायनो)
संघयण=संघयण.
संठाणा=संस्थान.

इग बिति चउ जाईउ, कुखगइ उवघाय हुंति पावस्स ॥ अपसत्थं वण चऊ, अपढम संघयण संठाणा ॥ १९ ॥

शब्दार्थः-एकेंद्रिय, बेंद्रिय, तेंरिंद्रिय अने चोरेंद्रिय जातिरूप पापकर्म, उंट विगेरेनी पेठे अशुभ विहायोगति पापकर्म, उपघात नाम पापकर्म, माठा एवा रूप, रस, गंध अने स्पर्शरूप पापकर्म, तेमज पहेला संघयण अने पहेला संस्थान विनाना बीजा संघयण अने संस्थानरूप पापकर्म.

विस्तारार्थः—६३ पृथ्वीकायादिक पांच स्थावरनी जातिना शरीरनी प्राप्ति जेना उदयथी थाय तेने इग एटले एकेंद्रिय जातिरूप पापकर्म कहिये.

६४ शंख प्रमुख जीवोनी जातिना शरीरनी प्राप्ति जेना उदयथी थाय तेने बि एटले बेंद्रिय जातिरूप पापकर्म कहिये.

६५ जूं माकणादिक जातिना शरीरनी प्राप्ति जेना उदयथी थाय छे तेने ति एटले तेंद्रिय जातिरूप पाप कर्म कहिये.

६६ वींछी आदिक जातिना शरीरनी प्राप्ति जेना उदयथी थाय छे तेने चउजाईउ एटले चतुरिंद्रिय जातिरूप पापकर्म कहिये.

६७ उंट अथवा गधेमानी पेठे खराब गतिनी प्राप्ति जेना उदयथी थाय छे तेने कुखगइ एटले अशुभवि हायोगति नामकर्म कहिये.

६८ जेना उदयथी पोतानां जीभ, दांत, हरस, र सोली प्रमुख अवयवे करी पोतेज हणाय छे तेने उ वघाय एटले उपघात नामकर्म कहीये.

६ए–७२ जेना उदयथी चार अशुन्न वर्णादिक एटले कालो रंग अने नीलो रंग, वे अशुन्नवर्ण, डुरजिगंध, ते अशुन्नगंध, तीखोरस, ने कटुकरस, ए वे अशुन्न रस, गुरु, खर, शीत तथा लूखो, ए चार अशुन्न फरस, ए सर्व मलीने नव अशुन्न थाय, पण सामान्ये चार गणिये. एह्नी प्राप्ति थाय ठे, तेने अपसत्थवस्रच एटले अप्रशस्त वर्ण चतुष्कनामे पापकर्म कहिये.

७३–७७ जेना उदयथी ठ संघयणमांना प्रथम संघयण विना पांच संघयणनी प्राप्ति थाय ठे, जेना वे पासा मर्कटवंध उपर पाटो ए वे होय पण वज्र ते खीली न होय, तेने रुषन्ननाराच कहे ठे, जेने केवल मर्कट वंधज होय पण पाटो तथा खीली न होय तेने नाराच कहे ठे; जेने एक पासे मर्कटवंध होय, तेने अर्द्धनाराच कहे ठे, ज्यां मांहोमांहे हाडकांने एक खीलीनो वंध होय, तेने कीलिका कहे ठे, अने जे खीली विनां मांहोमांहे अमस्तां अडकी रह्यां होय, तेने ठेवठो कहे ठे. ए पांच संघयणनी जेणेकरी प्राप्ति थाय ठे, तेने अपढमसंघयण एटले अप्रथम संघ

पणरूपं नामकर्म कहिये.

७७–७१ जेना उदयथी ७ संस्थानमांना पहेला सं स्थान विना बीजा पांच संस्थाननी प्राप्ति थाय छे. तिहां जे वडवृक्षनी पेठे नाभिनी उपर सुलक्षण युक्त, तथा नाभिनी नीचे निर्लक्षणयुक्त होय, तेने न्यग्रोध परिमंडल संस्थान कहे छे, जे नाभिनी नीचेनुं अंग सारुं अने नाभिनी उपरनुं अंग नरसुं होय तेने सादि संस्थान कहे छे; जे उदर प्रमुख लक्षणोपेत अने हाथ, पग, माथुं, कटि, प्रमाण रहित होय, तेने वामन संस्थान कहे छे; जे हाथ, पग, माथुं, कटी प्रमुख प्रमाणोपेत अने उदर प्रमुख हीन होय, तेने कुब्ज संस्थान कहे छे; जे सर्व अवयव अशुभ होय, तेने हुंडक संस्थान कहे छे. ए पांच संस्थाननी प्राप्ति, थाय छे तेने अपढमसंठाणा एटले अप्रथम संस्थानरूप नामकर्म कहिये. एवी रीते सर्व मलीने पावस्स एटले पापतत्त्वना व्याशी प्रकार ते हुंति एटले छे. १ए.

गाथा २० मीना छूटा शब्दना अर्थ.

थावर=स्थावर.	दुभगाणि=दुर्भाग्य.
सुहुम=सूक्ष्म.	दुस्सर=दुःस्वर.
अपज्ज=अपर्याप्त.	अणाइज्ज=अनादेय.
साहारणं=साधारण.	अजस=अयश.
अथिर=अस्थिर.	थावरदसगं=स्थावरदशक.
असुभ=अशुभ.	विवज्जथ्थं=विपरीतार्थ.

थावर सुहुम अपज्जं, साहारण मथिरम सुभदुभगाणि ॥ दुस्सरणाइज्जजसं, थावर दसगं विवज्जथ्थं ॥ २० ॥

शब्दार्थः-स्थावर नामकर्म, सूक्ष्म नामकर्म, अपर्याप्त नामकर्म, साधारण नामकर्म, अस्थिर नामकर्म, अशुभ नामकर्म, दौर्भाग्य नामकर्म, दुःस्वर नामकर्म, अनादेय नामकर्म, अजश नामकर्म, आ स्थावर दशक (त्रस दशकथी) विपरीतार्थ छे ॥ २० ॥

विस्तारार्थः-१ थावर एटले स्थावर नामकर्म ते जेना उदयथी स्थावरपणुं प्राप्त थाय तेथी जो तापादिके पीडाय तोपण त्यांथी खशी शकाय नहीं. २ सुहुम एटले सूक्ष्म नामकर्म ते जेना उदयथी दृष्टिने अगोचर एवा सर्व लोकमां व्यापी रहेला सूक्ष्मपणानी

प्राप्ति थाय, ते पण पृथिव्यादिक पांचज जाणवा. ३ अपज्ज एटले अपर्याप्त नामकर्म कहिये, ते जेना उद यथी स्वयोग्य पर्याप्ति पूरी कर्या विनाज मरण पामे. ४ साहारण एटले साधारण नामकर्म ते जेना उद यथी अनंत जीव वच्चे एक औदारिक शरीरनी प्राप्ति थाय, एवी निगोदावस्था ते. ५ अथिरं एटले अस्थिर नामकर्म ते जेना उदयथी शरीरमां दंतादिक अवयव अस्थिर होय ते. ६ अशुन्न एटले असुन्न नामकर्म ते जेना उदयथी नाभिनी नीचेनां अंगनो न्नाग सारो न होय, पगादिकने स्पर्शे आगलो रोष करे ते. ७ दु न्नगाणि एटले दुर्न्नाग्य नामकर्म ते जेना उदयथी सर्व लोकने अलखामणो लागे ते. ८ दुस्सर एटले दुःस्वर नामकर्म ते जेना उदयथी कागमादिकनी पेठे कानने कटुक लागे एवा स्वरनी प्राप्ति थाय छे ते. ए अणा इज्ज एटले अनादेय नामकर्म ते जेना उदयथी लो कने विषे तेनुं बोलवुं कोइ मान्य करे नहीं ते.१०अजसं एटले अयश नामकर्म ते जेना उदयथी लोकमां अ पकीर्ति थाय, पण कोइ यश बोले नहीं ते ॥

एवी रीते आ कह्युं जे थावरदसगं एटले स्थावरदशक, ते पुण्यतत्त्वमां कहेला त्रस दशकथी विवज्ज्ञं एटले विपरीतार्थे जाणी लेवुं. २०

॥ इति पापतत्वविचारः समाप्तः ॥

गाथा २१ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

इंदिय=इंद्रिय.
कसाय=कषाय.
अव्वय=अव्रत.
जोगा=योग.
पंच=पांच.
चउ=चार.
तिन्नि=त्रण.
कमा=अनुक्रमे.
किरिआओ=क्रियाओ.
पणवीसं=पचीश.
इमाउ=आ; ए.
ताओ=ते.
अणुकमसो=अनुक्रमे.

इंदिअ कसाय अव्वय जोगा पंच चउ पंच तिन्नि कमा; किरिआउ पणवीसं, इमाउ ताउ अणुक्कमसो ॥ २१ ॥

शब्दार्थः–इंद्रिय, कषाय, अव्रत अने जोग ते अनुक्रमे पांच, चार, पांच, अने त्रण छे अने क्रियाओ पचीश छे. ए सर्वे मलीने आश्रवना बेंतालीश भेद थया. वली क्रियाओ अनुक्रमे आ हवे पछी कहेवाशे ते जाणवी.

विस्तारार्थः–जेम जे मार्गे करी तलावमां पाणी आवे छे, तेने नालुं कहिये, तेम जेणे करी आत्माने विषे कर्मोनुं आववुं थाय छे तेने आश्रव कहिये, ते श्रोत्र, चक्षु, नासिका, जिव्हा तथा स्पर्शन, ए पंच एटले पांच इंद्रिय एटले इंद्रियो छे. क्रोध, मान, माया, ने लोभ ए चउ एटले चार कसाय एटले कषाय छे. प्राणातिपात, मृषावाद, अदत्तादान, मैथुन, अने परिग्रह, ए पंच एटले पांच अव्वय एटले अव्रत छे. मनोयोग, वचनयोग, तथा काययोग, ए तिन्नि एटले त्रण जोगा एटले योग छे,ए कमा एटले अनुक्रमे सतर भेद थया अने किरिआउ पणवीसं एटले पचीश पाप क्रियाउ ताउ एटले ते,इमा उ=आ एम बधा मळीने अणुक्कमसो अनुक्रमे आश्रव तत्वना बेंतालीस भेद थया.

हवे आश्रव बे प्रकारना छे ते एक द्रव्याश्रव अने बीजो भावाश्रव. जीवना जे शुभाशुभ परिणाम ते भावाश्रव कहीये एटले इंद्रिना उपयोग रूप परिणाम तेमज कषाय, अव्रत तथा क्रियारूप परिणाम ते सर्व भावाश्रव जाणवो तथा योग ते मन वचन

अने कायाना आधारभूत कर्म लेवानुं कारण एवुं जे आत्मप्रदेशनुं कंपनपणुं तेने भावाश्रव कहीये ते मज ए भावाश्रवनो निमित्त पामीने तेणे करी जीवने अष्टविध कर्मनो आश्रव थायछे तेने द्रव्याश्रव कहीये.

गाथा २२ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

काइअ=कायिकी.
अहिगरणीया=अधिकरणीकी.
पाउसिया=प्राद्वेषिकी.
पारितावणी=पारितापनीकी.
किरिया=क्रिया-(ए शब्द बधा ने लगाडवो.)
पाणाइवाय=प्राणातिपातीकी.
आरंभिअ=आरंभिकी.
परिग्गहीआ=परिग्रहिकी.
मायवत्तिअ=माया प्रत्ययिकी.

काइअ अहिगरणीया, पाउसिया पारि
तावणी किरिया ॥ पाणाइवाया रंभिय, परि
ग्गहिया मायवत्तीअ ॥ २२ ॥

शब्दार्थः-कायिकी, अधिकरणिकी, प्राद्वेषिकी, पारितापनिकी, प्राणातिपातिकी, आरंभिकी, परिग्रहिकी, अने माया प्रत्ययिकी.

विस्तारार्थः-पहेली काइअ एटले कायिकी क्रिया ते कायाने अजयणाए प्रवर्त्तावतां जे क्रिया लागे ते.

बीजी अहिगरणीआ एटले अधिकरणिकी क्रिया ते खड्गादिक अधिकरणे करी जे जीवोनुं हनन थाय ते. त्रीजी पाउसिआ एटले प्रद्वेषिकी क्रिया ते जीव तथा अजीव उपर द्वेषनी चिंतवना करवी. चोथी पारिता वणी एटले पारितापनिकी क्रिया ते पोताने तथा प रने जे परिताप उपजाववो ते. पांचमी पाणाइवाइ एटले प्राणातिपातिकी क्रिया ते एकेंद्रियादिक जीवने हणवो तथा जे हणाववो ते. उठी आरंभिअ एटले आ रंभिकी क्रिया ते खेती प्रमुखनी जे उत्पत्ति करवी अथवा कराववी ते. सातमी परिग्गहिया एटले परि ग्रहिकी क्रिया ते धन धान्यादिक नवविध परिग्रह मेलवतां तथा तेनी उपर मोह करतां जे क्रिया लागे ते. आठमी मायवत्तीअ एटले माया प्रत्ययिकी क्रिया ते मायाए करी बीजाने ठगवुं ते. मूलमां जे किरि आ एटले क्रिया शब्द छे ते उक्त प्रकारे सर्व शब्दो ने जोड्वो. २१

गाथा २३ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

मिच्छादंसणवत्ति=मिथ्यादर्शन मत्ययिकी.
अपचक्खाणीअ=अमत्याख्यानिकी.
दिट्ठि=दृष्टिकी.
पुट्ठिअ=स्पृष्टिकी.
पाडुच्चिअ=प्रातित्यकी.
सामंतोवणीअ=सामंतोपनीपातिकी.
नेसथ्थि=नैसृष्टिकी.
साहथ्थि=स्वहस्तिकी.

मिच्छादंसणवत्ती, अपच्चक्खाणीय दिट्ठि पुट्ठिअ ॥ पाडुच्चिअ सामंतो–वणीअ नेसत्थि साहत्थी ॥ २३ ॥

शब्दार्थः–मिथ्यादर्शन मत्ययिकी, अमत्याख्यानिकी, दृष्टिकी, स्पृष्टिकी, मातित्यकी, सामंतोपनिपातिकी, नैसृष्टिकी, अने स्वहस्तिकी.

विस्तारार्थः–नवमी मिच्छादंसणवत्ती एटले मिथ्यादर्शन प्रत्ययिकी क्रिया ते जिनवचन असद्दहतो थको जे विपरीत प्ररूपणा करतां क्रिया लागे ते. दशमी अप्पच्चक्खाणीय एटले अप्रत्याख्यानिकी क्रिया ते अविरतिये करी पच्चक्खाण कर्या विना जे सर्व वस्तुनी क्रिया लागे

ते. अग्यारमी दिठ्ठि एटले दृष्टिकी क्रिया ते कौतुके करी अश्व प्रमुखने जोवुं ते. वारमी पुठ्ठीअ एटले स्पृष्टिकी अथवा पृठिकी क्रिया ते रागने वशे करीने जे पुरुष, स्त्री, गाय, बलद, वस्त्र प्रमुख सुकुमार वस्तुने स्पर्श करवुं तेथी जे क्रिया लागे ते अथवा कोई संदेह उत्पन्न थयाथी पूछवुं तेथी जे क्रिया लागे ते. तेरमी पाडुच्चिअ एटले प्रातित्यकी क्रिया ते जीव तथा अजीव आश्रयी जे राग द्वेष थायछे, एटले बीजाने घेर हस्ती, घोमा, वस्त्र, नूषण प्रमुख देखी द्वेष धरे, जे ए वस्तु एनी पासे केम? एवुं चिंतवी कर्मबंध करे ते. चौदमी सामंतोवणीअ एटले सामंतोपनिपातिकी क्रिया ते पोताना अश्व प्रमुखने जोवा माटे आवेला लोकोने प्रशंसा करता जोईने दर्प करवो. अथवा दूध, दही, घी, तेल, प्रमुखनुं नाजन उघाडुं मूक्या थी तेमां जे त्रस जीव आवी पमे ते. पंदरमी नेसछि एटले नैसृष्टिकी क्रिया ते राजादिकोना आदेश थकी यंत्र शस्त्रादिकनुं जे आकर्षण करवुं, अथवा शस्त्र, घमावुं, वाव्य, कूवानुं खनन कराववुं ते. शोलमी साह

त्रि एटले स्वहस्तिकी क्रिया ते पोताने हाथे अथवा
श्वानादिक जीवथी तथा शस्त्रादिक अजीवथी जे शश-
कादिक जीवने मारवुं अथवा कोइ पुरुप अत्यंत अभि
मान करीने क्रोधित चित्तवंत थको जे काम पोताना
नोकरो करी शके ते काम पोताना हाथथी करे ते.।२३।

गाथा २४ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

आणवणि=आज्ञापनिकी-आन यनिकी.	अन्ना=ए सिवाय-बीजी
विआरणिआ=विदारणिकी.	पओग=प्रयोगिकी
अणभोगा=अनाभोगिकी.	पिज्ज=प्रेमिकी.
अणवकंख पच्चइआ=अनवकाक्षा प्रत्ययिकी	दोस=द्वेपिकी.
	इरिया वहिया=इर्यापथिकी
	समुदाण=समुदानकी

आणवणि विआरणिआ, अणभोगा अणवकंख पच्चइआ ॥ अन्ना पओग समुदाण पिज्जदोसेरिआ वहिआ ॥ २४ ॥

शब्दार्थः–आज्ञापनिकी, विदारणिकी, अनाभोगिकी, अनवकांक्षा प्रत्ययिकी, ए विना बीजी ते प्रायोगिकी, समुदानकी, प्रेमिकी. द्वेपिकी, अने इर्यापथिकी.

विस्तारार्थः—सत्तरमी श्राणवणि एटले श्राज्ञापनिकी क्रिया ते जे जीव तथा अजीवने कांइ आज्ञा करवी, अथवा तेजनी मारफते कांइ अणाववुं ते. अढारमी विश्रारणिश्रा एटले विदारणिका क्रिया ते जीव तथा अजीवनुं जे विदारण करवुं नांगवुं ते. उगणीशमी अणानोगा एटले अनानोगकी क्रिया ते उपयोग विना शून्य चित्ते करी कांइ वस्तु लेवी, अथवा मूकवी, तथा उठवुं, वेसवुं गमनादिक करवुं ते. वीशमी अणवकंखपच्चइश्रा एटले अनवकांक्षा प्रत्ययिकी क्रिया ते आलोक तथा परलोकथी जे विरुद्ध कार्यनुं आचरण करवुं ते. हवे अन्ना एटले पूर्वे वीश कही तेथी बीजी मन, वचन, तथा कायाना योगनुं जे डुःप्रणिधान तेमां प्रवर्त्तन करवुं, पण निवृत्तवुं नहीं ते एकवीशमी पत्रग एटले प्रायोगिकी क्रिया. बावीसमी समुदाण एटले समुदानकी क्रिया ते एवुं मोटुं पाप करे, जे थकी आठे कर्मनुं समुदायपणे ग्रहण थइ जाय ते. त्रेवीशमी पिज्ज एटले प्रेमिकी क्रिया ते माया तथा लोजवमे जे कांइ करवुं, एटले प्रेमनां

वचन एवां बोले, के जे थकी रागनी अधिक वृद्धि थाय ते. चोवीशमी दोस एटले द्वेषिकी क्रिया ते क्रोध तथा मानवमे एवां गर्वित वचन बोले, के जे थकी आगलाने द्वेष उपजे ते. पच्चीशमी इरिआवहिया एटले इर्यापथिकी क्रिया ते केवल काययोगनुं जे प्रवर्त्तावयुं तेणे करी जे क्रिया लागे ते. इरियापथिकी क्रिया अप्रमत्त साधुने तथा केवलीने पण होय एटले केवलीने केवल काय योगथी उपजे छे, तथा समिति प्रमुख साचवतां पण साधुने दोषनुं पडिक्कमवुं ते पण इर्यापथिकी क्रिया ॥ २४ ॥

ए पच्चीश क्रियानुं स्वरूप कहे छे.

१ कायिकी क्रिया एटले कायाये करी जे थाय ते.

२ अधिकरणकी किया एटले जीव पोताना आत्माने नरकादिकमां जवाने वास्ते अधिकारी करे ते.

३ प्रदोष क्रिया एटले जेमां प्रकर्षे अधिक दोष एटले द्वेष होय ते.

४ पारितापनिकी क्रिया ते जीवने परिताप आपवाथी उत्पन्न थाय जे क्रिया ते.

५ प्राणातिपातिकी क्रिया एटले प्राणीउने विनाश करवानी क्रिया.

६ आरंभिकी क्रिया एटले पृथिव्यादिक ७ कायने उपघात करवानुं जे क्रियामां लक्षण होय ते.

७ परिग्रहिकी क्रिया एटले विविध उपाये करी धन उपार्जन करवामां तथा धन रक्षण करवामां जे मूर्छाना परिणाम तेथी उत्पन्न थयेली जे क्रिया ते.

८ माया प्रत्ययिकी क्रिया एटले मायाज छे प्रत्यय एटले हेतु जेनी, एटले मायानी जिहां प्रधान प्रवृत्ति छे ते.

९ मिथ्यादर्शन प्रत्ययिकी क्रिया एटले मिथ्यात्व ज छे प्रत्यय एटले कारण जेनुं ते.

१० अप्रत्याख्यानिकी क्रिया एटले संयमना विघात कारक जे कषाय,तेना उदयथी प्रत्याख्याननुं न करवुं ते.

११ दृष्टिकी क्रिया ते रागादि कलुषित चित्ते करी जे जीव, अजीवनुं देखवुं ते.

१२ स्पृष्टिकी क्रिया एटले राग द्वेष अने मोह सं

युक्त चित्ते करीने जे स्त्री आदिकना शरीरनो स्पर्श करवो ते.

१३ प्रातित्य प्रत्ययिकी क्रिया एटले पूर्वे अंगीकार करेलां पापना उपादान कारणरूप जे अधिकरण, तेनी अपेक्षाये जे क्रिया उत्पन्न थाय ते.

१४ सामंतोपनिपातिकी क्रिया एटले (समंतात्) सर्व दिशाउथी (उपनिपात) आववुं एटले जे स्थानमां भोजनादिकने लीधे सर्व दिशाउथी स्त्री आदिक जीवोनुं आववुं थाय ते.

१५ नैसृष्टिकी क्रिया एटले जे परोपदेशित पापमां घणो काल प्रवर्त्ते, ते पापनी भावथी अनुमोदना करे ते.

१६ पोताना हाथथी जे करे ते स्वहस्तिकी क्रिया

१७ आज्ञापनिका क्रिया एटले श्री अर्हत् भगवाननी आज्ञा उल्लंघन करी पोतानी बुद्धिथी जीवाजीवादि पदार्थोनी प्ररूपणाद्वारा जे क्रिया ते.

१८ वेदारणिका क्रिया ते बीजाना अछता मार्ग आचरणने प्रकाश करी तेनी पूजानो नाश करवो

तेथी उत्पन्न थएली जे क्रिया ते.

१ए अनाभोगिकी क्रिया एटले (आभोग) उप योग ते थकी जे विपरीत होय, तेने अनाभोग कहिये, तेणे करी उपलक्षित जे क्रिया ते.

२० अनवकांक्षा प्रत्यधिकी क्रिया एटले पोतानी तथा पारकी जे अपेक्षा करवी, तेनुं नाम अवकांक्षा छे, ते थकी जे विपरीत होय, तेने अनवकांक्षा कहीये. तेज छे प्रत्यय एटले कारण जेनुं एटले परमेश्वरे कहेली जे करवा योग्य विधियो, ते विधियो मांहेली कोइ कोइ पण विधियो पोताने अथवा कोई परजीवने हितकारी छे, ते विधियोमां प्रमादना वशथकी अनादर करवो ते.

२१ प्रयोगिकी क्रिया एटले प्रयोग ते एकतो दोमवुं, चालवुं, इत्यादि कायानो व्यापार, बीजुं हिंसाकारी कठोर जूठादिक बोलवुं, ते वचननो व्यापार, त्रीजो पराभिद्रोह इर्ष्या अभिमानादिक मननो व्यापार, ए त्रणनुं जे करवुं ते.

२२ समुदान क्रिया एटले जेणे करी विषय ग्रहण

करीये, ते समादान इंद्रिय छे, तेनो जे देशथी अथ वा सर्वथी उपघातरूप व्यापार ते.

२३ प्रेम एटले माया अने लोज्ञ तेणे करी जे थाय, ते प्रेम प्रत्ययकी क्रिया.

२४ द्वेष एटले क्रोध, अने मान, तेणे करी जे थाय ते द्वेष प्रत्ययिकी क्रिया.

२५ चालवाथी जे क्रिया थाय ते ईर्यापथिकी क्रिया. ए क्रियाउ मांहेली केटलीएक क्रियाउ आपसमां सरखी देखाय छे, तोपण सरखी समजवी नहीं.

ए पच्चीश क्रियाउ कही, ते पूर्वे कहेला सत्तर ज्ञेदो माथे मेलवतां आश्रवतत्त्वना बेंतालीश ज्ञेद थाय.

॥ इति आश्रवतत्त्वं समाप्तम् ॥

गाथा २५ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

समिइ=समिति
गुत्ति=गुप्ति
परीसह=परिसह.
जइधम्मो=यतिधर्म.
भावणा=भावना
चरित्ताणि=चारित्र.
पण=पांच.
ति=त्रण.
दुविस=बावीश.
दस=दश.

चार=चार.	भेएहिं=भेदोए करीने.
पंच=पांच.	सगवण्णा=सत्तावन.

समिई गुत्ति परीसह, जइधम्मो भावणा चरित्ताणि ॥ पण ति दुवीस दस बार, स पंच भेएहिं सगवन्ना ॥ २५ ॥

शब्दार्थः—समिति, गुप्ति, परिसह, यतिधर्म, भावना, अने चारित्र ते अनुक्रमे पाच, त्रण, बावीश, दश, बार अने पाच एवा भेदोए करीने संवरना सत्तावन भेदो छे ॥ २५ ॥

विस्तारार्थः—जेवमे नवां कर्मो आवतां रोकाय तेने संवर कहे छे, तेना बे भेद छे. एक द्रव्य संवर अने बीजो भावसंवर. तेमां नवां कर्मोनुं जे रोकाववुं तेने द्रव्य संवर कहिये, अने समिति प्रमुखपणे करी परिणामने पाम्युं जे शुद्ध उपयोगरूप द्रव्यपणुं, तेथी भावकर्मना रोधक आत्माना परिणाम थाय छे, तेने भाव संवर कहिये.तिहां सम्यक् प्रकारे जे चेष्टा करवी, तेने समिइ एटले समिति कहिये. ते पण एटले पांच छे. योगनुं जे गोपन करवुं, तेने गुत्ति एटले गुप्ति क

हिये, ते ति एटले त्रण छे, सर्व प्रकारे निर्जराने अर्थे जे सहन करवुं, तेने परीसह एटले परिसह कहिये, ते दुवीस एटले बावीश छे. यतिने जे अवश्य आचरवा योग्य होय, तेने जइधम्मो एटले यतिधर्म कहिये. ते दस एटले दश छे. मननी चंचलता निवारण करवाने जे भाववुं, तेने भावणा एटले भावना कहिये, ते बारस एटले बार छे. कर्मक्षय थवाने अर्थे अहिंसादिक परिणामे करी जे यत्नादिकनुं आचरवुं तेने चरित्ताणि एटले चारित्र कहिये. ते पंच एटले पांच छे. एवी रीते सगवन्ना एटले सत्तावन भेएहिं एटले भेदे करी संवरतत्त्व जाणवो ॥ ७५ ॥

गाथा २६ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

इरिया=इर्यासमिति.
भास=भाषासमिति
एसणा=एषणासमिति
आदाणे=आदान निक्षेपणा समिति
उच्चारे=पारिष्ठापनिका समिति
समिइ=समिति.
सु=भली
अ=अने-वली
मणगुत्ति=मनगुप्ति
वयगुत्ति=वचनगुप्ति
कायगुत्ति=कायगुप्ति
तहेवय=तेमज.

इरियाभासेसणादाणे—उच्चारे समिईसु अ।
मणगुत्ति वयगुत्ति, कायगुत्ति तहेव य ॥२६॥

शब्दार्थः—इर्यासमिति, भाषासमिति, एषणासमिति, आदानस-मिति,उच्चारसमिति ए पांच समिति. वली मनगुप्ति, वचनगुप्ति तेमज कायगुप्ति ए त्रण गुप्ति जाणवी.

विस्तारार्थः—गाथाना पूर्वार्धे करी पांच समितिनुं वर्णन करे छे. समिति एटले सम्यग् चेष्टा तेमां.

१ पहेली इरिया एटले इर्यासमिति ते जयणा राखी उपयोग सहित धूंसरा प्रमाण भूमिका दृष्टिए जोइने जे चालवानी चेष्टा करवी ते.

२ बीजी भास एटले भाषासमिति ते सम्यक् प्रकारे निरवद्य भाषा बोलवारूप जे चेष्टा करवी ते.

३ त्रीजी एसणा एटले एषणासमिति ते सम्यक् प्रकारे बेंतालीश दोष रहित निर्दोष आहार, वस्त्र, पात्र, वसति, संबंधी जे भिक्षानी गवेषणा करवी, तेनी जे चेष्टा ते.

४ चोथी आदाणे एटले आदान निक्षेपण समिति ते सम्यक् प्रकारे पुंजी, प्रमार्जी, आसन प्रमुखनुं

आदान एटले ग्रहण करवानी जे चेष्टा करवी, तथा तेने निक्षेप एटले त्याग करवानी जे चेष्टा करवी ते. आ ठेकाणे मूलमां आदान शब्द छे ते कहेवाथी निक्षेपण शब्द पण साथे लेवो. जेम जीम शब्द कहेवाथी जीमसेन समजाय छे तेम अहीयां पण जाणी लेवुं.

५ पांचमी (उच्चारे) उच्चार एटले मलमूत्रादिक तेने परठववुं माटे पारिष्ठापनिका समिति ते परठवा योग्य जे मलमूत्रादिक वस्तु, तेनुं स्थंडिल जूमिकाने विषे उपयोग पूर्वक जे मूकवानी चेष्टा करवी, तथा सदोष उपकरणादिकने परठववानी चेष्टा करवी ते. एवी रीते ए पांच समिइ एटले समिति ते सु एटले जली परिवृत लक्षण जाणवी, अ एटले हवे गाथाना उत्तरार्धवडे त्रण गुप्तिनुं वर्णन करे छेः–प्रथम(मणगुत्ति) मनगुप्ति एटले मननुं गोपन करवुं, तेना त्रण जेद छेः– तेमां अपध्याने करी उत्पन्न थएली कल्पना जालनो जे वियोग, ते पहेलो जेद. धर्मध्याने करी मध्यस्थ पणानी जे परिणति, ते बीजो जेद. अने सर्वथा म

नोयोग रोकायाथी तेरमा गुणठाणाना अंतने विषे जे आत्मारामता थाय छे, ते त्रीजो भेद जाणवो. बीजो (वयगुत्ति) वचनगुप्ति एटले वचननुं गोपन करवुं तेना बे भेद छेः–सर्वथा वचननो रोध करवाने अर्थे मौननो अभिग्रह धारण करीने हाथ प्रमुखनी संज्ञा वर्जे कार्य करवुं ते पहेलो भेद. अने मौननो अभिग्रह धारण नहीं कर्यो छतां याचना प्रमुख कार्य करती वेलाए मुखे मुहपत्ति देइने जे जयणाथी बोलवुं, ते बीजो भेद जाणवो. इहां भाषा समितिमां तो केवल जयणाये बोलवानुंज कह्युं छे, अने एमां तो एक सर्वथा वचननो रोध करवो अने बीजुं जयणाये बोलवुं. ए जुदां जुदां बे स्वरूप देखाड्यां छे. ए उपरथी वचनगुप्ति अने भाषासमिति एबेमां ए अंतर छे, एम जाणवुं. अने तहेव एटले तेमज त्रीजी (कायगुत्ति) कायगुप्ति एटले कायानुं गोपन करवुं. तेना पण बे भेद छेः–उपसर्ग परिसह आवी उत्पन्न थवाथी पण जे काया स्थिर राखवी, अथवा चौदमे गुणठाणे योग निरोधावस्थाये सर्वथा शरीरनी चेष्टानो त्याग करवो;

ते पहेलो भेद, अने शयन, आसन प्रमुखने विषे सू-
त्रोक्त विधिये करी चेष्टानो नियम करवो एटले माथा
तले हाथ घाली, गूंठण संकोची, कूकडीनी पेठे पग
पसारीने सूवुं ते बीजो भेद जाणवो. ए समिति
अने गुप्तिना अर्थमां आटलुं विशेष छे, के सम्यक् प्र
कारे चेष्टारूप जे प्रवृत्ति करवी, ए समितिनुं लक्षण
छे. अने शुभस्थानने विषे प्रवृत्ति करवी, तथा अशुभ
स्थानथी निवर्त्तवुं, एम प्रवृत्ति तथा निवृत्तिरूप गुप्ति
नुं लक्षण छे. ए पांच समिति अने त्रण गुप्ति मली
आठ प्रवचन माता कहेवाय छे ते चारित्ररूप शरीर
ने उपजाववा तथा तेनुं पालण पोषण करवा माटे
माता समान छे. ॥ २६ ॥

गाथा २७ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

खुहा=क्षुधापरिसह; भुख.	अचेल=अचेलक, वस्त्ररहितपणुं
पिवासा=पिपासा, तरस.	अरइ=अरति, पीडा.
सी=शीत टाढ.	इत्थियो=स्त्री.
उण्हं=उष्ण, ताप	चरिआ चर्या, चालवुं.
दंसा=दंश	निसिहिया=नैषेधिकी

सिज्जा=शय्या. | वह=वध.
अक्कोस=आक्रोश. | जायणा=याचना

खुहा पिवासा सी उएहं, दंसा चेला रई त्थिउ ॥ चरिआ निसिहिया सिज्जा, अक्कोस वह जायणा. ॥ २१ ॥

शब्दार्थः-क्षुधा, पिपासा, शीत उष्ण, दंस, अचेल, अरति, स्त्री, चर्या, निषधा, शय्या, आक्रोश, वध अने याचना (परिसह)

विस्तारार्थः-हवे परिसह शब्दनो अर्थ कहे छे, जे जैनमार्गने नहिं मुकवाने अर्थे तथा कर्मनी निर्जरा करवाने अर्थे दुःखोने परि एटले समस्त प्रकारे सह एटले सहन करवुं पम्हे तेने परिसह कहीये,व्याकरणमां लख्युं छे के, "परिसह्यत इति परिसह" ते परिसह सर्व मली बावीश छे, तेमां दर्शन परिसह अने प्रज्ञा परिसह जैनमार्ग न मुकवाने अर्थे छे, अने बाकी वीश परिसह कर्म निर्जरा करवाने अर्थे छे. ए बावीश परिसहोना अर्थ सहित नाम तथा अनुक्रमे ते परिसहोने कहेवानां कारण कहेछे.

१ खुहा एटले क्षुधा परिसह छे. क्षुधा एटले भूख

अने तेथी उत्पन्न थनारी वेदना सर्व वेदनाउथी अधिक छे, कारण के जूख आंतरमां अने पेटने बालनारी छे, हवे साधु मुनिराजने गमे तेवी जूख लागे, तोपण तेउ अनेषणीय आहार ले नहिं, अने आर्त्तध्यान पण करे नहिं. परंतु रूडे परिणामे जुख सहन करे. आ क्षुधा सहन करवी घणीज दुर्लज्ञ छे. माटे सर्व परिसहोमां ए क्षुधा परिसह पहेलो गण्यो छे.

२. पिवासा एटले पिपासा परिसह छे. ते पहेलां कहेली क्षुधानी पीमा मटाम्वा सारु ऊंचा नीचा घरोने विषे विहार करवो पमे तेना श्रमे करीने तरस उत्पन्न थाय, माटे क्षुधा पछी बीजो पिपासा परिसह गण्यो छे. अहिं साधु प्रासुक एषणीय जलने अन्नावे तरसथी आकुल व्याकुल थएलो उतो पण अनेषणीय शीतल जलादिकनी इच्छा करे नहिं, परंतु सम्यक् प्रकारे तृषा सहन करे.

३ सी एटले शीतपरिसह ते जुख अने तरसथी पीमाएलाने शीतपणुं थाय. माटे त्रीजो शीतपरि-

सह गएयो छे. तिहां शीतकालने विषे ज्यारे टाढ पमे त्यारे कल्पनीय वस्त्रने अन्नावे गृहादिके रहित एवो पण अकल्पनीय वस्त्रनी इछा करे नहिं. पोते अग्नि प्रदीप्त करी तापे नहिं, तेमज बीजाए सलगावेला अग्निथी पण तापे नहिं परंतु अल्पजीर्ण वस्त्राए करी सारी रीते टाढने सहन करे.

४ उएहं एटले उष्ण परिसह, ते उष्ण रुतु जे छे, ते पूर्वोक्त शीत रुतुनी विपक्षीनूत छे, माटे शीत पछी चोथो उष्ण परिसह गएयो छे. तिहां उष्ण कालने विषे रह्यो छतो सूर्यनुं प्रतिबिंब माथे आवे, एवा मध्याह्न समये अत्यंत आतापना थए थके पण छत्रनी अथवा लुगमानी छायाने तथा विंजणा प्रमुखना वायुने अण वांछतो थको तेमज स्नान विलेपनादिकने नहिं करतो रुमे प्रकारे आतापना सहन करे.

५ दंसा एटले दंसपरिसह, ते पूर्वोक्त उष्णकाल पछी वर्षाकाल आवे, ते वखते मांस मछरादिक बहु थाय, माटे उष्ण पछी पांचमो दंश परिसह गएयो

छे. तिहां मंशादि जू, मांकम इत्यादिक क्षुड जीवो जेम संग्राममां शत्रु बाणनो प्रहार करे तेम मंख मारे, तोपण तेननां उपड्वथी ते स्थानक तजीने अन्य स्थानके जाय नहिं अथवा तेने निवारवा सारु पंखो करवानी इच्छा पण करे नहीं, तथा ते मंसादिक जीवो पोतानुं लोही पिये, तोपण तेना उपर द्वेष करे नहिं, एवी रीते सम्यक् प्रकारे दंश परिसह सहन करे.

६ अचेल एटले अचेलक परिसह, ते पूर्वोक्त मंशादिके पराभव पाम्यो थको पण वस्त्रने वांछे नहिं, तेथी अचेलक परिसहने छठो गएयो छे. अचेलक एटले शुं? तो के चेल एटले वस्त्र तेनो अ एटले अभाव ते अचेलक जाणवो. अहींयां सर्वथा वस्त्रोनो अभाव होय तेनुंज नाम अचेल परिसह नथी, परंतु आगममां जे जे वस्त्रो राखवानुं प्रमाण कह्युं छे, ते प्रमाणे राखे तो तेने अचेलक परिसह कहेवो. हवे त्यां शंका करे छे, के जो कांइ पण वस्त्र राखे तोपण ते परिग्रहज कहेवाय? त्यां कहे छे, के जो मूर्छा सहित वस्त्र राखे

तो परिग्रह कहेवाय, परंतु मूर्छा रहित अपरिग्रहप-णाये शास्त्रोक्त रीते राखे, तो अचेलक जाणवो. तिहां साधुने फाटेलुं अल्प मूल्यनुं अने जूनुं वस्त्र छतां कल्पनीय वस्त्र न मले तथापि मनमां दीनता न करे, वली एम पण न विचारे के आज काल कोइ नवा वस्त्रनो आपनार पण मलतो नथी, माटे हवे केम करवुं? अथवा आ वस्त्रो तो समेलां अने जूनां छे, माटे बीजां नवां पहेरुं, एवो विचार पण न करे. ए प्रमाणे सम्यक् रीते अचेलक परिसह सहन करे.

७ अरइ एटले अरति परिसह. ते पूर्वोक्त अचेलक अप्रतिबद्ध विहारी छतां तेने शीतादिकना संभवे करी अरति उपजे, माटे अचेलक पछी सातमो अरति परिसह गण्यो छे, तिहां जे रमण करवुं ते रति अने तेथी विपरीत जे अरमणिकता ते अरति जाणवी. आ ठेकाणे साधुने संयममां विहार करतां अरति उपजवानां कारण बने, त्यारे धर्मने विषे रक्त थाय; क्षांत्यादिक दश प्रकारना यति धर्मने ध्यावे, श्री दश-

वैकालिकनी प्रथम चूलिकामां अढार वस्तुनुं चिंतवन करवाथी अरति दूर थाय छे, ते प्रमाणे चिंतवन करी अरति दूर करे.

८ इछिन एटले स्त्रीपरिसह. ते पूर्वोक्त संयमने विषे अरति उत्पन्न थवाथी स्त्री निमंत्री तेनी अभिलाषा करे, माटे अरति पछी आठमो स्त्रीपरिसह गण्यो छे. तिहां स्त्रीयोने दीठां थकां तेनां अंग, प्रत्यंग, संस्थान सुरति, हसवुं, मनोहरपणुं ललित विभ्रमविलासादिक चेष्टाउने अणचिंतवतो थको रहे, स्त्रीयोने मोक्ष मार्गमां अर्गला समान जाणी, तेने कामबुद्धिये करी दृष्टि साथे दृष्टि मेलवी जुवे नहीं, ते स्त्री परिसह.

ए चरिआ एटले चर्या परिसह. चर्या एटले चालवानुं नाम छे. तिहां एक स्थले रहेतां मंद सत्त्वने पूर्वोक्त स्त्री उपर अनुराग थाय, ते माटे एक स्थानके न रहे, तेथी ए स्त्री परिसह पछी नवमो चर्या परिसह गण्यो छे. तिहां आलस रहित थकां ग्राम, नगर

कुलादिकने विषे विहार करवो, तेने द्रव्यथी चर्या कहीये. अने जो एक स्थानके मास कल्पादिके रहे-तां पण अप्रतिबद्ध ममत्व रहितपणुं अंगीकार करवुं, ते भावथी चर्या कहीये.

१० निसिहिया एटले नैषेधिकी परिसह. ते पूर्वोक्त ग्रामादिकने विषे जेम अप्रतिबद्ध विहार करवो, तेम देहादिकने विषे पण अप्रतिबद्ध स्वाध्यायने अर्थे नैषे-धिकी करवी, ते माटे चर्या पछी दशमो नैषेधिकी परिसह गएयो छे. जे निषेधिये तेने नैषेधिकी कहीये तिहां एक पापकर्म, बीजुं गमनागमन, तेहीज निषेध करवानुं छे प्रयोजन जेनुं तेने नैषेधिक कहीये अहियां शून्य घर श्मशानादिक सर्प बिल सिंह गु-फादिकने विषे कायोत्सर्गे रह्यां थकां तिहां नाना प्र-कारना उपसर्गना सद्भावे पण अशिष्ट चेष्टानो नि-षेध करवो, अर्थात् माठी चेष्टा न करवी, तेने नैषे-धिकी परिसह कहीये. अथवा कोइ ठेकाणे निषद्या परिसह पण कह्यो छे, ते निषद्या एवुं रहेवाना स्था-

नकतुं नाम छे, त्यां स्त्री, पशु, पंमक वर्जित स्थानमां रहेतां थकां जो इष्टानिष्ट उपसर्ग थाय, तोपण पोताना चित्तमां चलायमान न थाय, परंतु ते सर्व उपसर्गने उद्वेग रहितपणे सम्यक् रीते सहन करे ते नैषेधिकी अथवा निषद्या परिसह.

११ सिज्जा एटले शय्या परिसह. ते पूर्वोक्त नैषेधिकीये स्वाध्याय करी, शय्याये आवे, माटे अगीयारमो शय्या परिसह गण्यो छे. जेने विषे शयन करीये तेने शय्या कहीये, तिहां शय्या ते वसति, उपाश्रये उंची नीची भूमि होय, अथवा कठिन आसन पामीने तेने सारु अथवा माठुं कहे नहीं, उद्वेग करे नहीं, परंतु रुडे प्रकारे ते दुःखने सहन करे, ते शय्या परिसह.

१२ अक्कोस एटले आक्रोश परिसह. ते पूर्वोक्त शय्याये रहेलाने शय्यातर एटले शय्याना आपनार अथवा बीजो कोइ आक्रोश करे, माटे शय्या पछी बारमो आक्रोश परिसह गण्यो छे. ते एवी रीते के, क्रोधने

वश थएलो कोइ अज्ञानी पुरुष कोइ यतिने तिरस्कारनां वचन बोले, तेने देखी तेनी उपर दृढ प्रहारीनी पेरे कोप करे नहिं, परंतु एवुं विचारे के आ पुरुष, खराने वास्ते मने अनिष्ट वचन कहेछे, ए महारो उपकारी छे. कारण के मने ते आ प्रमाणे शिखामण आपे छे, तेथी हुं एवुं काम फरीथी करीश नहीं. अथवा ते पुरुष जे कहे छे ते हुं करतो नथी, तथापि महारे एनी उपर कोप करवो ते युक्त नथी, एम चिंतवी क्रोध न करे एम सम्यक् रीते आक्रोश सहन करे.

१३ वह एटले वध परिसह. ते पूर्वोक्त आक्रोशनो करनार जे होय, ते वध पण करे, माटे आक्रोश पछी तेरमो वधपरिसह गएयो छे, तिहां कोइ दुरात्मा आवीने साधुने ढींका, पाटु, चाबक, कशादिकना आकरा प्रहार करे, अथवा वध करे, तोपण खंधकसूरिना शिष्योनी पेठे तेना उपर बिलकुल रोष आणे नहिं, परंतु अकलुपित चित्तवंत थको एवी चिंतवना करे, के ए महारुं शरीरतो पुद्गलरूप छे, एतो अवश्य नाशवंत छे,

अने मारो आत्मा तो ए थकी जुदोज छे, कारण के आत्मानो तो कोइ नाश करी शकेज नहिं तो आ शरीरना संबंधथी मने जे दुःख थाय छे, तेतो मारां करेलां कर्म उदय आव्यां छे, तेनुं ए फल छे. एवी रीते वध परिसहने सहन करे.

१४ जायणा एटले याचना परिसह. ते पूर्वोक्त उपरथी हणाणाने औषधादिकनी याचना करवानुं प्रयोजन थाय, माटे वध पछी चौदमो याचना परिसह गण्यो छे. जे बीजा पासेथी याचीये तेने याचना कहीये. ते आ प्रमाणेः—

यतिये वस्त्र, पात्र, अन्न, पान, उपाश्रय, प्रमुख कोइ पण चीज अर्थात् एक सली जेटली चीज पण माग्या विना लेवी नहि. तो पण पोतानी शोभा राखवाने अर्थे मागे नहिं, तथापि पोतानुं प्रयोजन होय त्यारे लज्जा छांमीने याचना करे परंतु रांधेला धान्यने अर्थे भला माणसने घेर जइ याचना करवी एवुं चिंतवे नहिं. ते करतां तो गृहस्थावासमां

ज नहुं, के ज्यां आपणा भुज दंडना पराक्रमथी उपजाव्युं जे अन्न, ते दीनहीनादिकने आपी, पछी जमीये, एवी विचारणा करीने गृहस्थपणाने इच्छे नहिं, अथवा याचना करतां कोइ आपशे किंवा नहिं आपशे ? तो हुं आ गृहस्थने घेर जइ लाखनो मर्म गमावीने शी रीते याचना करुं ? इत्यादिक चिंतवना न करतां याचना करे. ॥ २७ ॥

गाथा २ए मीना छूटा शब्दना अर्थ.

अलाभ=अलाभ.	पन्न=पन्ना.
रोग=रोग.	अन्नाण=अज्ञान.
तणफासा=तृणस्पर्श.	सम्मत्तं=सम्यक्त्व.
मल=मल.	इअ=ए प्रकारे.
सक्कार=सत्कार.	बावीस=बावीस.
परीसहा=परिसह (ए शब्द बधाने लगाडवो.)	परीसहा=परीसह.

अलाभ रोग तणफासा, मल सक्कार परीसहा ॥ पन्ना अन्नाण सम्मत्तं, इअ बावीस परीसहा ॥ ५ए ॥

शब्दार्थः—अलाभ, रोग, तृणस्पर्श, मल, सत्कार, प्रज्ञा, अज्ञान, अने सम्यक्त्व ए प्रकारे बावीस परिसह जाणवा.

विस्तारार्थ—१५ अलाभ एटले अलाभ परिसह.ते पूर्वोक्त याचना कर्या छतां पण लाभांतरायना उदयथी माग्यां छतां पण मळे नहीं, माटे याचना पछी पंदरमो अलाभ परिसह गण्यो छे. ते आ प्रमाणेः—साधुने कोइ पण चीजनी इच्छा होय अने ते वस्तु गृहस्थना घरमां पण घणीज होय पण ज्यारे ते मागवा जाय अने गृहस्थ आपे नहि त्यारे ढंढण कुमारनी पेठे उद्वेग करे नहीं, विषाद न करे, मुख राग फेरवे नही, न आपनारनुं माठुं चिंतवे नहीं, दुर्वचन बोले नहीं अने समता धारण करी विचार करे के आज नहिं मळ्युं तो काले मळशे. ज्यारे मळशे त्यारे लइशुं ए प्रमाणे अलाभ परिसह सहन करे.

१६ रोग एटले रोग परिसह. ते पूर्वोक्त अलाभ थकी आंतप्रांत भोजने करी रोगनी उत्पत्ति थाय, माटे अलाभ पछी शोळमो रोग परिसह गण्यो छे.

तिहां साधुने ज्यारे कास, श्वास, ज्वर, अतिसारादिक रोग उत्पन्न थाय, त्यारे जे गछवाहिर जिनकल्पी साधु होय, ते तो चिकित्सा करवानी इछा पण करे नहीं, अने पोताना कर्मनो विपाक चिंतवे, परंतु स्थविरकल्पी गछवासी साधु तो आगममां कहेला विधिये करी निरवद्य चिकित्सा करावे, मनमां कर्म विपाक चिंतवतो रहे, पण हायवोय करे नहीं, जो अत्यंत वेदना थती होय, तो पण आर्त्तध्यान करे नहिं परंतु सनत्कुमारनी पेठे रुडी रीते वेदना सहन करे.

१७ तण फासा एटले तृणस्पर्श परिसह ते पुर्वोक्त रोगीने शयामां सूतां थकां तृणस्पर्श थाय, माटे रोग परिसह पठी सत्तरमो तृण स्पर्श परिसह गण्यो ठे. तिहां गछनिर्गत साधुने तृणनोज संथारो कह्योठे, पण गछवासी साधुने तो सापेक्ष संयम थाय ठे, माटे ते वस्त्र पण लेठे. परंतु ज्यारे जमीन न्नीनी होय अथवा वस्त्र जुनुं थयुं होय अथवा चोरे

चोरी लीधुं होय, त्यारे माजनो अढी हाथ प्रमाण संथारो करे पण तृणना अग्रजाग तीखा होय, ते शरीरने लागे, तेथी पीमा उत्पन्न थाय तो पण उःख चिंतवे नहिं अने समाधिनो त्याग पण करे नहीं.

१८ मल एटले मल परिसह, ते पुर्वे कहेला तृण स्पर्शे करी परसेवाने संयोगे मल उपजे, माटे तृण पठी अढारमो मल परिसह गण्यो ठे. अहींयां परसेवाना पाणी वमे साधुना शरीरमां रजनो कठिण मेल बंधाइ जाय, ते मेल उष्णकालनां ताप वमे परसेवाथी जींजाइने उर्गंधे गंधाय, तो पण ते उर्गंधताने दूर करवा सारु स्नानादिकनी इछा करे नहीं. वली ए थकी क्यारे हुं मुक्त थइश एवी चिंतवना पण करे नहीं.

१९ सत्कार एटले सत्कार परिसह ते पुर्वोक्त मल व्याप्त पुरुष, कोइ पवित्र अंगवालानो सत्कार थतो देखी कांइक पोते पण सत्कारादिकनी वां

माटे मल पछी उगणीशमो सत्कार परिसह गण्यो छे ते आ प्रमाणेः—साधुने कोइए स्तवन, नमन, चरणस्पर्श, सन्मुख जवुं, ऊभुं थावुं, आसन देवुं, अशनादिकनुं दान देवुं, अथवा कोइ मोटा राजादिके निमंत्रणादिकनुं करवुं, एवो सत्कार पोताने थतो देखीने मनमां हर्ष आणे नहिं, अने सत्कार न थवाथी मनमां खेद पण पामे नहीं.

२० पन्ना एटले प्रज्ञा परिसह. ते पूर्वोक्त सत्कारना जयथी प्रज्ञाने बाहूल्ये गर्व न करवो तेमज प्रज्ञाने अन्नावे खेद पण करे नहीं माटे सत्कार पछी वीशमो प्रज्ञा परिसह गण्यो छे, ते आ प्रमाणेः—जेणे करी वस्तुनुं तत्त्व (प्र) एटले प्रकर्षे करी (ज्ञा) एटले जणाय, तेने प्रज्ञा कहिए, ते प्रज्ञावंत साधु, घणा श्रुतनो जाण छतां में न्नवांतरने विषे रुमी रीते ज्ञान आराधन कर्युं छे, माटे हुं समस्त मनुष्योमां जाण छुं, सर्वेना पूछेला प्रश्नोना उत्तर हुं आपुंछुं? एवो गर्व न करे, अने प्रज्ञाने अन्नावे मनमां उद्वेग पण न करे, ते

एमके, हुं मूर्ख छुं, कांइ पण जाणतो नथी, सर्वने पराभवनुं स्थानक छुं, कोइए पूछयां थकां जीवादि पदार्थनां नाम पण जाणतो नथी, एवी दीनता मनमां न करे, परंतु पूर्वे करेला कर्मनुं स्वरूप चिंतवे, तो परिसह पीमे नहिं.

२१ अन्नाण एटले अज्ञान परिसह. ते पूर्वोक्त प्रज्ञानीपेरे अज्ञान पण सहन करवुं, माटे प्रज्ञा पछी एकवीशमो अज्ञान परिसह गण्यो छे. श्रुतज्ञानथी वस्तुनुं तत्व जणाय छे, अने तेनो जे अन्नाव ते अज्ञान परिसह कहीए.ते आवी रीतेः–साधु मनमां एम न जाणे, जे मे अव्रतिपणुं त्यागीने व्रतिपणुं अंगीकार कर्युं छे,तो पण हुं कांइ पण जाणतो नथी, तेमज में न्नद्रा महान्नद्रादिक तप पमिवज्यां तथा नपधान जे आयंबिल प्रमुख अने मासिकादिक प्रतिमा वही,एवी रीते क्रियाये हुं चालुंछुं, तो पण हुं सारुं मातुं कांइ जाणतो नथी. केमके हुं आगम ज्ञान रहित छुं, माटे निरक्षर कुरिंन्नर एवा मने धिक्कार छे. एवी दीनता न करे, परंतु

निःकेवल ज्ञानावरणीय कर्मना उदयथी मारुं आ स्वरूप छे, ते यावत् नोगववाथी दुर थशे, अथवा तप अनुष्ठानथी दुर थशे. तेमज जो एकादशांगादिनो पागी होय तो पण हुं ज्ञाननो समुद्र छुं, एवो गर्व न करे, अहींयां प्रज्ञा परिसह अने अज्ञान परिसहनुं एटलुं विशेष छे, के प्रज्ञापरिसह तो बीजो कोइ प्रश्नादिक पूछे ते वारे थाय छे अने अज्ञान परिसह तो मत्यादिक ज्ञान मारामा पुर्ण नथी, एम विचारवाथी थाय छे, अथवा शास्त्रनुं स्फुरवुं, तेने प्रज्ञा कहे छे, अने त्रिकाल विषयिक वस्तुना अजाणपणाने अज्ञान कहेछे.

२२ सम्मत्तं एटले सम्यक्त्व परिसह, ते पुर्वोक्त अज्ञानने लीधे सम्यक्त्व दर्शनने विषे शंका थाय, माटे अज्ञान पछी बावीशमो सम्यक्त्व परिसह गण्यो छे. तिहां शास्त्रमां सूक्ष्म विचार सान्नली तेने विषे असद्दहणा करवी नहिं, तथा देव, गुरु अने धर्म तेने विषे असद्दहणा करवी नहिं, अथवा शास्त्रमां देवता अने इंद्रादिक सम्यग् दृष्टि छे, एवुं सांन्नलीए

थीए, तो पण कोइ सान्निध्यकारी थतो नथी, माटे शुं जाणीये देवता अने इंद्र छे, किंवा नथी? एवी असद्दहणा करवी नहिं, तथा अन्य दर्शनीयोनी ऋद्धि वृद्ध्यादिक उन्नति तथा तपश्चर्यादिक कष्ट प्रमुख देखीने मूढ दृष्टि थावुं नहिं, तेने सम्यक्त्व परिसह कहीए, (इअ) एटले ए प्रकारे (बावीस) एटले बावीस (परीसहा) एटले परिसह जाणवा. अहीं-यां परिसह शब्द सर्व ठेकाणे जोडवो ॥ २० ॥

आ बावीश परिसह मांहेलो कयो परिसह कया कर्मना उदयथी थाय छे ते कहे छे. मोहनीय कर्मना बे भेद छे. एक दर्शन मोहनीय बीजुं चारित्र मोहनी-य. तेमां मिथ्यात्वादिक त्रिक जे दर्शनमोहनीय छे, तेना उदयथी सम्यक्त्व परिसहनो सद्भाव थाय छे, अने ज्ञानावरणीय कर्मना उदयथी प्रज्ञा तथा अज्ञान ए बे परिसह थाय छे. तथा अंतराय कर्ममां लाभांत-राय कर्मना उदयथी अलाभ परिसह थाय छे. एवं चार थइ.

हवे सात परिसह चारित्र मोहनीयना उदयथी थाय छे, ते कहे छेः—

१ क्रोधना उदयथी आक्रोशपरिसह थाय छे.

२ अरति परिसह ते अरति मोहनीयना उदयथी थाय छे.

३ पुरुष वेदना उदयथी स्त्रीपरिसह थाय छे.

४ नैषेधिकी परिसह ते भय मोहनीयना उदयथी थाय छे.

५ जुगुप्सा मोहनीयना उदयथी अचेलक परिसह थाय छे.

६ याचना परिसह ते मान मोहनीयना उदयथी थाय छे.

७ लोभ मोहनीयना उदयथी सत्कार पुरुषकार परिसह थाय छे.

तथा १ क्षुधा, २ पिपासा, ३ शीत, ४ उष्ण, ५ दंश, ६ चर्या, ७ शय्या, ८ मल, ९ वध, १० रोग, ११ तृण स्पर्श, ए अगीयार परिसह, वेदनीय कर्मना उदयथी

थाय छे, शेष कर्मोने विषे परिसहनो अवतार नथी. एवं बावीश थइ.

हवे चौद गुण ठाणाने विषे परिसहोने समवतारी देखाडे छे, तिहां ए क्षुधादिक बावीशे परिसह यावत् बादर संपराय नामा नवमा गुणठाणा सुधी थाय छे, अने सूक्ष्म संपराय नामा दशमे गुणठाणे तो पूर्वोक्त चारित्र मोहनीयना क्षयोपशमना प्रतिबंधथी तथा सात परिसह तथा एक दर्शन मोहनीये प्रतिबद्ध मलीने आठ परिसह न थाय, शेष क्षुधादिक अनुक्रमे पांच परिसह, ६ चर्या, ७ शय्या, ८ वध, ९ अलाभ, १० रोग, ११ तृण स्पर्श, १२ मल, १३ प्रज्ञा, १४ अज्ञान, ए चौद थाय छे. वली अगीयारमा उपशांतमोह अने बारमा क्षीणमोह गुणठाणे पण पूर्वे कहेला चौद परिसहज थाय छे. हवे तेरमे सयोगी तथा चौदमे अयोगी ए बे गुणठाणे तो अनुक्रमे क्षुधादिक पांच, ६ चर्या, ७ वध, ८ मल, ९ शय्या, १० रोग. ११ तृण स्पर्श. ए अगीयार परिसह मात्र

नीय कर्मना प्रतिबन्धथी थाय छे.

ए बावीश परिसह मांहेली शीत अने उष्ण तथा चर्या (चालवुं) अने निषिद्या (रहेवुं) ए चारे समकाले वर्ते नहिं, परंतु एना प्रतिपक्षी बे परिसह समकाले वर्ते, माटे उत्कृष्टथी एक प्राणीने विषे समकाले वीशपरिसहनो उदय थाय, अने जघन्यथी तो शीत अथवा उष्ण तथा चर्या, अथवा निषिद्या, ए चार मांहेला एकनोज उदय थाय, केमके ज्यां शीत होय, त्यां उष्ण न होय अने ज्यां चर्या होय त्यां निषिद्या न होय इत्यादिक मांहेलो एक थकां बेनो अजाव होय. ए परिसह मांहेला एक स्त्री, बीजो प्रज्ञा, त्रीजो सत्कार, ए त्रण परिसह, अनुकुल जाणवा. अने शेष उगणीश परिसह प्रतिकूल जाणवा. वली स्त्री तथा सत्कार ए बे जाव शीतल परिसह छे, अने शेष परिसह उष्ण छे. इति परिसह विचार संपूर्ण ॥

गाथा ९७ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

खंती=क्षमा.	बोधव्वे=जाणवा.
अज्जव=आर्जव.	सच्चं=सत्य.
मद्दव=मार्दव.	सोअं=शौच.
मुत्ती=मुक्ति.	आकिंचण=आकिंचन.
तव=तप.	बंभं=ब्रह्मचर्य.
संजमे=संयम.	जइधम्मो=यतिधर्म.

खंती मद्दव अज्जव, मुत्ती तव संजमेअ बोधव्वे ॥ सच्चं सोअं आकिं, चणं च बंभं च जइ धम्मो ॥ ९७ ॥

शब्दार्थः–क्षमा, मार्दव, आर्जव, मुक्ति, तप, संयम, सत्य, शौच, आकिंचन अने ब्रह्मचर्य ए दश प्रकारे यतिधर्म जाणवो.

विस्तारार्थः–क्रोधनो जे अभाव, ते पहेलो (खंती) एटले क्षमाधर्म, माननो जे त्याग ते (मद्दव) एटले मार्दव धर्म, माया एटले कपट तेनो जे त्याग ते त्रीजो (अज्जव) एटले आर्यव धर्म, निर्लोभता ते चोथो (मुत्ती) एटले मुक्ति धर्म, पांचमो (तव) एटले तपो धर्म ते इच्छानो निरोध करवो. प्राणातिपाता-

दिक पांचनुं जे विरमण, तथा पांच इंद्रियोनो निग्रह, चार कषायनो जय, अने त्रण दंडनी निवृत्ति. ए सत्तर भेदे छठ्ठो (संजमे) एटले संयम धर्म. सत्य बोलवुं ते सातमो (सच्चं) एटले सत्य धर्म. तथा हाथ पग प्रमुख जे शरीरना अवयवो पवित्र राखवा अने भात पाणी प्रमुख बेंहेतालीश दोष रहित आहार लेवो, ते सर्व द्रव्यथी शौच अने आत्माना जे शुद्ध अध्यवसाय कषायादिके रहित शुद्ध परिणामनी वृद्धि ते भाव शौच. अथवा मन, वचन, अने कायाने शुद्ध राखवां, संयमने विषे निरतिचारपणुं तथा जीव अदत्त, स्वामी अदत्त, गुरु अदत्त, अने तीर्थंकर अदत्त, ए चार प्रकारनी चोरीनो त्याग करवो, ते आठमो (सोअं) एटले शौच धर्म. समस्त परिग्रह त्याग रूप मुर्छा रहित थवुं, ते नवमो (अकिंचण) एटले अकिंचन धर्म. नव प्रकारे औदारिक, अने नव प्रकारे वैक्रिय संबंधी मैथुननो त्याग करवो, ते दशमो (बंभं) एटले ब्रह्मचर्य धर्म. एवी रीते (जइधम्मो) एटले यतिनो धर्म

ते उपर देखाडेला दश प्रकारनो (बोधव्वे) एटले जाणवो. ए दश गुणे सहित होय, ते यति जाणवो. आ आर्यामां त्रण चकार छे, ते पाद पूर्णार्थे तथा उन्नयान्वयी अव्यय छे.

गाथा ३० मीना छूटा शब्दना अर्थ.

पढमं=प्रथम.	असुइत्तं=अशुचित्व.
अणिचं=अनित्य.	आसव=आश्रव.
असरणं=अशरण.	संवरो=संवर.
संसारो=संसार.	तह=तेमज.
एगया=एकत्व.	निज्जरा=निर्जरा.
अण्णत्तं=अन्यत्व.	नवमी=नवमी.

हवे बार भावनानुं वर्णन करे छेः—

पढम मणिच्च मसरणं, संसारो एगयाय अणत्तं ॥ असुइत्तं आसवसं, वरो अ तह निज्जरा नवमी ॥ ३० ॥

शब्दार्थः—पहेली अनित्य, बीजी असरण, त्रीजी संसार, चोथी एकत्व, पांचमी अन्यत्व, छट्ठी अशुचित्व, सातमी आश्रव, आठमी संवर, तेमज नवमी निर्जरा भावना जाणवी.

विस्तारार्थः–(पढमं) एटले प्रथम (अणिच्चं) एटले अनित्य भावना ते लक्ष्मी, यौवन, कुटुंब, परिवार, तथा आउखा प्रमुखने विषे जे अनित्यतानी भावना करवी, एटले संसारना सर्व पदार्थ ते कुशाग्रस्थ जल बिंदुनीपरे अनित्य अस्थिर जाणे.

मरण समये चक्रवर्त्ती, इंद्र, अथवा तीर्थंकर प्रमुख गमे तेवो मोटो पुरुष होय, तेने पण धन कुटुंबादिक कोइनुं शरण मलतुं नथी, संसारमांहे जन्म, जरा, अने मरणना भयथी राखवाने एक धर्म विना बीजुं कोइ शरण नथी, एवी जे भावना करवी, ते.

२ (असरणं) एटले असरण भावना.

माता ते स्त्री थाय, स्त्री ते माता थाय, पिता ते पुत्र थाय, पुत्र ते पिता थाय, इत्यादिक आ जीवे संसारने विषे सर्व भावनो अनुभव कर्यो छे, एवी जे भावना करवी, ते.

३ (संसारो) एटले संसार भावना.

प्रकारना आश्रवे करीने कर्म बंधाय छे, अने विषय कपायादिके करी अशुभ कर्म बंधाय छे, एवी भावना करवी.

८ (संवरो) एटले संवर भावना ते जे जे संवर थकी जे जे आश्रव रोकाय, ते ते आश्रवनुं रोकवुं, अने ते संवरनुं जे आदरवुं, एटले जेम क्षमादिक संवरवडे क्रोधादिक आश्रव रोकाय छे, इत्यादिक भावना करवी.

९ (णिज्जरा) एटले निर्ज्जरा भावना ते (तह) एटले तेमज संकीर्ण स्थाकने योगे जेम आम्रफल पाके छे. तेम वार प्रकारना तपे करीने कर्मने पचाववुं अर्थात् पूर्वे संचेला कर्मनुं सारुवुं, ते रूप निर्ज्जरा, सकाम अने अकाम ए बे भेदे छे एवी भावना करवी. आ गाथामां बे चकार छे ते पाद पूर्णार्थे. तथा उभयान्वयी अव्यय छे.

गाथा ३१ मीना छूटा शब्दोना अर्थ.

लोगसहावो=लोक स्वभाव.	अरिहा=अरिहंतादिक.
बोही-बोधी.	एआओ=ए.
दुल्लहा-दुर्लभ.	भावणाओ=भावनाओ.
धम्मस्स=धर्मनी.	भावेअव्वा=भाववी.
साहगा=साधक.	पयत्तेणं=प्रयत्ने करीने.

लोगसहावो बोही, डुल्लहा धम्मस्स साहगा अरिहा ॥ एआउ जावणाउ, जावेअवा पयत्तेणं ॥ ३१ ॥

शब्दार्थः—दशमी लोक स्वभाव, अग्यारमी बोधी दुर्लभ, बारमी धर्मनी साधक अरिहंत मलवा दुर्लभ छे. ए भावना प्रयत्ने करीने भाववी.

विस्तारार्थः—दशमी (लोगसहावो) एटले लोकस्वजाव जावना ते केम उपर बे हाथ दइने तथा बन्ने पग पसारीने उन्नेला पुरुषना जेवो जेनो समआकार षड् इव्यात्मक छे, पूर्व पर्याय विणसे नवा पर्याय उत्पन्न थाय, अने इव्यपणे निश्चल होय, उत्पाद, व्यय, तथा ध्रौव्य स्वरूप चौद राजलोक छे. तेनुं

तलीयुं ऊंघा वालेला मल्लक (चपणीया) सरखुं छे.तथा मध्य ज्ञाग जालर सरखो छे, अने उपरनो ज्ञाग मृदंग सरखो एवो. शाश्वत छे. इत्यादिक लोक स्वरूपनी ज्ञावना करवी. अगियारमी (वोही) वोधि डुर्लज्ञ ज्ञावना ते जीवने संसारमां ज्ञमतां अनंता पुद्गल परावर्त्त थइ गया, तेमां अनंतीवार चक्रवर्त्यादिक जेवी ऋद्धि प्राप्त थइ, तथा यथा. प्रवृत्तिकरणने योगे करी अकाम निर्जरावमे पुण्यना प्रयोगथी मनुष्य ज्ञव, आर्यदेश, नीरोगीपणुं तथा धर्मश्रवणादिकनी प्राप्ती थइ, तथापि सम्यक्त्व प्राप्त थवुं अति डुर्लज्ञ छे, एवी ज्ञावना करवी.

अने जे डुःखे करीने तरी शकाय एवा संसार समुडमांथी तारवाने वहाण समान ते श्री जिनेश्वर ज्ञगवाने कहेलो दश प्रकारनो जे क्षमादिक शुद्ध धर्म, तथा ज्ञान, दर्शन, चारित्र, ए रत्नत्रयात्मक धर्म, ते पामवो डुर्लज्ञ छे. तथा ते धर्मना (साह-गा) एटले साधक (अरिहा) एटले अरिहंतादिक ते पण आ संसारने विषे पामवा (डुल्लहा). एटले

दुर्लभ छे एवुं जे चिंतववुं, ते बारमी (धम्मस्स) एटले धर्मनी भावना. ए रीते सम्यग् दृष्टिये (पय-त्तेणं) एटले उद्यमे करीने (ए आउ) एटले ए कहेली (भावणाउ) एटले बार भावनाउ तेने प्रमाद-रहित थईने शुद्ध मने करी (भावे अव्वा) एटले भाववी, तथा पांच महाव्रत मांहेली एकेका महाव्रतनी पांच पांच भावना मलीने पच्चीश भावना छे ते पण एमां अंतर्भावि छे. तथा मैत्री प्रमोद, कारुण्य अने उपेक्षा, ए चारनी साथे पुर्वोक्त बार भावना मेलवि-ये, ते बारे शोल भावना थाय छे. तेनो विचार उपा-ध्याय श्री विनयविजयजीकृत शांत सुधारस ग्रंथ थकी विस्तारे जाणवो ॥ ३१ ॥

गाथा ३२ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

सामाइ=सामायिक.	बीअं=बीजुं.
अथ्थ=अहींआं.	परिहारविसुद्धीअं=परिहारविशुद्धि
पढमं=पहेलुं.	सुहुमं=सूक्ष्म.
छेओवठ्ठावणं=छेदोपस्थापनीय.	तह=तेमज.
भवे=छे.	संपरायं=संपराय.

हवे पांच प्रकारना चारित्रनुं वर्णन करे छे.

समाइ अञ्चपढमं, छेन्नवठावणं ञवेवी-
अं ॥ परिहार विसुद्धीअं. सुहुमं तह संप-
रायंच ॥ ३५ ॥

शब्दार्थः—आंहं पहेलुं सामायक, बीजुं छेदोपस्थापनीय, त्रीजुं परिहारविशुद्धि अने तेमज चोथुं सूक्ष्मसंपराय चारित्र.

विस्तारार्थः—आ उपर कहेला पांच चारित्रमां (अत्र) एटले अहीआं (पढमं) एटले पहेलुं चारित्र (सामाइ) एटले सामायिक छे. तेनो अर्थ करे छे.

देश विरतिरूप सामायिक अने साधुने सर्व सावद्य विरतिरूप सामायिक होय, तेना बे भेद छे. तेमां भरत ऐरवतादिक दश क्षेत्रने विषे पहेला तथा छेल्ला जिनना वारामां सर्व विरति सामायिकदंडकनो उच्चार करावे, ते इत्वरिक उगामण कर्या सुधी जे रहे, ते इत्वरिक एटले स्वल्पकाल भावी सामायिक कहीये, अने वचला बावीश जिनोना वारामां तथा माहाविदेह क्षेत्रमां यावत्कथिक एटले सामायिक उच्चर्या पछी निरतिचारज पाले छे, तेथी तेने उगामण नहिं होवाने लीधे जाव जीव लगे रहे, माटे यावत्कथिक चारित्र कहीए. एने सम्यक् चारित्र पण कहे छे. ए सामायिकचारित्र जीवने प्राप्त थया विना बीजां चारित्रोनो लाभ थाय नहि, माटे एने आदिमां कह्युं छे.

(बीअं) एटले बीजुं (छेअवठावणं) एटले छेदोपस्थापनीय चारित्र (भवे) एटले छे, ते पर्वे कहेला सर्व विरति सामायिक चारित्रने ज छेदादि विशेष-

हवे पांच प्रकारना चारित्रनुं वर्णन करे छे.

समाइ अत्थपढमं, छेउवठावणं जवेबी-
अं ॥ परिहार विसुद्धीअं, सुहुमं तह संप-
रायंच ॥ ३१ ॥

शब्दार्थः—अहिं पहेलुं सामायक, बीजुं छेदोपस्थापनीय, त्रीजुं परिहारविशुद्धि अने तेमज चोथुं सूक्ष्मसंपराय चारित्र.

विस्तारार्थः—आ उपर कहेला पांच चारित्रमां (अत्थ) एटले अहीआं (पढमं) एटले पहेलुं चारित्र (सामाइ) एटले सामायिक छे. तेनो अर्थ करे छे. सामायिक ए शब्द सम अने आयिक ए बे पदोनो बनेलो छे. अहीं सम एटले रागद्वेष रहितपणाने माटे आय एटले गमन प्रयाण छे जिहां ते सम कहिये, ते ज्यां उपन्युं ते सामायिक, वली सम ते ज्ञान, दर्शन तथा चारित्र, तेनो आयिक जे लाभ, ज्यां थाय छे. एटले जेणे करी ज्ञान, दर्शन, तथा चारित्र, ए त्रणेनी प्राप्ति थाय छे, तेने सर्व सावद्ययोग त्यागरूप, अने निरवद्ययोग सेवनरूप सामायिक कहीये. श्रावकने

देश विरतिरूप सामायिक अने साधुने सर्व सावद्य विरतिरूप सामायिक होय, तेना बे ज्ञेद छे. तेमां ज्ञरत ऐरवतादिक दश क्षेत्रने विषे पहेला तथा छेल्ला जिनना वारामां सर्व विरति सामायिकदंडकनो उच्चार करावे, ते इत्वरिक उगमण कर्या सुधी जे रहे, ते इत्वरिक एटले स्वल्पकाल ज्ञावी सामायिक कहीये, अने वचला बावीश जिनोना वारामां तथा माहाविदेह क्षेत्रमां यावत्कथिक एटले सामायिक उच्चर्या पछी निरतिचारज पाले छे, तेथी तेने उगमण नहिं होवाने लीधे जाव जीव लगे रहे, माटे यावत्कथिक चारित्र कहीए. एने सम्यक् चारित्र पण कहे छे. ए सामायिकचारित्र जीवने प्राप्त थया विना बीजां चारित्रोनो लाज्ञ थाय नहि, माटे एने आदिमां कह्युं छे.

(बीअं) एटले बीजुं (छेउवठावणं) एटले छेदोपस्थापनीय चारित्र (ज्ञवे) एटले छे, ते पर्वे कहेला सर्व विरति सामायिक चारित्रने ज छेदादि विशेष-

पणे विशेषीये, तेवारे शब्दथी तथा अर्थथी नाना प्रकारपणुं जजे, तेवारे छेदोपस्थापनीय चारित्र थाय. तिहां छेद एटले पूर्व पर्यायनो छेद करवो, अने उपस्थापन एटले गणाधिपे आपेलुं पंच महाव्रत रूपपणुं जे महाव्रतने विषे होय, ते छेदोपस्थापनीय कहिये; एटले ज्यां नवा पर्यायोनुं स्थापन करवुं, तथा पंच महाव्रतनो उच्चार करावचो. ते पण बे भेदे. एक सातिचार ते मूलगुण घातीने प्रायश्चित रूप अने बीजो निरतिचार, ते इत्वर सामायिक वंत नव दीक्षित शिष्यने छज्जीवणीया अध्ययन जणया पछी होय, तथा बीजो तीर्थ आश्रयी ते जेम श्री पार्श्वनाथना तीर्थथी वर्द्धमान स्वामीना तीर्थे आवी चार महाव्रत रूप धर्म त्यागीने पंच महाव्रत रूप धर्म आदरे, तेने होय.

३ (परिहार विसुद्धीअं) एटले परिहार विशुद्धि चारित्रना पर्याय कहीए छीए. तिहां (परिहार) एटले तपो विशेष, तेणे करी विशुद्धि एटले कर्मनी निर्जरा,

जे चारित्रने विषे होय तेने परिहार वैशुद्धिक चारित्र कहीये, ते बे नेदे छे, तेमां पहेलुं जे चार जण विवक्षित चारित्रना आसेवक ए कल्पमां प्रवर्त्तता होय, तेनुं चारित्र ते निर्विपमानसिक परिहार विशुद्धिक चारित्र जाणवुं; अने बीजुं जे चार जण तेना अनुचारी होय तेने निर्विष्टकायिक परिहार विशुद्धिक चारित्र जाणवुं,ते आवी रीतेः—नव जणानो गछ जूदो नीकले, ते तिर्थंकर पासे अथवा, पूर्वे जेणे तीर्थंकर पासेथी ए चारित्र पम्वज्युं होय, तेनी पासे ए चारित्र पमिवजे. हवे ते नव साधुमां चार जण परिहारक एटले तपना करनारा थाय, ते निर्विपमानसिक जाणवा, अने चार तेना वैयावच्चना करनारा थाय, ते निर्विष्टकायिक जाणवा. तथा एकने वाचनाचार्य गुरुस्थानके ठेरावे. पठी ते चार परिहारक छ मास सुधि तप करे, तेमां उष्णकाले जघन्यथी चोथ मध्यमथी छठ अने उत्कृष्टथी अठम एवुं तप करे, अने शीतकाले जघन्यथी छठ मध्यमथी अठम, अने उत्कृष्टथी दशम करे, तथा वर्षाकाले जघन्यथी अठम, मध्यमथी दशम, अने उत्कृष्टथी डुवालस तप करे, पारणे आंबील कल्प स्थितपणे नित्य करे. एम छ म-

हिना तप करे, ते पछी फरी चार तपस्योना करनार, ते वैयावच्चीया थाय,अने वैयावच्च करनारा तपिया थाय, ते पण छ मास लगे तप करे,ते पूर्ण थया पछी जे गुरु थया होय,ते छ महिना तप करे,त्यारे ते आठ मांहेलो एक गुरु थाय,बाकीना वैयावच्च करे.एम अढार महिना सुधी तप संपूर्ण करी, पछी जिनकल्प आदरे, अथवा गच्छमां पण आवे. तप जे प्रथम संघयणी, पूर्वधर लब्धिवंत होय ते प्रचुर कर्मना परिपाकने अर्थे अंगीकार करे, ए चारित्र, पांच भरत, पांच ऐरवतमां पहेला अने छेल्ला तीर्थंकरना तीर्थमां होय. ए परिहार विशुद्धि चारित्रनो संक्षेपथी विचार कह्यो.

(तह) एटले तेमज चोथो (सुहुमं) एटले सूक्ष्म छे, (संपरायं) एटले कषाय जिहां तेने सूक्ष्म संपराय चारित्र कहीये, ते उपशम श्रेणिये कर्म उपशमावतां होय, तिहां नवमा गुणठाणे लोभना संख्याता खंड करी तेने उपशम श्रेणिवालो जे होय ते खपावे, ते संख्याता खंड मांहेलो जेवारे छेल्लो एक खंड रहे, तेना असंख्याता सूक्ष्म खंड करीने, दशमे गुणठाणे उपशमावे, अथवा क्षपक होय ते खपावे, ते दशमा गुणठाणानुं नाम सूक्ष्मसंपराय, अने चारित्रनुं नाम

पण सूक्ष्म संपराय जाणवुं. ए चारित्र बे भेदे छे, एक श्रेणि चढताने विशुद्ध मानसिक होय, बीजो उपशम श्रेणिथी पडताने संक्लिष्ट मानसिक जाणवुं. औपशमिकने ए चारित्र आखा संसारमां पांचवार अने एक भवमां बेवार आवे ॥ ३२ ॥

गाथा ३३ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

तत्तो=तेवार पछी.	चरिऊण=आचरीने.
अहक्खायं=यथाख्यात.	सुविहिआ=सुविहित साधु.
खायं=प्रसिद्ध.	अयरामरं=अजरामर.
सव्वंमि=समस्त.	ठाणं=स्थानकने.
जीवलोगंमि=जीवलोकने विषे	वच्चंति=पामेछे.
जं=जे.	

तत्तोअ अहक्खायं, खायं सव्वंमि जीवलोगंमि ॥ जं चरिऊण सुविहिआ, वच्चंति अयरामरं ठाणं ॥ ३३ ॥

ज्वलनादिके करी सर्वथारहितपणुं (ख्यात) एटले कहीये, ते यथाख्यात चारित्र जाणवुं. तेना वे भेद छे. एक छद्मस्थिक अने बीजुं केवलिक, तिहां छद्म-स्थिक ते छद्मस्थ औपशमिकने अगीयारमे गुणठाणे होय, अने क्षपकने बारमे गुणठाणे होय, बीजो जे केवलीने तेरमे अने चउदमे गुणठाणे होय, ते केव लिक जाणवुं. ए चारित्र (सव्वंमि) एटले समस्त एवा (जीवलोगंमि) एटले जीवलोकने विषे केवुं छे तो के (खायं) एटले प्रसिद्ध छे. हवे ते केवी रीते प्रसिद्ध छे ते कहे छे. (जं) एटले जे चारित्र प्रत्ये (चरिऊण) एटले आचरीने (सुविहिआ) एटले सुविहित साधु ते (अयरामरंठाणं) एटले अजरा-मर स्थानक प्रत्ये (वच्चंति) एटले पामे छे, एटले जन्म, जरा अने मरण तेणे रहित एवुं जे मोक्षरूप स्थानक, ते प्रत्ये पामे छे ॥ ३१ ॥

इतिश्री संवरतत्त्व विचारः समाप्तः ॥६॥

गाथा ३४ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

बारस=बार.	बंधो=बंधतत्त्व.
विहं=प्रकारे.	चउ=चार.
तवो=तप.	विगप्पो=विकल्पो.
णिज्जराय=निर्जरा.	पयई=प्रकृति.

ठिइ=स्थिति.	भेएहिं=भेदवडे.
अणुभाग=अनुभागरस.	नायव्वो=जाणवो.
पएस=प्रदेश.	

अथ निर्ज्जरातत्त्व विचारः प्रारभ्यते ॥

बारसविहं तवो नि,ज्जराय बंधो चउ विगप्पो अ ॥ पयइ ठिइ अणुज्ञाग, पएस ज्ञेएहिं नायव्वो ॥ ३४ ॥

शब्दार्थः—आ उपर कहेलो बार प्रकारनो तप ते निर्जरा जाणवो. अने बंध ते चार प्रकारनो छे, ते प्रकृतिबंध, स्थितिबंध, अनुभागबंध अने प्रदेशबंध एवा भेदोए करीने जाणवो. ॥३४॥

विस्तारार्थः—गाथाना पूर्वार्द्धमांना एक एक वाक्ये करी निर्ज्जरातत्त्वनुं वर्णन करे ढे.

निर्जराना बे प्रकार ढे. एक ज्ञ्य निर्जरा, बीजी ज्ञाव निर्जरा, तथा सकाम अने अकाम एवा बे ज्ञेदे पण निर्जरा ढे, ते कहे ढेः—

ज्ञ्य निर्जरा एटले पुजल कर्मनुं साम्बुं अने आत्माना शुद्धपरिणामे करी कर्मनी स्थिति जे पोतानी मेले पाके, अथवा बार प्रकारना तपे करी नीरस कर्या एवा जे कर्म परमाणु ते जेनाथी समे,एवा जे आत्माना परिणामथाय ते ज्ञावनिर्जरा जाणवी.तथा तिर्यंचादिकनी पेठे इज्ञा वि

ना कष्ट सहन करतां कर्म पुफ़लनुं जे क्षपन थायछे,तेने इ-
व्यनिर्जरा अथवाअकामनिर्जरा कहीयेःअने संयमीथकां
वार प्रकारना तपे करी कष्ट सहन कर्या थकी जे कर्म
परमाणुनुं क्षपण करवुं अथवा सारुवुं, तेने न्नावनि-
र्ज्जरा अथवा सकामनिर्ज्जरा कहीये. ए वे निर्ज्जरामां
न्नावनिर्ज्जरा अथवा सकामनिर्ज्जरा श्रेष्ठ ठे, ते (णि-
ज्जराय) एटले निर्जरातत्त्व (वारसविहं) एटले वार
प्रकारना (तवो) एटले तप, तेना न्नेदे करी कह्युं ठे.
एटले अनादि संवंध सर्व कर्मोनुं परिशाटन वार प्र-
कारना तप कर्याथी थाय ठे, तेनेज सातमुं निर्जरा
तत्त्व कहे ठे. अथवा (वारस विहंतवोणिज्जराय) ए-
टले वार प्रकारनो तप जे आगली गाथाये कहेशे, ते
तप, निर्ज्जराने अर्थे ठे.

हवे गाथाना पूर्वार्धमांना "वंधो" ए शब्दथी
वंधतत्त्वनो आरंन्न थाय ठे, (वंधो) एटले वंधतत्त्व
एटले कर्मनुं वांधवुं ते (चनविगप्पो) एटले चार
न्नेदे ठे, ते आ प्रमाणेः—

१ (पयई) एटले प्रकृतिवंध ते कर्मनुं स्वन्नाव
परिणमन रूप ठे.

२ (ठिई) एटले स्थिति एटले स्थितिवंध, ते क-

र्मनुं कालपरिमाण रूप छे.

३ (अणुजाग) एटले अनुजागबंध, ते कर्मनुं तीव्र मंदादिरसपरिमाणरूप छे.

४ (पएस) एटले प्रदेश एटले प्रदेशबंध ते कर्म पुजलना प्रदेश परिमाणरूप छे. ए चार (जेएहिं) एटले जेदोए करीने बंधतत्त्वने सम्यक्दृष्टि जीवे (नायव्वो) एटले जाणवो ॥ ३४ ॥

गाथा ३५ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

अणसणं=अनशन.
ऊणोअरिया=उणोदरिका.
वित्तीसंखेवणं=वृत्तिसंक्षेप.
रसच्चाओ=रसत्याग.
कायकिलेसो=कायक्लेश.
संलिणया=संलिनता.
बज्झो=बाह्य
तवो=तप.
होई=छे.

अणसण मूणोअरिया, वित्तीसंखेवणं रसच्चाउ ॥ कायकिलेसो संलि, णआय बज्झो तवो होई ॥ ३५ ॥

शब्दार्थः–अनशन, उनोदरिका, वृत्तिसंक्षेप, रसत्याग, कायक्लेश, अने संलीनता ए छ प्रकारे बाह्य तप होय छे.

विस्तारार्थः–पहेलुं (अणसण) एटले अनशन तप, ते आहारनुं त्याग करवुं, तेना बे जेद छेः-एक इत्वर

अने बीजो यावत्कथिक. तिहां छेल्ला तीर्थंकरने वारे छछ, अछमादिकथी मांमीने छमासी पर्यंत, अनेक विधिये जे नियमयुक्त अनशननो त्याग करवो, ते इत्वर अनशन कहीये.

अने यावत्कथिक ते जावजीव अनशन ग्रहणरूप तेना बे भेद छेः-

एक पादोपगम, बीजुं भत्त पच्चक्खाण. ए बन्नेना वली निहारिम अने अनिहारिम, ए बे बे भेद छे, तिहां अनशन कीधा पछी शरीरने बाहिर काढवुं पमे, ते निहारीम अने अनशन कीधा पछी तहिज स्थानके रहेवुं, परंतु शरीरने त्यांथी बहार काढवुं न पमे, गुफादिक मांहिज राखवुं पमे, ते अनिहारिम.

बीजुं (उणोअरिआ) एटले ऊणोदरिका तप ते अशन प्रमुखनी न्यूनता करवी, तेना बे भेद छे. एक द्रव्यथी, बीजुं भावथी, तेमांना द्रव्य ऊणोदरिना बे भेद छे. एक उपकरणनी न्यूनता करवी. बीजुं भात पाणीनी न्यूनता करवी. तथा भावथी ऊणोदरी ते रागादिक क्रोधादिक अल्प करवा, एटले तेउनी न्यूनता करवी.

त्रीजुं (वित्तीसंखेवणं) एटले वृत्ती संक्षेप तप तेना

चार भेद छे. एक द्रव्यथी, बीजुं क्षेत्रथी, त्रीजुं कालथी, अने चोथुं भावथी. ए चार प्रकारे वृत्ति एटले आजीविका तेनो संक्षेप करवो, एटले अभिग्रह करवा नियमादिक धारवा.

चोथुं (रसच्चाउ) एटले रस त्याग, ते नीवी तथा आंबील प्रमुखनुं करवुं, विगयादिक रसनो त्याग करवो.

पांचमुं (कायकिलेसो) एटले काय क्लेश तप ते लोचादिक कष्टनुं सहन करवुं, कायोत्सर्ग करवो, तथा उत्कटादिक आसननुं करवुं.

छठुं (संलीणया) एटले संलीनता तप ते अंगोपांगादिकनुं संवरवुं, गोपन करवुं. तेना चार भेद छे. पहेलुं इंद्रिय संलीनता, बीजुं कषाय संलीनता, त्रीजुं योग संलीनता अने चोथुं विविक्त चर्या संलीनता, एटले एकांत वस्तीये रहेवुं. ए रीते छ प्रकारनो बाह्य तप, ते सर्वथी तथा देशथी एवा बे भेदे जाणवुं. जे कष्टने मिथ्यात्वीयो पण तप करी माने छे, जेने लोक पण देखी शके छे, जेथी कष्ट घणुं ने लाभ अल्प थाय, अने बाह्य शरीरने तपावे, तेथी ए छ प्रकारनो (बाह्य) एटले बाह्य (तवो) एटले तप (होइ) एटले छे.

गाथा ३६ मीना छूटा शब्दोना अर्थ.

पायच्छित्तं=प्रायश्चित.	झाणं=ध्यान.
विणओ=विनय.	उस्सग्गोविअ=कायोत्सर्ग.
वेयावच्चं=वैयावृत्य.	अभिंतरओ=अभ्यंतर.
तहेव=तेमज.	तवो=तप.
सज्झाओ=स्वाध्याय.	होई=छे.

छ प्रकारना अभ्यंतर तपनुं कथन करे छे.

पायच्छित्तं विणओ, वेयावच्चं तहेव सज्झाओ ॥ झाणं उस्सग्गोविअ, अप्भिंतरओ तवो होई ॥ ३६ ॥

शब्दार्थः-प्रायश्चित, विनय, वैयावृत्य, तेमज स्वाध्याय, ध्यान अने कायोत्सर्ग ए अभ्यंतर तप होय छे.

विस्तारार्थः--पहेलुं (पायच्छित्तं) एटले प्रायश्चित तप ते करेला अपराधनी शुद्धि करवी, कोइ लागेला दोषने गुरु आगल कपटरहितपणे प्रकाश करी तेनी गुरु पासे आलोयणा लेवी. तेना दश भेद छे. मात्र गुरुनी आगल पोताना करेला अपराधनुं कथन करवुं, तथा गोचरी प्रमुखनुं जे आलोचवुं ते.

१ आलोचन प्रायश्चित. पूंज्या विना मातरुं प्रमुख परठववाथी मिच्छामि डुक्कड देवुं ते.

२ प्रतिक्रमण प्रायश्चित. शब्दादिक विषय उपर रागादिक कर्याथी तेनुं आलोचन करवुं, अने बीजुं मिच्छामि दुक्कड पण देवुं, एटले वन्नेवानां करवां ते.

३ मिश्रप्रायश्चित्त अशुद्ध जात पाणी प्रमुखनो त्याग करवो ते.

४ विवेक प्रायश्चित.

५ कायोत्सर्ग प्रायश्चित ते कुस्वप्न दीठाथी कायोत्सर्ग करवो.

६ तप प्रायश्चित्त ते पृथ्वीकाय प्रमुखनो संघट थवाथी नीवी प्रमुख जे छ मासी पर्यंत तप करवो.

७ छेद प्रायश्चित्त ते पृथिवि आदिकनो संघट थवाथी कांइक दीक्षा पर्यायनी न्यूनता थइ होय, ते अपराधनुं निवारण करवा माटे जे दुर्दम तपकरवो ते.

८ मुल प्रायश्चित्त ते मूल गुण भंग थवाथी सर्वथा व्रत पर्यायनुं छेदन थवाथी फरी जे महाव्रत लेवां ते.

९ अनवस्थाप्य प्रायश्चित ते अति संक्लिष्ट परिणामे करी कोईनो घात पात थई गयो होय, तो सूत्रोमां कहेला विधि प्रमाणे तप करवो अने त्यार पछी फरी महाव्रतनो जे आरोप करवो ते.

१० पारांचित्त प्रायश्चित एटले साध्वी अथवा

राजाने राणी प्रमुख स्त्रीने विषे संजोग थयाथी बार वर्ष पर्यंत क्रिया सहित अने लिंगादिक न्नेदे रहित तीर्थ प्रज्ञावना करी, फरी दीक्षा लइ गछमां आववुं ते.

बीजुं (विणउ) एटले विनय तप ते गुणवंतादिकनी न्नक्ति करवी, तथा आशातना टालवी, इत्यादिक एना सात न्नेद छे. तेमां प्रथम ज्ञाननो विनय, पांच न्नेदे छे.

१ न्नक्ति विनय ते मत्यादि पांच प्रकारना ज्ञाननी बाह्यथी सेवा करवी ते.

२ बहु मान विनय ते पांचे ज्ञाननुं अंतरंग प्रीति सहित बहुमान करवुं ते.

३ न्नावना विनय एटले पांचे ज्ञाने करी दीठेला जाणेला पदार्थोनी सम्यक् प्रकारे जे अनुन्नवथी न्नावना करवी ते.

४ विधि ग्रहण विनय ते पांचे ज्ञाननुं विधिये करी ग्रहण करवुं ते.

५ अन्न्यास विनय ते पांचे ज्ञाननो जे अन्न्यास करवो ते.

बीजो दर्शननो विनय बे प्रकारे छे. उचित कि-

यानुं साचववुं ते पहेलो शुश्रूषा विनय. अनुचित क्रियाथी निवृत्तवुं ते अथवा आशातना करवी नहीं ते. बीजो अनाशातना विनय. एवी रीते दर्शननो विनय बे प्रकारे छे. ए बे प्रकारनो विनय कोने विषे करवो ते कहे छे. जे साधु अथवा साधर्मी पोताथी दर्शन गुणे करी अधिक होय, तेने विषे शुश्रूषा विनय करवो. ते शुश्रूषानुं स्वरूप दश प्रकारे छे कहे छे.

१ सत्कार एटले स्तवन तथा वंदनादिक करवां,

२ अभ्युत्थान एटले आसनथी उठवुं,

३ सन्मान एटले वस्त्र तथा पात्रादिके करी पूजा करवी.

४ आसन परिग्रहण एटले अति आदरे करी आसन लावी आपीने स्वामी आ आसन उपर बेसो. एम मुखथी कहेवुं,

५ आसननुं प्रदान एटले मुखे कहेवुं एटलुंज नहीं पण ते प्रमाणे आसन देवुं.

६ कृतिकर्म एटले वंदना करवी, ए साधु प्रमुखनी अपेक्षाये जाणवुं.

७ अंजली ग्रहण एटले हाथ जोडवा,

८ आवतानी सामे जवुं.

९ वेठेलानी (पर्युपासना) एटले सेवा करवी.

१० जनाराने वोलाववा जवुं.

हवे बीजो अनाशातना विनय तेना पिस्तालीश भेद छे, ते कहे छेः--

१ रुषभादिक चोवीश तीर्थंकर,

२ जिनप्ररूपित धर्म,

३ धर्माचार्य अथवा प्रव्रजाचार्य.

४ व्याख्यान करनार,तथा वाचनाना आपनारवाचक.

५ वय, पर्याय तथा श्रुत, ए त्रण प्रकारना थिविर,

६ कुल, ते चांद्रादिक एक आचार्यनी संतति,

७ गण, ते पोतपोतामां सापेक्ष कुलनो समुदाय कोटिकादिक.

८ संघ, ते ज्ञानादिक गुण सहित साधु समुदाय, अथवा गण समुदायरूप तेने विषे.

९ सांभोगिक, ते एक मांफलीमां जे साथे व्यवहार होय ते.

१० क्रियामां जे पोताना सरखी क्रियावाला होय ते. एमनी साथे मति ज्ञानादिक पांच ज्ञान मेळवतां पंदर थया. तेने विषे. १ आशातनानो त्याग

करवो, २ भक्ति सहित बहु मान करवुं, ३ छता गुणवर्णवीने यशः कीर्त्ति दीपाववी. ए रीते पूर्वोक्त पंदरने ए त्रणे गुणतां अनाशातना विनयना पिस्तालीश भेद थाय छे.

त्रीजो चारित्रनो विनय, पांच भेदे छे, ते कहे छेः--सामायिक प्रमुख पांच चारित्रोनी सद्दहणा करवी, तेमज कायाये करी फरसवुं, आदरवुं, पालवुं. तेमज भव्य प्राणीनी आगल प्ररूपणा करवी.

त्रण प्रकारना योगनो विनय कहे छेः--आचार्यादिकोनो सर्व कालने विषे मन, वचन, तथा कायाये करी विनय करवो. एटले मने करी माठुं चिंतववुं नहीं, वचने करी माठुं बोलवुं नहीं, तथा कायाये करी माठी प्रवृत्ति करवी नहीं. तेवी रीतेज ते आचार्यादिकने विषे मन, वचन अने कायाने शुभ प्रवृत्तिमां उदीरवा प्रवर्त्तावयां. ए रीते त्रण प्रकारे योगनो विनय ते पूर्वोक्त त्रण विनयनी साथे भेलवतां छ भेद विनयना थया.

सातमो लोकोपचार विनय सात भेदे छे. ते कहे छे.

१-गुरु, प्रमुख जे श्रेष्ठ पुरुष होय तेमनी समीपे वसवुं.

२ आराधवा योग्य पुरुषनी इच्छाये प्रवर्त्तवुं.

३ पोतानी उपर उपकार करे, तेनी उपर पाछो प्रत्युपकार करवो, एटले गुरुने जो हुं विनये करी प्रसन्न करीश, तो ते मने शास्त्रदान देशे, एवा अभिप्राये करी गुरुने भातपाणी प्रमुख लावी देवुं.

४ तेमज ज्ञानादिक जे कार्य तेनुं कारण जे भातपाणी प्रमुख, तेनुं करवुं एटले देवुं.

५ तथा दुःखे करी पीडाएला जे ग्लानी तेनी उषधादिके करी गवेषणा करवी.

६ तेमज देश अने कालने जाणवा. जे अवसरे जे उचित होय ते अवसरे ते करवुं.

७ वळिलो संबंधि सर्व कार्योने विषे अनुकूलपणुं एटले तेमना कार्य करवामां उजमालपणुं राखवुं एवी रीते लोकोपचार विनय सात प्रकारे छे. एम विनयना सात भेदे करी बीजुं विनय तप जाणवुं. जो के विनय तो एकज छे, तोपण ज्ञान, दर्शन, चारित्र, मन, वचन, काया अने लोकोपचार, ए सात विषये करी विनय करीये, तेथी ए बीजुं विनय तप पण सात प्रकारनो कह्यो छे.

त्रीजुं (वेयावच्चं) एटले वैयावृत्य तप ते भात

पाणी प्रमुख मेलवी आपवारूप उपष्टंभ देवे, ते दश प्रकारनो छे. यथाः—आयरिय उवझाए, थेर तवस्सी गिलाण सेहाण ॥ साहम्मी कुल गण संघ, वेयावच्चं हवइ दसहा ॥ १ ॥ आचार्य ते जेनी पासेथी धर्म प्राप्त थाय छे ते. उपाध्याय, ते जे विद्याअभ्यास करावे छे ते. स्थविर, ते ज्ञान, पर्याय, तथा वय, ए त्रण प्रकारे. तपस्वी, ते अठम प्रमुख तप करनार होय ते. गिलाण ते ग्लान एटले रोगी होय ते. सेहाण, ते शिष्य नवो दीक्षा लीधेलो होय ते. साहम्मी, ते समान धर्मवान् होय ते. कुल, ते चंद्रादिक कुलवान् होय ते. गण, ते कोटिक प्रमुख. संघ ते समुदायरूप होय ते. एवी रीते ए दशनी अशन, पान, वस्त्र, पात्र, तथा औषध प्रमुखे करी यथायोग्य सेवा करवी, तेने त्रीजो वैयावृत्त्य तप कहे छे.

(तहेव) एटले तेमज चोथुं (सझाउ) एटले स्वाध्याय ए नामनुं तप, ते पांच भेदे छे. यथा "वायणा पुच्छणा चेव, तहाय परिअट्टणा; अणुप्पेहा धम्म कहा, सझाउ होइ पंचहा " (वायणा) एटले वाचना ते पोते भणवुं, शिष्यादिकने भणाववुं, तथा वांचवुं. (पृछना), ते जे सूत्रार्थमां संदेह पड्याथी गुरु आ

दिकने पूछवुं, ते (तहाय) एटले तेवी रीते ज (परिअट्टणा) एटले परिवर्त्तना, ते पूर्वे शीखेलो जे अर्थ तेने फरी संजारवो ते. (अनुप्रेक्षा) ते पूर्वे धारेला अर्थनुं चिंतवन करवुं ते. (धम्मकहा) एटले धर्मसंबंधी कथा कहेवी अथवा धर्मनो उपदेश करवो. ए प्रकारे स्वाध्याय तप पांच नेदे थाय छे, ते कह्यो.

पांचमुं (झाणं) एटले ध्यान ते मननुं एकाग्रताये अवलंबन ते ध्यान तप, ते चार नेदे छे.

तेमां पहेलुं आर्त्तध्यान तेना चार नेद छेः—

भ्राता, मित्र, स्वजन, माता, पिता, सुहृद्, नृत्य, तथा पशु प्रमुख जे पोताने इष्ट एटले अति प्रिय होय, तथा शातावेदनीय तेहनो वियोग थवाथी जे चिंता, शोक, अथवा विलाप करवो, ते पहेलुं इष्टवियोग आर्त्तध्यान. मनने अरागमता जे विषय, अने तेना आधारभूत जे गधेमा कोढीआ प्रमुख अशुननो संयोग थवाथी तेहने विषे द्वेषे करी जे वियोगनुं चिंतवन करवुं ते बीजुं अनिष्टसंयोग आर्त्तध्यान. शरीरने विषे कोइ रोगनी उत्पत्ति थयाथी तेना संबंधी जे चिंतादिकनुं करवुं, ते त्रीजुं रोगचिंता आर्त्तध्यान. अमुक समय आव्याथी हुं आ कार्य करीश इत्यादिक नविष्यकालनी जे शोचना

करवी, तथा दान, शील, तप प्रमुखे करीने पछी तेना फलनी जे इच्छा करवी, अथवा आ भवने विषे में एवा उग्रतप कर्यां छे, माटे आवता भवमां मने अमुक वस्तु मलजो एवुं जे नियाणुं बांधवुं, ते चोथुं अग्रशौच आर्त्तध्यान कहिये.

बीजा रौद्र ध्यानना चार भेद छेः—

द्वेषे करी प्राणीने मारवानी अथवा बंधनादिक करवानी जे चिंतवना करवी, ते पहेलुं हिंसानुबंधी रौद्रध्यान. पैशून्यादिक असत्य असद्भूत वचन बोलवाना तथा छलादिक करवाना जे अध्यवसाय, ते बीजुं मृषानुबंधी रौद्रध्यान. क्रोध तथा लोभादिकने वश थइने बीजानुं द्रव्य हरण करवानी जे चिंतवना करवी, ते त्रीजुं स्तेयानुबंधी रौद्रध्यान. शब्दादिक विषयनुं साधनभूत जे धन, तेना रक्षण करवाने अर्थे सर्व संबंधीयोने विषे जे दुष्ट चिंतवन करवुं ते, जेमके जो आ सर्व जीवता हशे, तो मारुं धन लइ लेशे, माटे जो ते मरी जाय, तो सारुं थाय एवी जे दुष्ट चिंतवना करवी, ते चोथुं संरक्षणानुबंधी रौद्रध्यान कहिये. ए आर्त्त रौद्र बेहु ध्यान संसार संबंधी फलनां देनारां छे.

त्रीजा धर्मध्यानना चार न्नेद छेः—

ज्ञान, दर्शन, चारित्र, तथा वैराग्य न्नावनायें करी वीतरागना वचन उपर जे सद्दहणा, एटले श्र- द्धान राखवुं, आपणी मति तुछ छे पण केवली न्ना- षित सर्व सत्यज छे, एवी जे चिंतवना करवी, ते पहेलुं आज्ञाविचय धर्मध्यान. राग द्वेषादिक जे आ- श्रव छे, ते इहलोक परलोकने विषे अपाय न्नूत एटले अनर्थरूप छे, एवी जे चिंतवना करवी, ते बीजुं अ- पायविचय धर्मध्यान. सुख दुःखादिकनो विपाक आवी प्राप्त थयाथी तेनो हर्ष शोक न करतां तेने मात्र पू- र्वकृत कर्मनुं फल जाणवुं, ते त्रीजुं विपाक विचय धर्मध्यान. चोथुं संस्थान विचय धर्मध्यान ते जिनो- क्त षट् द्रव्यनां लक्षण संस्थानादिकनी जे चिंत- वना करवी ते.

चोथा शुक्लध्यानना चार न्नेद छेः—प्रत्येक द्र- व्यने विषे उत्पादादि पर्यायना न्नेदपणानुं चिंतवन करवुं, शब्दथी शब्दांतरे तथा अर्थथी अर्थांतरे अने द्रव्यथी द्रव्यांतरे संक्रमण करवुं, तथा एक योगथी बीजा योगने विषे एटले मनोयोगथी वचनयोगने

विषे, वचनयोगथी काययोगने विषे संक्रमण करवुं, इत्यादिक ते पहेलुं पृथक्त्व वितर्क सविचार शुक्ल ध्यान. ए ध्यान नांगिक श्रुत पाठीने त्रणे योग वर्तां थाय छे. ए प्रथम नेद.

२ नत्पादादिक एक पर्याये करी निर्वात स्थानकना दीपकनी पेठे निष्प्रकंप चित्तवान् थइने पूर्वलाथी विपरीत रहेवुं, ते बीजुं एकत्व पृथक्त्वम विचार शुक्ल ध्यान. ए ध्यान गमे ते एक योग थकां थाय छे. आ बे ध्यान, यद्यपि पूर्वगत श्रुतावलंबीने होय छे, तथापि मरुदेव्यादिकने श्रुत विना पण थयां हत्तां, ए विशेषता छे.

३ तेरमा गुणगणाने अंते मनोयोग, तथा वचनयोग रुंध्या पछी काययोग रुंधता होय, ते त्रीजुं सूक्ष्म क्रिया अनिवृत्ति नामे शुक्लध्यान, आ ध्यान, एकला मात्र काययोगेज थाय छे.

४ शैलेशी गुणगणे गये थके क्रिया विछेद थइने जे पाछुं परुवुं नहीं, ते चोथुं व्युछिन्न क्रिया अप्रतिपाति शुक्ल ध्यान कहिये, ए ध्यान योगना अन्नावे थाय छे. पूर्व प्रयोगवमे ध्यानपणुं थाय छे, जेम दंरु-

वर्मे चक्र फेरवीने ते दंम काढी लीधा पठी पण पू-र्वना प्रयोगथी चक्र फरतुंज रहे ठे, तेम जाणवुं ए चार ध्यान कह्यां, पण अभ्यंतर तपमां मात्र धर्म ध्यान अने शुक्ल ध्यान, ए बे उपयोगी ठे, केमके ए बे मोक्षनां कारण भूत ठे.

ठहुं (उस्सग्गोविअ) एटले कायोत्सर्ग तप पण इव्यथी तथा भावथी बे भेदे ठे. तेमां इव्योत्सर्गना चार भेद ठे, अने भावोत्सर्गना त्रण भेद ठे. तिहां प्रथम इव्योत्सर्ग कहे ठे.

१ गच्छनो त्याग करी जिन कल्पादिक जे आदर वो, ते पहेलो गणोत्सर्ग; २ अणसणादिक व्रत लश्ने शरीरनो जे त्याग करवो, ते बीजो देहोत्सर्ग. ३ क-ल्पविशेषे उपधिनो जे त्याग करवो, ते त्रीजो उप-ध्युत्सर्ग, ४ अधिक अशनादिक लेवानो त्याग करवो तथा अशुद्धमान भातपाणी एटले अशनादिक चारने लेवानो जे त्याग करवो, ते चोथो अशुद्ध भत्त पाण उत्सर्ग. ए चार प्रकारे द्रव्यथी उत्सर्ग जाणवो. उ-त्सर्ग एटले त्याग करवो, ए अर्थ समजवो.

हवे भावोत्सर्गना त्रण भेद कहे ठे.

१ क्रोधादिक चारनो जे त्याग करवो, ते पहेलो कषायोत्सर्ग. २ नरकादिकना भवनुं आउखुं बांधवानां कारण, जे मिथ्यात्वादिक छे, तेनो जे त्याग, ते बीजो भवोत्सर्ग अर्थात् संसारोत्सर्ग. ३ बंधना हेतु जे ज्ञानावरणीयादिक कर्म ज्ञान प्रत्यनीकपणादिक छे तेनो जे त्याग, ते त्रीजो कर्म उत्सर्ग कहीये. ए भावथी उत्सर्ग त्रण भेदे कह्यो, एथी कर्मनी निर्ज्जरा थाय छे. ए रीते छ प्रकारे (अप्भिंतरछतवो) एटले अभ्यंतर तप (होइ) एटले छे, ए छ भेदने सम्यग् दृष्टि जीव, तप करी माने. एम ए बार प्रकारना तपे करी निर्ज्जरा तत्त्व कह्युं. ॥ ३६ ॥

इति श्री निर्ज्जरा तत्त्व.

गाथा ३७ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

पयइ=प्रकृति.
सहावो=स्वभाव.
वुत्तो=कह्यो छे.
ठिइ=स्थिति.
कालावहारणं=कालनुं अवधारण.
अणुभागो=अनुभाग.
रसो=रस.
नेओ=जाणवो.
पएसो=प्रदेश
दल=दल.
संचओ=संचय.

पयइ सहावो वुत्तो, ठिई कालावहारणं
अणुन्नागो रसो नेठ, पएसो दल संचठ॥३७॥

पूर्वे कही गएला बंध तत्त्वना ठ न्नेदनुं
वर्णन चाले छे.

शब्दार्थः-प्रकृति बंध ते स्वभाव, स्थितिभाव ते कालनो निश्चय, अनुभाग बंध ते रसजाणवो अने प्रदेश बंध ते दल समूह जाणवो.

विस्तारार्थः-अहीयां पूर्वोक्त चार प्रकारनो जे बंध ते मोदकने दृष्टांते जाणवो. जो सूंठ प्रमुख वस्तु नांखीने मोदक कर्यो होय तो ते वायुरोगने मटाडे छे, जीरुं प्रमुख नांखी मोदक कर्यो होय, ते पित्तरोगनुं हरण करे छे, आ प्रमाणे जे जे द्रव्यना संयोगथी मोदक बन्यो होय ते मोदक, द्रव्य गुणानुसारे वात, पित्त, तथा कफादिक रोगोनुं हरण करे छे, ते तेनो स्वन्नाव जाणवो. तेम ज्ञानावरणीय कर्मनो ज्ञान अपहारक स्वन्नाव छे. दर्शना वरणीय कर्मनो स्वन्नाव सामान्य योगरूप जे दर्शन, तेने नाश करवानो छे. वेदनीय कर्मनो स्वन्नाव अनंत अव्याबाध सुखने टालवानो छे. मोहनीय कर्मनो स्वन्नाव सम्यक्त्व तथा चारित्रने टालवानो छे. आयुः कर्मनो स्वन्नाव स्थि-

तिने टालवानो छे. नाम कर्मनो स्वन्नाव अवगाहनाने टालवानो छे.गोत्र कर्मनो स्वन्नाव आत्माना अगुरु लघु गुणने टालवानो छे. अने अनंतदान, अनंत लान्न, अनंत न्नोग, अनंत उपन्नोग, अनंत वीर्य, तेने टालवानो अंतराय कर्मनो स्वन्नाव छे.

तेम इहां प्रथम (पयइ) एटले प्रकृति वंध ते कर्मना (सहावो) स्वन्नावने (वुत्तो) एटले कह्यो छे.

२ स्थिति एटले मोदक प्रमुख वस्तुनुं पक्ष, मास, वे मास, त्रण मास, तथा चार मास रहेवानुं कालमान होय ते. तेम कोइ कर्म पण जघन्यथी अंतर्मुहूर्त्त स्थिति रहे, अने उत्कृष्टताये सित्तेर कोमा कोमी सागरोपम प्रमाणे स्थिति रहे, ते स्थितिनी वचमां जे कर्म जेटली रहेवानी स्थितिए वांध्युं होय ते कर्म तेटलो वखत रहे, तेने (कालावहारणं) कालनुं अवधारण एटले कालनो निश्चय करवारूप (ठिइ) एटले स्थितिवंध कहीये.

३ जेम कोइ मोदक मीठो, कमवो, तीखो होय छे, वली कोइ मोदकनो एक ठाणीयो, वे ठाणीयो रस होय छे, इत्यादि अनेक प्रकारे अल्प विशेपत्व होय छे,

तेम कोइ कर्मनो शुन्न, तीव्र, मंद विपाक होय छे, अने कोइ कर्मनो अशुन्न तीव्र, मंद विपाक होय छे. जेम शाता वेदनीयादिक कर्ममां कोइकनो शुन्न रस अल्प होय, अने कोइनो घणो होय,तेने त्रीजो (अणुन्नागो रसोणेड) (अनुन्नागो रसोज्ञेयः) ए अनुन्नाग बंध ते कर्मनो रसरूप जाणवो.

४ जेम कोइक मोदक अल्प दल परिमाणथी,कोइ बहु दलथी उत्पन्न थयेलो होय, अने कोइक बहु दलथी नीपन्यो होय. एवी रीते मोदकनुं जे दल परिमाण तेने प्रदेश कहीये. तेम कोइक कर्म पुद्गलनां दल थोमां होय छे, कोइकनां वधारे होय छे, तेनुं परिमाण, ते (दलसंचउ) दलसंचयरूप चोथो (पएसो) एटले प्रदेशबंध कहीये ॥ ३७ ॥

गाथा ३८ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

पड=पाटो.	कुलाल=कुंभार.
पडिहार=प्रतिहार=पोलीओ.	भंडगारिणं=भंडारी.
असि=तरवार.	जह=जेम.
मज्ज=मदिरा.	एएसिं=ए [वस्तुओ].
हड=हेड.	भावा=स्वभाव.
चित्त=चितारो.	कम्माणवि=कर्मनो पण.

ज्ञाण=समज. | भावा=स्वभाव.
सह=तेमज.

हवे आठ कर्मोनो स्वन्नाव, दृष्टांते करी देखाडे ने.

पड पडिहारासिमङ्घ, हड चित्त कुलाल जंमगारीणं ॥ जह एएसिं न्नावा, कम्माण वि-ज्ञाण तह न्नावा ॥ ३८ ॥

शब्दार्थः–आंखना पाटा समान, पोलिया समान, मधथी लींपेली तरवारनी धारानुं चाटवुं ते समान, मदिरानी छाक समान, हेड समान, चितारा समान, कुंभार समान, भंडारी समान, ए उपर कहेला स्वभावो ज्ञानावरणीयादिक आठ कर्मना पण समजवा.

विस्तारार्थः–पहेलुं ज्ञानावरणीय कर्मनो स्वन्नाव (पड) एटले आंखना पाटा समान ने. तेना पांच न्नेद ने.

१ मति ज्ञानावरणीय कर्म ते जेना उदयथी औत्पातिकी, वैनयिकी, कार्मणिकी; परिणामिकी ए चार प्रकारनी बुद्धि न उपजे ते.

२ बीजुं श्रुत ज्ञानावरणीय कर्म ते जेना उद-यथी न्नणवुं गणवुं न आवडे अथवा वांचवा तथा सांन्नलवा उपर रुचि उत्पन्न न थाय ते.

३ त्रीजुं अवधि ज्ञानावरणीय कर्म ते जेना उदयथी अवधि ज्ञान न उपजे ते.

४ चोथुं मनः पर्यव ज्ञानावरणीय ते जेना उदयथी मनः पर्यव ज्ञान न उपजे.

५ पांचमुं केवल ज्ञानावरणीय ते जेना उदयथी केवल ज्ञान न उपजे. ए ज्ञानावरणीय कर्म ते जीवना अनंत ज्ञान गुणने रोके छे.

वीजो (पडिहार) एटले पोलिया समान दर्शनावरणीय कर्मनो स्वभाव छे. जेम कोइ माणस राजानुं दर्शन करवा इछे पण पोलियो दर्शन करवा न दे, तेम जीवनो सर्व वस्तु देखवानो स्वभाव छे पण दर्शनावरणीय कर्मना उदयथी देखी शके नहिं. ते दर्शनावरणीय कर्म चार प्रकारे छे. १ चक्षु दर्शनावरणीय २ अचक्षु दर्शनावरणीय ३ अवधि दर्शनावरणीय ४ केवल दर्शनावरणीय. तथा ए कर्मना उदयथी १ निद्रा, २ निद्रा निद्रा, ३ प्रचला, ४ प्रचला प्रचला, अने ५ थीणद्धी. ए पांच प्रकारनी निद्रा पण होय. ए सर्व मली नव प्रकारना दर्शनावरणीय कर्मे जीवनो अनंत दर्शन गुण रोक्यो छे.

त्रीजुं वेदनीयकर्म ते (असि) एटले मधथी लीं पेली तरवारनी धारानुं जे चाटवुं, ते समान छे. जेम तरवारनी धाराने चाटतां तो मिठाश लागे पण ज्यारे जीभ कपाय, ते वारे दुःख उपजे. ए प्रमाणे शाता वेदनीयनो विपाक, मध चाटवा सरिखो छे, अने अशाता वेदनीयनो विपाक, तरवारनी धारा सरखो छे. संसारमां शाता ते अशातायें मिश्रित जाणवी. ए बे प्रकारना वेदनीय कर्मनो स्वभाव, जीवना अव्याबाध गुणने रोकवानो छे.

चोथुं मोहनीय कर्म ते (मद्य) एटले मदिरानी छाक समान छे, जेम मदिरा पीधाथी जीव विकल थाय छे, अने हित अहितने जाणतो नथी, तेम मोहनीय कर्मना उदयथी पण जीव परवश थइ जाय छे, धर्म अधर्मने पण जाणतो नथी. ए कर्मनो स्वभाव जीवना सम्यक्त्व दर्शन गुण तथा अनंत चारित्र गुणने रोकवानो छे.

पांचमुं आयुः कर्म ते (हरू) एटले हेरू समान छे. जेम हेरूमां पडेलो प्राणी बहार नीकलवा वांछे, पण राजाना हुकम विना निकली न शके तेम ए आ-

युः कर्म जो के सुख दुःख कांइ उपजावतुं नथी तो पण चार गतिने विषे सुख दुःखनुं आधारभूत जे शरीर, ते मांहे हेडनी पेरे जीवने राखे छे. जेम जीव, अशुभ नरकादिकनी गतिनुं आउखुं भोगवतो छतो त्यांथी निकलवा इच्छे पण आयु पूर्ण कर्या सिवाय निकली शके नहिं. ए कर्मनो स्वभाव जीवना अविनाशी गुणने रोकवानो छे.

छठुं नामकर्म ते (चित्त) एटले चितारा समान छे, जेम हुशीयार चितारो सारां तथा नरसां, काला धोला रंगनां नानां मोटां अनेक प्रकारनां रूप आलेखे, तेम ए कर्मना उदयथी चित्ररूप संसारमां जीव पण, देव तथा मनुष्यादिकनां रूडां रूप अने नरक तथा एकेंद्रियादिकनां माठां रूप अनेक प्रकारे करे छे. ए कर्मनो स्वभाव जीवना अरूपी गुणने रोकवानो छे.

सातमुं गोत्रकर्म ते (कुलाल) एटले कुंभार समान छे. जेम कुंभार घृतादिकनो घडो घडे ते पूजनीय कहेवाय, अने मद्यादिकनो घडो बनावे ते निंदवा लायक कहेवाय, ते प्रमाणे जीव पण ए कर्मना उदयथी उंच गोत्रमां उत्पन्न थाय तो पूजनीय कहेवाय अने जो नी-

चगोत्रमां उपजे तो निंदनीय थाय. ए कर्मनो स्वन्नाव जीवना अगुरुलघु गुणने रोकवानो वे.

आठमुं अंतराय कर्म ते (नंमगारीणं) एटले नंमारी समान वे. जेम राजा दान देवमावे पण नंमारी विपरीत थको न आपे तेम ए कर्मना उदयथी जीव, दानादिक करी शके नहीं. ए कर्मनो स्वन्नाव अनंतदान, अनंतलान्न, अनंतन्नोग, अनंत उपन्नोग अने अनंतवीर्य एवी अनंतशक्तिना गुणने रोकवानो वे. (जह) एटले जेम (एएसिं) ए आठ पट्टादिक वस्तुनो (न्नावा) एटले स्वन्नाव वे, तेम (कम्माणवि) एटले आठ कर्मनो पण (जाण) एटले समज (तह) एटले तेमज (न्नावा) एटले स्वन्नाव वे. ए आठ कर्म प्रकृतिनो स्वन्नाव कह्यो. ॥ ३० ॥

गाथा ३१ मीना वूटा शब्दोना अर्थ.

इह=अहियां.
नाण=ज्ञानावरणीय.
दंसणावर=दर्शनावरणीय.
वेय=वेदनीय.
मोह=मोहनीय.
आउ=आयु.
नाम=नाम.
गोआणि=गोत्र.
विग्घं=अंतराय.
पण=पांच.

नव=नव.	तिसय=एकसो त्रण.
दु=बे.	दु=बे.
अट्ठवीस=अठ्ठावीश.	विहं=प्रकार, भेद.
चउ=चार.	

ए आठे कर्मनी प्रत्येके उत्तर प्रकृतिनी संख्या कहेछे.

इह नाण दंसणावर, ण वेय मोहाउ नाम गोआणि ॥ विग्घं च पण नव ड्अ, ठवीस चउ ति सय ड पण विहं ॥ ३ए ॥

शब्दार्थः—अहिं ज्ञानावरण, दर्शनावरण, वेदनी, मोहनी, आयु, नाम अने गोत्र वली अंतराय ए आठ कर्मनी पांच, नव, बे, अठावीश, चार, एकसो त्रण, बे अने पांच. एम अनुक्रमे प्रकृति जाणवी. सर्व मली १५८ थाय ॥ ३९ ॥

विस्तारार्थः—(इह) एटले ए शास्त्रने विषे (नाण) एटले ज्ञानावरणीय, अने (दंसणावरण) एटले दर्शनावरणीय, (वेय) एटले वेदनीय, (मोह) एटले मोहनीय, (आउ) एटले आयु (नाम) एटले नाम, (गोआणि) एटले गोत्र, (विग्घं) एटले विघ्न एटले अंतराय ए आठ कर्मनी (च) एटले वली उत्तरप्रकृति अनुक्रमे कहे छे, तेमां ज्ञानावरणीय कर्मनी

(पण) एटले पांच प्रकृति, दर्शनावरणीय कर्मनी (नव) एटले नव प्रकृति, वेदनीय कर्मनी (डु) एटले बे प्रकृति, मोहनीय कर्मनी (अठ्वीस) एटले अठावीश प्रकृति, आयुः कर्मनी (चड) एटले चार प्रकृति, नामकर्मनी (तिसय) एटले एकसो त्रण प्रकृति, गोत्र कर्मनी (डु) एटले बे प्रकृति. अंतराय कर्मनी (पण) एटले पांच प्रकृति, (विहं) एटले ए प्रकारे करीने, आठ कर्मनां नाम अने तेनी उत्तर प्रकृति एकशो अठावन संख्याये जाणवी. ए प्रथम प्रकृतिबंध कह्यो ॥ ३ए ॥

गाथा ४० मीना छूटा शब्दना अर्थ.

नाणे=ज्ञानावरणीय.
दंसणावरणं=दर्शनावरणीय.
वेअणीए=वेदनीय.
चेव=निश्चे.
अंतराए=अंतराय.

तीसं=त्रीश.
कोडाकोडी=कोडाकोडी.
अयराणं=सागरोपमनी.
ठिइ=स्थिति.
उक्कोसा=उत्कृष्टी.

हवे आठे कर्मोनो उत्कृष्ट स्थितिबंध कहे छे.

नाणेअ दंसणावरणे, वेअणिए चेव अं-
तराएअ ॥ तीसं कोडाकोडी, अयराणं ठि-
अ उक्कोसा ॥ ४० ॥

शब्दार्थः—ज्ञानावरणी, दर्शनावरणी, वेदनी, अंतराय, ए चारे कर्मनी उत्कृष्ट स्थिति त्रीश कोडा कोडी सागरोपमनी जाणवी ॥ ४० ॥

विस्तारार्थः—(नाणे) एटले ज्ञानावरणीय (दंसणावरणे) एटले दर्शनावरणीय, (वेअणीए) एटले वेदनीय, (चेव) एटले निश्चे (अंतराए) एटले अंतराय, ए चारे कर्मनी (तीसं कोमा कोमी) एटले त्रीशं कोमा कोमी, (अयराणं ठिइ) एटले सागरोपमनी स्थिति, (उक्कोसा) एटले उत्कृष्टी जाणवी. ॥ ४० ॥

गाथा ४१ मीना छूटा शब्दोना अर्थ.

सित्तरि=सीत्तेर.
कोडाकोडी=क्रोडाकोडी.
मोहणीए=मोहनीय.
वीस=वीश.
नाम=नामकर्म.
गोएसु=गोत्रने विषे.
तित्तीसं=तेत्रीश.
अयराइं=सागरोपमनी.
आउ=आयु.
ठिइ=स्थिति.
बंध=बंध.
उक्कोसा=उत्कृष्टी.

सित्तरि कोमाकोमी, मोहणीए वीस नाम गोएसु ॥ तित्तीसं अयराइं, आउ ठिइ बंध उक्कोसा ॥ ४१ ॥

शब्दार्थः-मोहनीय कर्मनी सीत्तेर कोडाकोडी सागरोपमनी स्थिति जाणवी. नाम कर्म तथा गोत्र कर्मनी वीश कोडा कोडी सागरोपमनी स्थिति जाणवी.वली आयुः कर्मनी स्थितिनो उत्कृष्ट बंध तेत्रीश सागरोपमनो जाणवो.

विस्तारार्थः—अने (सित्तरि कोमाकोमी) एटले सीत्तेर कोमा कोमी सागरोपमनी (मोहणीए) एटले मोहनीय कर्मनी स्थिति जाणवी. तथा (वीस नाम गोएसु) एटले वीश कोमाकोमी सागरोपमनी नाम कर्म अने गोत्र कर्मनी स्थिति जाणवी. तथा (तित्तीसं अयराइं) एटले तेत्रीश सागरोपमनी (आउठिइबंध) एटले आयुः कर्मनी स्थितिनो बंध (उक्कोसा) एटले उत्कृष्टो जाणवो. ॥ ४१ ॥

गाथा ४२ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

बारस=बार.	सेसाण=शेष, बाकी रहेलां.
मुहुत्त=मुहूर्त्त.	अंतमुहुत्तं=अंतर्मुहूर्त्त.
जहन्ना=जघन्य.	एयं=ए.
वेअणीए=वेदनीय.	बंध=बंध.
अट्ठ=आठ.	ठिइ=स्थिति.
नाम=नामकर्म.	माणं=मान, प्रमाण.
गोएसु=गोत्र कर्मने विषे.	

हवे आठे कर्मोनो जघन्य स्थितिबंध कहे छे.

बारस मुहुत्त जहन्ना, वेयणिए अठ नाम

गोएसु ॥ सेसाणंत मुहुत्तं, एयं बंध ठिई माणं॥

शब्दार्थः–वेदनीय कर्मनी स्थिति जघन्य बार मुहूर्त्तनी छे अने नाम कर्म तथा गोत्र कर्मनी स्थिति आठ मुहूर्त्तनी जाणवी. बाकीना कर्मनी अंतर्मुहूर्त्तनी जाणवी. ए प्रमाणे बंध स्थितिनुं मान छे.

विस्तारार्थः–(वारस मुहुत्त जहन्ना) एटले बार मुहुर्त्तनी जघन्य स्थिति (वेयणीए) वेदनीय कर्मनी जाणवी. अने (अठ) एटले आठ मुहूर्त्तनी (नाम गोएसु) नाम कर्म, अने गोत्रकर्मनी जघन्य स्थिति जाणवी. (सेसाणे) एटले शेष बाकी रह्या जे ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय, मोहनीय, आयु अने अंतराय ए पांचे कर्मनी (अंतमुहुत्तं) एटले अंतर मुहूर्त्तनी जघन्य स्थिति जाणवी. अहींयां जघन्य शब्द सर्वत्र जोडवो. (एयं) एटले ए (बंधठिई) एटले कर्मना बंधनी स्थितिनुं (माणं) एटले मान एटले प्रमाण, संक्षेपथी कह्युं, अने विस्तार रुचिवंत जीवे पंचम कर्म ग्रंथादिको थकी सविस्तरपणे जोइ लेवुं ॥ ४२ ॥

इति द्वितीय स्थितिबंध स्वरूपं समाप्तम् ॥

हवे त्रीजुं रसबंधनुं स्वरूप, संक्षेपथी कहीये ठीये. त्यां रागादिके ग्रस्त जीव, अन्नव्य जीवना राशिथी अनंतगुणा अने सिद्धना जीवोना राशीने अनंतमे न्नागे एटले परमाणुए निष्पन्न कर्मस्कंध, समय समय प्रत्ये ग्रहण करे ठे, ते दलीयाने विषे परमाणु दीठ कषायना वश थकी सर्व जीवना राशिथी अनंत गुणा रस विन्नागना पलिछेद होय. ते रस, तीव्र तीव्रतर, तीव्रतम तथा मंद, मंदतर, मंदतमादिक अनेक प्रकारे होय. तिहां अशुन्न ब्याशी पाप प्रकृतिनो तीव्ररस, संक्लेश परिणामे करी बंधाय अने शुन्न बहेंतालीश पुण्य प्रकृतिनो तीव्ररस, विशुद्धिये करी बंधाय, तथा मंद रसनो बंध, ते थकी विपर्यय होय. ते आवी रीतेः—शुन्न प्रकृतिनो मंदरस. संक्लेश परिणामे करी बंधाय अने अशुन्न प्रकृतिनो मंदरस विशुद्धिये करी बंधाय.

हवे प्रकृतिना एक ठाणीया प्रमुख रस जेणे करी बंधाय, ते कहे ठेः—अशुन्न प्रकृतिनो चौठाणीयो रस, अनंतानुबंधीया कषाये करी बंधाय, त्रिठाणीयो रस, अप्रत्याख्यानीया कषाये करी बंधाय, बे ठाणीयो रस,

प्रत्याख्यानीया कषाये करी बंधाय, तथा शुभ प्रकृतिनो रस, ते थकी विपरीतपणे जाणवो. ते आवी रीतेः–शुभ प्रकृतिनो चौगणीयो रस, संज्वलन कषाये करी बंधाय तथा त्रिगणीयो रस, प्रत्याख्याना वरण अने अप्रत्याख्यानावरण कषाये करी बंधाय, बे गणीयो रस, अनंतानुबंधीया कषाये करी बंधाय, अने एक गणीयो रस तो शुभ प्रकृतिनो छेज नहिं, अंतरायनी पांच प्रकृति देशघाती छे,तथा एक केवल ज्ञानावरण विना बीजी चार प्रकृति,ज्ञानावरणीयनी तथा एक केवल दर्शनावरण विना त्रण प्रकृति दर्शनावरणीयनी तथासंज्वलन कषायनी चार प्रकृति,ए प्रकारे शोल थइ. अने सत्तरमो पुरुषवेद, ए सत्तर प्रकृतिनो एक गणीयो, बे गणीयो, त्रिगणीयो, अने चौगणीयो रस. पण बंधाय, अने शेष सर्व शुभ अशुभ प्रकृतिनो बे गणीयो, त्रिगणीयो तथा चौगणीयो रस बंधाय पण एक गणीयो रस न बंधाय.

हवे शुभाशुभ रसनुं स्वरूप कहे छे. अशुभ पाप प्रकृतिनो रस, निंबना रसनी पेठे, कटुक जाणवो. अने शुभ पुण्य प्रकृतिनो रस, शेलडीना रसनी पेठे

मीगे. जेम निंबनो रस अणकढयो ते एकगणीयो कटुक कहिये, तथा अग्नि उपर अर्द्ध कढयो अने अर्द्ध राख्यो ते बेगणीयो कटुकतर कहीये, तथा अग्नि उपर अवटामीये अने एक भाग रहे, ते चौगणीयो अत्यंत कटुकतम कहीये. एज रीते शुभ प्रकृतिने विषे शेलमीनो मधुर रस पण जाणी लेवो.

इति रसबंध स्वरूपं तृतीयं समाप्तम् ॥

हवे चोथा प्रदेशबंधनुं स्वरूप कहे छे. लोकने विषे १ औदारिक, २ वैक्रिय, ३ आहारक, ४ तैजस, ५ भाषा, ६ श्वासोश्वास, ७ मन अने ८ कार्मण. ए आठ जातनी कर्म वर्गणा छे. ते एकेकी वर्गणा जीवने ग्रहण योग्य तथा अग्रहण योग्य एवा बे बे प्रकारे छे. तिहां प्रथम बे प्रदेशथी मांमीने अभव्यथी अनंत गुणाधिक प्रदेश लगे औदारिक वर्गणा ते थोमा प्रदेश अने स्थूल माटे जीवने अग्रहण योग्य वर्गणा जाणवी. तेवार पछी बीजी औदारिक ग्रहण योग्य, ते पण अनंती वर्गणा जाणवी. तेवार पछी घणा प्रदेश अने सूक्ष्मपरिणाम माटे औदारिकने अग्रहण-योग्य तथा वैक्रियनी अपेक्षाये थोमा प्रदेश अने स्थूल परिणाम

माटे वैक्रियने पण अग्रहणयोग्य. एम वेहुने ग्रहण करवाने अयोग्य ते पण अनन्यथी अनंत गुणादिक वर्गणा जाणवी. ते वार पछी वैक्रियने ग्रहण योग्य वर्गणा जाणवी. एम सर्व आठ जातनी वर्गणाने विषे ग्रहण योग्य अने अग्रहण योग्य वर्गणा जाणवी.

समान प्रदेशिक स्कंध अनंता मले, तेवारे एक वर्गणा थाय. तेवी सर्व जातनी समय समयने विषे जीव अनंती वर्गणा लिये छे. ए आठे वर्गणा मांहेली उपली उपली वर्गणा अनुक्रमे एक वीजाथी सूक्ष्म सूक्ष्म जाणवी. अने अनंते अनंते प्रदेशे अधिक जाणवी. तेनी क्षेत्रावगाहना अल्प अल्प जाणवी. सर्वने अवगाहना अंगुलनो असंख्यातमो नाग होय, पण पहेलीथी वीजी वर्गणाने असंख्यातमो नाग उंगे जाणवो.

. ए आठ मांहेली प्रथमनी चार वर्गणा आठ फरस युक्त होय, दृष्टिये गोचर आवे अने आगली चार दृष्टि अगोचर सूक्ष्म परिणाम माटे तेने छेला १ शीत, २ उष्ण, ३ रूक्ष अने ४ स्निग्ध. ए चार फरस होय. वंध वे प्रकारे छे. तेमां आत्माना प्रदेश

सांधे कर्म पुद्गलनुं मांहोमांहे जे क्षीरनीरनी पेठे मळवुं, ते द्रव्य बंध. अने जे आत्माना शुभाशुभ परिणामे करी अष्ट प्रकारे कर्म बंधाय, ते भाव बंध जाणवो. इत्यादिक प्रदेशबंधनो अधिकार अल्प मात्र लख्यो. विस्तारे पांचमा कर्म ग्रंथ मध्ये प्रदेशबंधाधिकारे जोइ लेवुं.

इति बंधतत्त्व विचारः समाप्तः ॥ ८ ॥

॥ हवे नवमा मोक्षतत्त्वने कहेतो थको प्रथम मोक्षतत्त्वना नव भेद कहे छे ॥

संतपय=छतापदनी.
परूवणया=प्ररूपणा.
दव्वपमाणं=द्रव्य प्रमाण.
खित्त=क्षेत्र.
फुसणाय=स्पर्शना.
कालोअ=काल.
अंतर=अंतर.
भाग=भाग.
भावे=भाव.
अप्पाबहु=अल्पबहुत्व.
चेव=निश्चे.

संतपय परूवणया, दव्व पमाणं च खित्त फुसणाय ॥ कालोअ अंतरं भाग, भावे अप्पा बहु चेव ॥ ४३ ॥

शब्दार्थः-सतपद प्ररूपणा, द्रव्य प्रमाण अने क्षेत्रमान. वली

स्पर्शना, काल, अंतर, भाग, भाव अने अल्प बहुत्व. ए प्रमाणे मोक्ष तत्त्वना निश्चे नव द्वार छे.

विस्तारार्थः–(संतपय परूवणया) एटले छतापदनी प्ररूपणाद्वार ते मोक्षने विषे छतापदनी प्ररूपणा ते गति प्रमुख मार्गणा द्वारने विषे सिद्धनी सत्तानुं निरूपण करवुं, एटले चौद मार्गणामां सिद्धपद कइ मार्गणाये छे एवी प्ररूपणा करवी. बीजुं (दव्वपमाणं) एटले द्रव्य प्रमाणद्वार. (च) एटले वली सिद्धने अवगाहना क्षेत्र केटलुं छे ते विचारवुं, ए त्रीजुं (खित्त) एटले क्षेत्र द्वार. केटला आकाश प्रदेशने सिद्धना जीव फरसे एम जे विचारवुं, ते चोथुं (फुसणाय) एटले स्पर्शना द्वार. अहीं जे क्षेत्र अवगाहीने रहीये ते अवगाहना अने त्यां अवगाही रहेतां जेटलुं क्षेत्र फरसीये ते स्पर्शना जाणवी. जेम परमाणुने एक प्रदेश अवगाहनारूप क्षेत्रने सात प्रदेशनी स्पर्शना होय. काल आश्रयी सिद्धने सादि अनंतरूप कहेवुं, ते पांचमुं (कालोअ) एटले कालनुं द्वार. छठुं (अंतर) एटले अंतर द्वार. ते सिद्धना जीवने विषे जे आंतरूं कहेवुं. ते सातमुं (भाग) एटले

नागद्वार ते सिद्धना जीव, संसारी जीवोने केटलामे भागे छे, एम विचारवुं. भाव ते क्षायिकादिक पांच भाव छे, तेमां सिद्धना जीव कया भावे छे एम जे विचारवुं, ते आठमुं (भावे) एटले भावद्वार. नवमुं (अप्पाबहु) एटले अल्पाबहुत्व द्वार ते अल्पबहुत्व द्वार ते अल्पबहुत्व जे सिद्धने कहेवुं, एटले पंदर भेदे सिद्ध छे, ते मांहेला कया सिद्धना भेदना जीव थोडा अने कया सिद्धना भेदना जीव घणा एम विचारवुं. (चेव) एटले निश्चे ए नव द्वार, मोक्षतत्त्वनां विचारवां ॥४३॥

गाथा ४४ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

संतं=छतुं छे.	असंतं=अछतुं.
सुद्धपयत्ता=शुद्धपदपणुं.	मुख्खत्ति=मोक्षइति.
विज्जंतं=विद्यमान.	पयं=पद.
खकुसुमं=आकाशनुं फुल.	तस्सउ=तेनी.
व=जेम. पेठे. रीते.	परूवणा=प्ररूपणा.
न=नथी.	मग्गणाईहिं=मार्गणाए करी.

संतं सुद्ध पयत्ता, विज्जंतं खकुसुमं व न असंतं ॥ मुख्खत्ति पयं तस्संउ, परूवणा मग्गणाईहिं ॥ ४४ ॥

शब्दार्थः—मोक्ष ए पद शुद्ध एटले एक पदपणाथी सत (विद्य-

मान) छे. आकाश फुलनी पेठे असत् (अविद्यमान) नथी. ते सत्पदरूप मोक्षनी प्ररूपणा गत्यादि मार्गणाद्वारे करवी.

विस्तारार्थः—मोक्षपद ते (संतं) एटले छतुं छे, (सुद्धपयत्ता) एटले शुद्धपदपणा माटे एटले एकपदपणा माटे छतुं छे, केमके जगतमां जेटला एक पदवाची घटपटादिक पदार्थ छे, ते सर्व अवश्य छता छे, अने जे जे बे बे पदना पदार्थ छे, ते ते पदार्थ छता पण छे, ने अछता पण छे. त्यां दृष्टांत कहे छे, जेम अश्वशृंग, वंध्यापुत्र, ए बे पदनां नाम छे, ते अछतां छे. तेमज गोशृंग, महिषशृंग, राजपुत्र, ए बे पदोनां नामो छे, ते छतां पण छे, माटे मोक्षपद ते (विज्जंतं) एटले विद्यमान छे. पण (खकुसुमव) एटले आकाशना फुलनी पेरे (न असंतं) एटले अछतुं नथी, एटले अविद्यमान नथी. (मुक्खत्तिपयं) एटले मोक्ष इतिपदं,

छे; तेनी उत्तर बाशठ मार्गणा थाय छे, तेनां नाम कहे छे. जेणे करी सर्व जीव इव्यने मार्गीये एटले विचारीये, तेने मार्गणा कहीये.

गाथा ४५ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

गइ=गति.	संजम=संयम.
इंदीए=इंद्रिय.	दंसण=दर्शन.
काए=काय.	लेसा=लेश्या.
जोए=योग.	भव=भव्य.
वेए=वेद.	सम्मे=सम्यक्त्व.
कसाय=कषाय.	सन्नि=संज्ञी.
नाणे=ज्ञान.	आहारे=आहार.

गइ इंदीए काए, जोए वेए कसाय नाणे य
संजम दंसण लेसा, भव सम्मे सन्नि आहारे॥

शब्दार्थः—चार गति मार्गणा, पांच इंद्रिय मार्गणा, छ काय मार्गणा, त्रण योग मार्गणा, त्रण वेद मार्गणा, चार कषाय मार्गणा, आठ ज्ञान मार्गणा, सात संयम मार्गणा, चार दर्शन मार्गणा, छ लेश्या मार्गणा, बे भव्य मार्गणा, छ सम्यक्त्व मार्गणा, बे संज्ञी मार्गणा अने बे आहार मार्गणा ए सर्व मळी बासठ मार्गणा थाय.

विस्तारार्थः—देवता, मनुष्य, नारकी अने तिर्यंच. ए रीते प्रथम (गइ) एटले गति मार्गणा, चार प्रकारे

वसिद्धि, ए रीते अग्यारमी (भव) एटले मुक्ति-गमन योग्यायोग्यनी अपेक्षाये भवसिद्धादि मार्गणा बे प्रकारे छे. औपशमिक, सास्वादन, क्षायोपशमिक क्षायिक, मिश्र अने मिथ्यात्व ए रीते बारमी (सम्मे) एटले सम्यक्त्वमार्गणा छ प्रकारे छे. संज्ञी ने असंज्ञी, ए रीते तेरमी (संज्ञी) एटले संज्ञी मार्गणा बे प्रकारे छे. आहारी ने अणाहारी, ए रीते चौदमी (आहारे) एटले आहार मार्गणा बे प्रकारे छे. एम सर्व मली मुल चौद मार्गणानी उत्तर मार्गणा बास-ठ छे. ॥ ४५ ॥

गाथा ४६ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

नरगइ=मनुष्यगति.
पणिंदि=पंचेंद्रियजाति.
तस=त्रसकाय.
भव=भव.
सन्नि=संज्ञी.
अहक्खाय=यथाख्यात.
खइअ=क्षायिक.
सम्मत्ते=सम्यक्त्व.
मुक्खो=मोक्ष.
अणाहार=अणाहारी.
केवल=केवल.
दंसण=दंसण.
नाणे=ज्ञान.
न=नथी.
सेसेसु=बाकी रहेलाने विषे.

छे.एकेंद्रिय, बेंद्रिय, तेंद्रिय, चउरिंद्रिय, अने पंचेंद्रिय, ए रीते बीजी (इंदीए) अेटले इंद्रिय मार्गणा पांच प्रकारे छे. पृथ्वी, अप्, तेउ, वायु, वनस्पति अने त्रस, ए रीते त्रीजी (काए) एटले काय मार्गणा छ प्रकारे छे. मन, वचन अने काया ए रीते चोथी (जोए) एटले योग मार्गणा त्रण प्रकारे छे. पुरुष, स्त्री ने नपुंसक, ए रीते पांचमी (वेए) एटले वेद मार्गणा त्रण प्रकारे छे. क्रोध, मान, माया ने लोभ, ए रीते छठी (कसाय) एटले कषाय मार्गणा चार प्रकारे छे. मति, श्रुत, अवधि, मनः पर्यव ने केवल. ए पांच ज्ञान तथा मति अज्ञान, श्रुत अज्ञान ने विभंग ज्ञान, ए रीते त्रण अज्ञान, ए रीते सातमी (नाणे) एटले ज्ञान मार्गणा आठ प्रकारे छे. पांच चारित्रनां नाम, प्रथम संवर तत्वमां कह्यां छे, अने छठुं देश विरति, तथा सातमुं अविरति, ए रीते आठमी (संजम) एटले संयम मार्गणा, सात प्रकारे छे. चक्षु, अचक्षु, अवधि अने केवल, ए रीते नवमी (दंसण) एटले दर्शन मार्गणा चार प्रकारे छे. कृष्ण, नील, कापोत, तेजो, पद्म अने शुक्ल. ए रीते दशमी (लेसा) एटले लेष्या मार्गणा छ प्रकारे छे. भवसिद्धिने अभ-

वसिद्धि, ए रीते अग्यारमी (ज्ञव) एटले मुक्तिगमन योग्यायोग्यनी अपेक्षाये ज्ञवसिद्धादि मार्गणा बे प्रकारे छे. औपशमिक, सास्वादन, क्षायोपशमिक क्षायिक, मिश्र अने मिथ्यात्व ए रीते बारमी (सम्मे) एटले सम्यक्त्वमार्गणा छ प्रकारे छे. संज्ञी ने असंज्ञी, ए रीते तेरमी (संज्ञी) एटले संज्ञी मार्गणा बे प्रकारे छे. आहारी ने अणाहारी, ए रीते चौदमी (आहारे) एटले आहार मार्गणा बे प्रकारे छे. एम सर्व मली मुल चौद मार्गणानी उत्तर मार्गणा बासठ छे. ॥ ४५ ॥

गाथा ४६ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

नरगइ=मनुष्यगति.
पणिंदि=पंचेंद्रियजाति.
तस=त्रसकाय.
भव=भव.
सन्नि=संज्ञी.
अहक्खाय=यथाख्यात.
खइअ=क्षायिक.
सम्मत्ते=सम्यक्त्व.

मुक्खो=मोक्ष.
अणाहार=अणाहारी.
केवल=केवल.
दंसण=दंसण.
नाणे=ज्ञान.
न=नथी.
सेसेसु=बाकी रहेलाने विषे.

वाशठ मार्गणा स्थानकमांथी जे मार्गणाये अतीतकाले सिद्ध थया ते स्थाननां नाम कहे छेः—

नरगइ पणिंदि तसन्नव, सन्नि अहक्खाय खइअ सम्मत्ते ॥ मुक्खोणा आहार केवल, दंसण नाणे न सेसेसु ॥ ४६ ॥

शब्दार्थः—मनुष्यगति, पंचेंद्रीजाति, त्रस, भव्यत्व, संज्ञी, यथाख्यात चारित्र, क्षायिक सम्यक्त्व, अणाहारी, केवलदर्शन अने केवल ज्ञान, एटली मार्गणावाला जीवो मोक्ष पामे छे बीजी मार्गणाओने विषे मोक्ष नथी

विस्तारार्थः—पहेली गतिमार्गणा चार छे.तेमां (नरगइ) एटले मनुष्यगतिमांथी मोक्षे गया छे. पण बाकी रहेली त्रण गतिमांथी कोइ मोक्षे गया नथी. बीजी इंद्रियमार्गणा पांच छे तेमां (पणिंदि) एटले पंचेंद्रिमांथी मोक्षे गया छे पण बाकीनी चारे इंद्रियोमांथी कोइ मोक्षे गया नथी. त्रीजी कायमार्गणा छ छे. तेमां (तस) एटले त्रसकायमांथी मोक्षे गया छे, बाकीनी पांचे कायमांथी कोइ मोक्षे गया नथी. चोथी भव मार्गणा बे छे, तेमां (भव) एटले भवसिद्धिक मोक्षे गया छे, पण अभवसिद्धिकमांथी कोइ मोक्षे गया

नथी. पांचमी संज्ञी मार्गणा बे छे, तेमां (सन्नि) एटले संज्ञीमांथी मोक्षे गया छे, पण असंज्ञीमांथी कोइ मोक्षे गया नथी. छठी चारित्र मार्गणा सात छे. तेमांथी (अहखाय) एटले यथाख्यात चारित्रवाला (मुक्खो) एटले मोक्षे गया छे. शेष छ चारित्रवाला कोइ मोक्षे गया नथी. सातमी सम्यक्त्व मार्गणा छ छे, तेमांथी (खइअसम्मत्ते) एटले क्षायिक सम्यक्त्ववंत मोक्षे गया छे, शेष पांच सम्यक्त्ववंत मोक्षे गया नथी. आठमी आहार मार्गणा बे छे, तेमांथी (केवलदंसणनाणे) एटले केवल दर्शन अने केवल ज्ञान, ए बे मार्गणा स्थानवाला मोक्षे गया छे. परंतु बाकीनां त्रण दर्शनवाला तथा सात ज्ञानवाला मोक्षे गया नथी. ए रीते ए दश मार्गणा स्थानमांथी मोक्षे गया छे, अने (सेसेसु) शेष रहेली जे १ कषायमार्गणा, २ वेदमार्गणा, ३ योगमार्गणा अने ४ लेश्या मार्गणा, ए चार मार्गणा स्थानने विषे वर्त्तनारा जीवो (न) एटले मोक्षने पाम्या नथी. ए सत्पद प्ररूपणा नामा प्रथम द्वार कह्युं ॥ ४६ ॥

गाथा ४७ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

दव्वपमाणे=द्रव्य प्रमाण द्वारने विषे.
सिद्धाणं=सिद्धनां.
जीवदव्वाणि=जीवद्रव्य.
हुंति=छे-होयछे.
अणंताणि=अनंतां.
लोगस्स=लोकना.
असंखिज्जे=असंख्यातमे.
भागे=भागने विषे.
इक्कोय=एक पण.
सव्वेपि=सर्व पण.

हवे द्रव्य प्रमाणादि बे द्वार कहे छेः-

दव्वपमाणे सिद्धा, णं जीव दव्वाणि हुंति णंताणि ॥ लोगस्स असंखिज्जे, भागे इक्कोय सव्वेवि ॥ ४७ ॥

शब्दार्थः-द्रव्य प्रमाणद्वार विचारे छते सिद्धना जीवद्रव्य अनंता छे. वली लोकाकाशना असंख्यातमे भागे एक सिद्ध छे. अथवा सर्व सिद्ध पण होयछे ॥ ४७ ॥

विस्तारार्थः-(दव्वपमाणे) एटले द्रव्य प्रमाण द्वारने विषे विचारतां (सिद्धाणं) एटले सिद्धना (जीवदव्वाणि) एटले जीवद्रव्य (हुंति) एटले छे. (णंताणि) एटले अनंता एटले सिद्धना जीवद्रव्य, अनंता छे. ए बीजुं द्वार कह्युं. हवे त्रीजुं क्षेत्रद्वार कहे छेः- (लोगस्स असंखिज्जे भागे) एटले चौद राज लोकने

असंख्यातमे भागे (इक्कोय सव्वेवि) एटले एक सिद्ध पण त्यां रहे छे, अने सर्व सिद्ध पण त्यां रहे छे. पण एक सिद्ध व्यास क्षेत्रापेक्षाये सर्व सिद्ध व्यास क्षेत्रनुं प्रमाण अधिक जाणवुं. परंतु ते क्षेत्रमान सर्व लोकने असंख्यातमे भागे जाणवुं. केमके उत्कृष्टी अवगाहनावालानुं एक गाउना छठा भाग जेटलुं शरीर होय, ते पण लोकनो असंख्यातमो भाग थयो. अने लघु अवगाहना वालानो पण लोकनो असंख्यातमो भाग थयो, तथा सर्व सिद्ध पण पीस्तालीस लाख योजन प्रमाण सिद्ध शिलामां रहे छे, माटे ते पण चौदराज लोकनो असंख्यातमो भाग थयो. ए त्रीजुं द्वार थयुं ॥ ४७ ॥

गाथा ४८ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

फुमणा=स्पर्शनाद्वार.	अणंतो=अनंतो.
अहिआ=अधिक.	पडिवाय=पडवानो.
कालो=काल.	अभावाओ=अभाव.
इग=एक.	सिद्धाणं=सिद्धने.
सिद्ध=सिद्ध.	अंतरं=अंतर.
पडुच्च=प्रतित्य, आश्रित्य.	नथ्थि=नथी.
साइ=सादी.	

फुसणा अहिआ कालो, इग सिद्ध पडुच्च साइणंतो॥ पडिवाया नावाउ, सिद्धाणं अंतरं नहि ॥ ४८ ॥

शब्दार्थः-सिद्धना जीवोनी स्पर्शना अधिक छे. एक सिद्धने आश्रीने काल सादि अनंत छे अने सर्वने आश्री अनादि अनंत छे. वली सिद्धोने चववानो अभाव छे, माटे सिद्धोने अंतर नथी ॥ ४८ ॥

विस्तारार्थः—हवे स्पर्शनाद्वार कहे छे, पूर्वोक्त क्षेत्रथकी सिद्धना जीवोनी (फुसणा अहिआ) एटले स्पर्शना अधिक छे. केमके जेटला क्षेत्रमां सिद्ध भगवान रह्या छे, तेने चारे बाजुनी तथा नीचे अने उपरनी सर्व दिशाउना आकाश प्रदेश स्पर्श्या छे. जेम एक आकाश प्रदेशे रह्यो जे पुद्गल परमाणु तेने सात आकाश प्रदेशनी स्पर्शना होय छे, माटे स्पर्शना अधिक जाणवी. तथा वली एक सिद्धना जीवनी अवगाहना क्षेत्रना एकेका आकाश प्रदेश प्रत्ये समाक्रमीने प्रत्येके प्रत्येके अनंता सिद्ध रह्या छे. एम द्वि, त्रि, चतुः पंचादि अंशनी अभिवृद्धि जाणवी. तथा तेज सिद्धावगाहना क्षेत्रना एकेका प्रदेश प्रत्ये छांडीने पण अनंता सिद्ध रह्या छे. एम मध्यादि प्रदेश प्रत्ये

जाणवुं. एम प्रदेशनी वृद्धि हानि करतां जे अवगाढ छे, ते पण अनंत छे, पूर्ण क्षेत्रावगाढ सिद्धथी, प्रदेशावगाढ सिद्ध, असंख्य गुणाधिक छे, ते माटे एक सिद्ध ते परस्परे अवगाढ एवा पोताना प्रदेशे करी अनंता सिद्ध प्रत्ये फरसे, अने क्षेत्रावगाहना नेद प्रदेश, प्रदेशे करी असंख्य गुणाधिक सिद्ध प्रत्ये फरसे, ते माटे क्षेत्रथकी स्पर्शना अधिक जाणवी. इत्यादि संक्षेप थकी कह्युं छे. ए चोथुं स्पर्शनाद्वार कह्युं.

हवे पांचमुं कालद्वार कहे छे. (कालो) एटले काल, ते सिद्धना जीवने केटलो होय ? (इगसिद्ध पडुच्च) एटले एक सिद्धने प्रतीत्य एटले आश्रित्य (साइअणंतो) एटले सादि अनंतो काल होय. एटले जे समये जे जीव मोक्षे गयो, तेवारे तेनी आदि थई. अने फरी त्यांथी तेने (पडिवायाभावाउ) एटले पडवानो अन्नाव छे, एटले त्यांथी पाछुं चववुं नथी, माटे अनंत छे. तेमज सर्व सिद्ध आश्रित्य विचारीये, तो प्रथम सिद्ध कोण थयो, एवी आदि नथी माटे अनादि पण छे. ए रीते अनादि अनंत जाणवो. ए कालद्वार कह्युं. हवे छठुं अंतरद्वार कहे छे, ज्यां सि [illegible]
नाव प्राप्त थयो, त्यांथी पाछुं (प [illegible]

एटले पमवानो अभाव छे, माटे (सिद्धाणं) एटले सिद्धना जीवोने (अंतरंनत्थि) एटले अंतर नथी. केमके सिद्धपणाथकी चवीने संसारमां आवी बीजो जव करी फरी सिद्धपणुं पामवुं नथी. एटले जे पदवी पाम्या ते पदवी जती रहे. फरी ते पदवी पामे, तेना वचगालाना कालने अंतर कहीये, माटे ते अंतर, सिद्धने नथी, अथवा सिद्धने मांहो मांहे अंतर नथी. ज्यां एक सिद्ध छे. त्यां अनेक सिद्ध रह्या छे, माटे एकमां एनेक सिद्ध छे. एम एक बीजामां क्षेत्रने विषे अबाधा रूप अंतर नथी. ए क्षेत्र आश्रयी सिद्धने मांहो मांहे अंतर नथी. ए अंतर द्वार कह्युं. ॥४८॥

गाथा ४९ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

सव्व=सर्व.	नाणं=केवलज्ञान.
जीयाण=जीवना.	खइअभावे=क्षायिक भावे.
अणंते=अनंतमे.	परिणामि=परिणामिकभावे.
भागे=भागनेविषे.	एअ=ए.
ते=ते-सिद्धो.	पुण=वली.
तेसिं=तेमना-सिद्धना.	होइ=होय.
दंसणं=केवलदर्शन.	जीवत्तं=जीवितपणुं.

सातमुं जागद्वार तथा आठमुं जावद्वार कहे छे.

सव्व जियाण मणंते, जागे ते तेसिं दंसणं

नाणं ॥ खइए नावे परिणा, मिएअ पुण होइ जीवत्तं ॥ ४ए ॥

शब्दार्थः—सर्व संसारी जीवोना अनंतमे भागे ते सिद्धना जीवो छे. वली ते सिद्ध जीवोने क्षायिक भावने विषे केवलदर्शन अने केवलज्ञान होयछे. वली परिणामिक भावने विषे ए सिद्धना जीवोने जीवितपणुं पण होयछे.

विस्तारार्थः—(सव्वजीयाण मणंते नागे) एटले सर्व संसारी जीवोने अनंतमे नागे (ते) एटले ते सिद्धना जीव ठे, केमके अतीत, अनागत, अने वर्त्तमाम एवा त्रण कालमां जे काले ज्ञानीने पृछा थाय, ते काले ज्ञानी एम कहे, जे असंख्याती निगोद ठे. ते प्रत्येक निगोदमां अनंता जीव ठे. ते मांहेलो एक निगोदनो अनंतमो नाग मोक्षे गयो ठे. एहिज उत्तर देवाशे. ए सातमुं नागद्वार कह्युं.

हवे आठमुं नावद्वार कहे ठे. (तेसिं) एटले ते सिद्धना जीवोनां (दंसणं) एटले केवल दर्शन अने (नाणं) एटले केवलज्ञान ते (खइए नावे) एटले क्षायिक नावे वर्ते ठे. अने (परिणामि) एटले पारिणामिक नावे (एअ) एटले आए (पुण) एटले वली (होइ) एटले होय. (जीवत्तं) एटले

जीवितपणुं. एटले सिद्धना जीवने वे न्नाव वर्ते छे. त्यां क्षायिक न्नाव नव न्नेदे छे. तेमां दानादिक पांच लब्धि, तथा छठुं सम्यक्त्व, अने सातमुं चारित्र, ए सात तो सिद्धमां न संन्नवे. शेष एक ज्ञान, वीजुं दर्शन, ए वे क्षायिक न्नावे वर्ते छे. अने पारिणामिक न्नाव त्रण न्नेदे छे. १ न्नव्यत्व, २ अन्नव्यत्व, ३ जीवितव्यत्व ए त्रणमांथी प्रथमना वे तो न संन्नवे पण त्रीजो परिणामिक न्नाव वर्ते छे. जोके सिद्धना जीवोने प्राणदशक नथी. तोपण ज्ञानादि चतुष्टय न्नाव प्राण छे. माटे एने जीवितपणुं कहीये. ए आठमुं न्नावद्वार कह्युं ॥ ४८ ॥

गाथा ५० मीना छूटा शब्दना अर्थ.

थोवा=थोडा.
नपुंस=नपुंसक.
सिद्धा=सिद्ध.
थी=स्त्री.
नर=पुरुष.
सिद्धा=सिद्ध (मोक्षे गया).
कमेण=अनुक्रमे.
संखगुणा=संख्यात गुणा.
इअ=आ.
मुक्ख=मोक्ष.
तत्तं=तत्व.
एअं=ए रीते.
नवतत्ता=नव तत्त्वो.
लेसओ=लेश मात्रे करी.
भणिआ=कह्या छे.

हवे नवमुं अल्प बहुत्वद्वार कहे छे,

थोवा नपुंस सिद्धा, त्थी नर सिद्धा कमेण संखगुणा ॥ इअ मुक्ख तत्तमेअं, नवतत्ता लेसओ जणिआ ॥ ५० ॥

शब्दार्थः–नपुंसक सिद्धो थोडा छे. स्त्री पुरुष सिद्धो अनुक्रमे संख्यात गुणा छे. ए प्रमाणे मोक्षतत्त्व कह्युं. आ नव तत्त्वो लेश मात्र कह्यां छे ॥ ५० ॥

विस्तारार्थः–(थोवानपुंससिद्धा) एटले सर्व थकी थोमा नपुंसक सिद्ध थया छे. केमके जन्म नपुंसकने तो चारित्र प्राप्त न थाय, तेथी ते मोक्षे पण न जाय अने पाछळथी कृत्रिम नपुंसक थएला ते उत्कृष्टा एक समयमां दस मोक्षे जाय माटे सर्वथी थोमा कह्या. ते नपुंसक थकी (त्थी) एटले स्त्री, (नर) एटले पुरुष (सिद्धा) एटले मोक्षे गया, ते (कमेण) अनुक्रमे, (संखगुणा) एटले संख्यात गुणा जाणवा एटले नपुंसकथी स्त्री संख्यात गुणी उत्कृष्टी एक समयमां वीश मोक्षे जाय छे, अने ते स्त्री थकी वली पुरुष, संख्यात गुणा उत्कृष्टा, समय एकमां एकशोने आठ मोक्षे जायछे. ए अल्प बहुत्वद्वार कह्युं. (इअ) एटले ए नवमुं (मुखतत्त) ए-

टले मोक्ष तत्त्व कह्युं. ते पण द्रव्यथी अने भावथी एवा बे भेदे छे. त्यां आठ कर्मनुं आत्म प्रदेशथी जुदुं थवुं, ते द्रव्य मोक्ष, अने आठ कर्मना क्षयनो जे आत्म परिणाम, ते भाव मोक्ष जाणवो. ए रीते (मेअं) एटले ए जीवादिक (नवतत्ता) एटले नव तत्त्वो, ते (लेसओ) एटले लेश मात्र संक्षेपे करी, (भणिआ एटले) कह्यां. ॥ ५० ॥

गाथा ५१ मीना छूटा शब्दोना अर्थ.

जीवाइ=जीवादि.	सम्मत्तं=सम्यक्त्व.
नव=नव.	भावेण=भावथी.
पयत्थे=पदार्थ.	सद्दहंतो=श्रद्धा राखे.
जो=जे.	अयाण } = अजाण होय.
जाणइ=जाणे.	माणेवि } = तेने पण.
तस्स=तेने.	सम्मत्तं=सम्यक्त्व.
होइ=होय.	

हवे ए नव तत्त्वने जाणवानुं फल कहे छेः—

जीवाइ नव पयत्थे, जो जाणइ तस्स होइ सम्मत्तं ॥ भावेण सद्दहंतो, अयाणमाणेवि सम्मत्तं ॥ ५१ ॥

शब्दार्थः—जे प्राणी जीवादि नव पदार्थने जाणे छे, तेने सम्यक्त्व

. .

होय छे. वळी भावे करीने सद्दहना राखवाथी जीवादि नव-तत्त्वना अजाणने पण सम्यक्त्व होय छे ॥ ५१ ॥

विस्तारार्थः—ए (जीवाइ) एटले जीवादिक जे (नव पयत्थे) एटले नव पदार्थ ठे, तेने (जो) एटले जे प्राणी (जाणइ) एटले जाणे ठे, (तस्स) एटले ते प्राणीने (सम्मत्तं) एटले सम्यक्त्व (होइ) एटले होय, अने अपवाद पदे तो जे " तमेव सच्चं निस्संकं जं जिणेहिं पवेइयं ईत्यादि " शुन्न आत्म परिणामरूप (न्नावेण) एटले न्नावे करी ए जीवादिक नव पदार्थने विषे जे (सद्दहंतो) एटले सद्दहणा राखे, तो ते (अयाणमाणेवि) एटले जीवादिक नव पदार्थना ज्ञानथी अजाण एटले रहित होय, तो पण तेने (सम्मत्तं) एटले सम्यत्तव ठे, एम जाणवुं ॥ ५१ ॥

गाथा ५२ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

सव्वाइं=सर्वे.
जिणेसर=जिनेश्वरोए.
भासियाइं=भाषेलां.
वयणाइं=वचनो.
न=न.
अन्नहा=अन्यथा.
हुंति=होय.
इह=एवी.
बुद्धी=बुद्धी.
जस्स=जेना.

मणे=मनने विषे.	निच्चलं=निश्चल.
सम्मत्तं=समकित.	तस्स=तेने.

हवे ते सम्यक्त्वनुं स्वरूप कहे छेः—

सव्वाइं जिणेसर न्ना, सिआइं वयणाइं नन्नहा हुंति ॥ इह बुद्धी जस्समणे, सम्मत्तं निच्चलं तस्स ॥ ५२ ॥

शब्दार्थः—" सर्व जिनेश्वरे कहेलां वचनो खोटां न होय " एवी बुद्धि जे माणसना मनमां होय छे. तेनुं सम्यक्त्व निश्चल छे, एम जाणवुं ॥ ५२ ॥

विस्तारार्थः—(सव्वाइजिणेसरन्नासिआइं) एटले सर्वे तीर्थंकरदेवे न्नाख्यां जे (वयणाइ) एटले वचनो, ते (नन्नदा हुंति) एटले अन्यथा न होय, (इहबुद्धी जस्समणे) एवी बुद्धी जेना मनने विषे होय, (तस्स) एटले तेने (सम्मत्तं निच्चलं) एटले सम्यक्त्व निश्चल छे, इम जाणवुं. ए समकित ते श्री वीतराग प्रणित तत्त्व श्रद्धान लक्षण रागद्वेष रहित एवो सम एटले निर्मल जे आत्मानो परिणाम, तेने जाणवो ॥ ५२ ॥

गाथा ५३ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

अंतोमुहुत्त=अंतर्मुहूर्त्त.	तेसिं=तेने.
मित्तंपि=मात्र पण.	अवड्ढ=अर्द्ध.
फासिअं=फरस्युं.	पुग्गल=पुद्गल.
हुज्ज=होय.	परिअट्टो=परावर्त.
जेहिं=जेणे.	चेव=निश्चे.
सम्मत्तं=समकित.	संसारो=संसार.

हवे सम्यक्त्व पाम्यानुं फल कहे छेः–

अंतो मुहुत्त मित्तं, पि फासिअं हुज्ज जेहिं सम्मत्तं ॥ तेसिं अवड्ढ पुग्गल, परिअट्टो चेव संसारो ॥ ५३ ॥

शब्दार्थः–जेओए एक अंतर्मुहूर्त मात्र पण सम्यक्त्व फरस्युं छे, तेमने संसार अर्द्धपुद्गल परावर्त्त निश्चे थाय छे ॥ ५३ ॥

विस्तारार्थः–(अंतोमुहुत्तमित्तंपि) एटले एक अंतर मुहूर्त्त मात्र पण एटले नव समयथी मांडीने एक समये न्यून बे घडी यावत्काल मात्र पण ग्रंथि भेद करी अनंतानुबंधीयानी चोकडी खपावीने (फासिअं हुज्ज जेहिं सम्मत्तं) एटले फरस्युं होय, जेणे समकित (तेसिं) एटले ते जीवोने (अवड्ढपुग्गल-परिअट्टो) एटले अर्द्धपुद्गल परावर्त्त (चेव) एटले

निश्चे (संसारो) एटले संसार, बाकी जाणवो. पंण ते प्रचुर आशातनावंत आश्रयी एटलो काल जाणवो, परंतु शुद्ध सम्यक्त्व आराधनार तो कोइक तेही ज भवे, कोईक त्रीजे भवे, कोइक सातमे भवे, कोईक आठमे भवे, एम तुरतज सिद्धपणाने पामे ॥

गाथा ५४ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

उस्सप्पिणी=उत्सर्पिणी.
अणंता=अनंती.
पुग्गल=पुद्गल.
परिअट्टओ=परावर्त.
मुणेअव्वो=जाणवो.
तेणंता=तेवा अनंता.
अति अद्धा=अतित काले.
अणागयद्धा=अनागत काले.
अणंतगुणा=अनंतगुणा.

हवे ते पुद्गल परावर्त्तनुं मान कहे छे.

उस्सप्पिणी अणंता, पुग्गल परिअट्ट मुणेअव्वो ॥ तेणंतातो अद्धा, अणागयद्धा अणंतगुणा ॥ ५४ ॥

शब्दार्थः—अनंती उत्सर्पिणी अने अवसर्प्पिणी जाय ए पुद्गल परावर्त काल जाणवो. अनंत एवा ते पुद्गल परावर्त काल गया अने अनंतगुणा जशे.

विस्तारार्थः—(उस्सप्पिणी अणंता) एटले अनंती उत्सर्प्पिणी अने अनंती अवसर्प्पिणी एटलो काल

..

जे वारे जाय, तेवारे (पुग्गल परिअट्टन्तु) एटले एक पुद्गल परावर्त (मुणेअव्वो) एटले जाणवो. (तेणंता) एटले तेवा अनंता पुद्गल परावर्त (अती अद्धा) एटले अतीत काले गया, अने तेथी पण (अणंतगुणा) एटले अनंत गुणा पुद्गल परावर्त (अणागयद्धा) एटले अनागत काले जाशे. ए पुद्गल परावर्त्तनुं मान कह्युं ॥ ५४ ॥

गाथा ५५ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

जिण=जिनसिद्ध.
अजिण=अजिन सिद्ध.
तित्थ=तीर्थसिद्ध.
अतित्था=अतीर्थ सिद्ध.
गिहि=गृहस्थ लिंगे सिद्ध.
अन्न=अन्य लिंगे सिद्ध.
सलिंग=स्वलिंगे सिद्ध.
थी=स्त्री लिंगे सिद्ध.
नर=पुरुष लिंगे सिद्ध.
नपुंसा=नपुंसक लिंगे सिद्ध.
पत्तेअ=प्रत्येक बुद्ध सिद्ध.
सयंबुद्धा=स्वयंबुद्ध सिद्ध.
बुद्धबोहिय=बुद्ध बोधित सिद्ध.
सिद्ध=सिद्ध (एक)
अणिकाय=अनेक सिद्ध.

हवे सिद्ध जीवोना पन्नर भेद कहे छेः—

जिण अजिण तित्थ तित्था, गिहि अन्न सलिंग थी नर नपुंसा; पत्तेअ सयंबुद्धा बुद्ध बोहिय सिद्धणिक्काय ॥ ५५ ॥

शब्दार्थः—जिन सिद्ध, अजिन सिद्ध, तीर्थ सिद्ध, अतीर्थ सिद्ध, गृहस्थ लिंगे सिद्ध, अन्य लिंगे सिद्ध, स्वलिंगे सिद्ध, स्त्री सिद्ध, पुरुष सिद्ध, नपुंसक सिद्ध, प्रत्येक बुद्ध सिद्ध, स्वयंबुद्ध सिद्ध, बुद्धबोधित सिद्ध, एक सिद्ध, अने अनेक सिद्ध, ए सिध्धना पंदर भेद जाणवा ॥ ५५ ॥

विस्तारार्थः—पहेला जे तीर्थंकर पदवी पामीने मोक्षे गया, ते (जिण) एटले जिन सिद्ध जाणवा. बीजा जे तीर्थंकर पद पाम्या विना सामान्य केवली थइने मोक्षे गया ते (अजिण) एटले अजिन सिद्ध जाणवा. त्रीजा तीर्थंकरने केवल ज्ञान उपन्या पछी जे मोक्षे गया, ते (तित्था) एटले तीर्थ सिद्ध जाणवा. चोथा तीर्थंकरने केवल ज्ञान उपन्या पहेलां जे मोक्षे गया, ते (अतित्थ) एटले अतीर्थ सिद्ध जाणवा. पांचमा जे गृहस्थना वेशे रह्या थका मोक्षे गया, ते (गिहि) एटले गृहस्थ लिंगे सिद्ध जाणवा. छठा योगी, सन्यासी प्रमुख तापसना वेशे जे मोक्षे गया, ते (अन्न) एटले अन्य लिंगे सिद्ध जाणवा. सातमा जे साधुने वेशे मोक्षे गया, ते (सलिंग) एटले स्वलिंग सिद्ध जाणवा. आठमा जे स्त्री वेदपणुं पामीने मोक्षे गया, ते (थी) एटले स्त्री लिंगे सिद्ध

जाणवा. नवमा जे पुरुषवेदपणुं पामीने मोक्षे गया, ते (नर) एटले पुरुष लिंग सिद्ध जाणवा. दसमा कृत्रिम नपुंसक वेदपणुं पामीने मोक्षे गया ते (नपुंसा) एटले नपुंसकलिंग सिद्ध जाणवा. अग्यारमा कोइ पदार्थ देखीने एटले बाह्य प्रत्यय देखी प्रतिबोधाया थका जे चारित्र लइने मोक्षे गया, ते (पत्तेअ) एटले प्रत्येक बुद्ध सिद्ध जाणवा. बारमा जे गुरुना उपदेश विना पोतानी मेले जाति स्मरणादिके प्रतिबोध पामीने मोक्षे गयाछे, ते (सयंबुद्ध) एटले स्वयंबुद्ध सिद्ध जाणवा, तेरमा जे गुरुनो उपदेश सांभली वैराग्य पामी मोक्षे गया ते (बुद्धबोहिय) बुद्धबोधित सिद्ध जाणवा. चौदमा जे एक समयमां एकज मोक्षे गया, ते (इक सिद्ध) एटले एक सिद्ध जाणवा. पंदरमा जे एक समयमां घणा जीव मोक्षे जाय, ते (णिक्काय) एटले अनेक सिद्ध जाणवा, ए पन्नर भेद सिद्धना कह्या. यद्यपि तीर्थसिद्ध अने अतीर्थ सिद्ध ए बे भेद मांहे बीजा तेर भेद आवी गया, तथापि विशेष देखाडवा माटे पंदर भेद कह्या. ॥ ५५ ॥

गाथा ५६ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

जिणसिद्धा=जिनसिद्ध.
अरिहंता=अरिहंत.
अजिणसिद्धाय=अजिनसिद्ध.
पुंडरिया=पुंडरिक.
पमुहा=प्रमुख.
गणहारि=गणधर.
तिथ्थसिद्धा=तीर्थसिद्ध.
अतिथ्थसिद्धा=अतीर्थसिद्ध.
मरुदेवी=मरुदेवी माता.

हवे ए पंदर भेदनां उदाहरण कहे छेः—

जिण सिद्धा अरिहंता, अजिण सिद्धाय पुंमरिआ पमुहा ॥ गणहारि तित्र सिद्धा, अतित्र सिद्धाय मरुदेवी ॥ ५६ ॥

शब्दार्थः—जिन सिध्ध ते अरिहंतो, अजिन सिध्ध ते पुंडरिक विगेरे गणधर जाणवा. तीर्थ सिध्ध ते सामान्य केवली एवा गणधर अने अतीर्थ सिध्ध ते मरुदेवी जाणवां ॥ ५६ ॥

विस्तारार्थः—(जिणसिद्धा) एटले जिन सिद्ध ते रुषभादिक (अरिहंता) एटले अरिहंत भगवान् पोते जाणवा. अने (अजिण सिद्धाय) एटले अजिन सिद्ध ते (पुंमरिआ पमुहा) एटले पुंमरीक गणधर प्रमुख जाणवा. तीर्थंकरने केवल ज्ञान उपना केमे चतुर्विध संघनी स्थापना कर्या पछी जे सामान्य केवली थईने

मोक्षे गया. एवा (गणहारि) एटले गणधर ते (तित्थसिद्धा) एटले तीर्थ सिद्ध जाणवा, केमके गणधर पदवी तो तीर्थ स्थाप्या पछीज होय, माटे गणधर मुख्य कह्या. अने (अतित्थसिद्धा) एटले अतीर्थ सिद्ध ते तीर्थ प्रवर्त्ताव्या पहेलां जे सिद्ध थया ते (मरुदेवी) एटले मरुदेवी माता प्रमुख जाणवा. चकार पादपूर्णार्थे छे. ॥ ५६ ॥

गाथा ५७ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

गिहिलिंग सिद्ध=गृहस्थ लिंगे सिद्ध.
भरहो=भरत चक्रवर्ती.
वक्कल चीरीय=वल्कलचीरी.
अन्नलिंगम्मि=अन्यलिंग सिद्ध
साहू=साधु.
सलिंग सिद्धा=स्वलिंग सिद्ध.
थी सिद्धा=स्त्रीलिंग सिद्ध.
चंदणा=चंदनबाला.
पमुहा=प्रमुख.

गिहि लिंग सिद्ध भरहो, वक्कल चीरीय अन्न लिंगम्मि ॥ साहू सलिंग सिद्धा, थी सिद्धा चंदणा पमुहा ॥ ५७ ॥

शब्दार्थः—गृहस्थलिंग सिद्ध भरत, अन्यलिंग सिद्ध वल्कलचीरी, स्वलिंग सिद्ध साधु अने स्त्रीसिद्ध चंदनबाला विगेरे जाणवा.

विस्तारार्थः—(गिहि लिंग सिद्ध) एटले गृहस्थ लिं. सिद्ध थया, ते (भरहो) एटले भरत चक्रवर्ती प्रमुख जाणवा. (वक्कलचीरीय) एटले वक्कलचीरीय आदे लईने जे तापसना वेशे सिद्ध थया, ते (अन्न लिंगम्मि) एटले अन्यलिंगे सिद्ध जाणवा. (साहू) एटले साधुने वेशे जे सिद्ध थया, ते (सलिंग सिद्धा) एटले स्वलिंग सिद्ध जाणवा. जे (थी सिद्धा) एटले स्त्री लिंगे सिद्ध थया, ते (चंदणा पमुहा) एटले चंदन बाला प्रमुख जाणवी ॥ ५७ ॥

गाथा ५८ मीना छूटा शब्दोना अर्थ.

पुंसिद्धा=पुरुष लिंगे सिद्ध.
गोयमाइ=गौतमादि.
गांगेय=गांगेय.
पमुह=प्रमुख.
नपुंसया सिद्ध=नपुंसक लिंगे सिद्ध.
पत्तेअ=प्रत्येकबुद्ध सिद्ध.
सयंबुद्धा=स्वयंबुद्ध सिद्ध.
भणिया=कह्या छे.
करकंडु=करकंडु.
कविलाई=कपिलादि.

पुंसिद्धा गोयमाई, गांगेयाई नपुंसया सिद्धा॥ पत्तेय सयं बुधा, भणिया करकंडु कविलाई ॥ ५८ ॥

शब्दार्थः-पुरुष सिद्ध ते गौतम विगेरे. नपुंसक सिद्ध ते, गांगेय वि-गेरे. प्रत्येक सिद्ध ते करकंडु अने स्वयंबुद्ध सिद्ध ते कपील जाणवा ॥ ५८ ॥

विस्तारार्थः-(पुंसिद्धा) एटले जे पुरुष लिंगे सिद्ध थया, ते (गोयमाई) गौतमादिक जाणवा. अने (गांगेय पमुह) एटले गांगेय प्रमुख जे कृत्रिम न-पुंसक थईने सिद्ध थया, ते (नपुंसया सिद्धा) नपुंस-क लिंगे सिद्ध जाणवा. (पत्तेय) एटले प्रत्येक बुद्ध सिद्ध जे (भणिया) एटले कह्या छे, ते (करकंडु) एटले करकंडू राजा आदे देइने जाणवा. तथा (स-यंबुद्धा) एटले स्वयंबुद्ध सिद्ध जे थया, ते (कवि-लाई) एटले कपिल आदे देइने जाणी लेवा. इति ॥ ५८ ॥

गाथा ५९ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

तह-तेमज.
बुद्ध बोहि=बुद्ध बोधित सिद्ध.
गुरु बोहिया=गुरुथी बोध पामेला.
इग=एक.
समए=समयने विषे.
सिद्धाय=सिद्ध.
समएवि=समयने विषे पण.
अणेगा=अनेक.
सिद्धा=सिद्ध.
ते=ते.
अणेग सिद्धाए=अनेक सिद्ध.

तह बुद्ध बोहि गुरुबो, हिया इग समय
एग सिद्धाय ॥ इग समए वि अणेगा, सिद्धा
ते णेग सिद्धाय ॥ ५ए ॥

शब्दार्थः—तेमज बुद्ध बोधित सिद्ध ते गुरुथी बोध पामेला, एक समयमा सिद्ध थनारा ते एक सिद्ध, अने एक समयमां अनेक सिद्ध थाय ते अनेक सिद्ध कहेवाय.

विस्तारार्थः—(तह) एटले तेमज (बुद्धबोहि) एटले बुद्धबोधित सिद्ध ते (गुरुबोहिया) एटले गुरुना उप देशथी बोध पामीने जे मोक्षे गया, ते जाणवा. अने (इगसमय) एटले एक समयने विषे महावीर स्वामीनीपरे जे एकज मोक्षे जाय, तेने (इग सिद्धाय) एटले एक सिद्ध कहिये, (इग समए वि अणेगा) एटले एक समयमां पण जे अनेक (सिद्धा) एटले सिद्ध थया, एटले रुषभदेव स्वामीनीपरे जे एक समयमां एकशो आठ मोक्षे जाय (ते) एटले ते (णेगसिद्धाय) एटले अनेक सिद्ध कहिये ॥ ५ए ॥

इति मोक्षतत्त्व विचारः समाप्तः ॥ ए ॥
इति श्री बालावबोध सहितं नवतत्त्वं
प्रकरणं समाप्तम् ॥

श्री वीतरागाय नमः ॥

श्री नव तत्वना छुटा बोल.

(१) १. जीवतत्व, २. अजीवतत्व, ३. पुन्यतत्व; ४. पापतत्व ५. आश्रवतत्व, ६, संवरतत्व, ७. निर्जरातत्व, ८. वंधतत्व, ९. मोक्षतत्व.

(२) नवेतत्वोना जुदा जुदा भेदनी संख्या कहे छे. पहेला जीव तत्वना चौद भेद; वीजा अजीव तत्वना चौद भेद; त्रीजा पुन्य तत्वना वेतालीश भेद; चोथा पाप तत्वना व्याशी भेद; पांचमा आश्रव तत्वना वेतालीश भेद; छठा संवर तत्वना सत्तावन भेद; सातमा निर्जरा तत्वना बार भेद; आठमा वंध तत्वना चार भेद; नवमा मोक्ष तत्वना नव भेद.

(३) जीवनी छ जातीओ छे.

१. एक विध, २. द्विविध, ३. त्रिविध, ४. चतुर्विध, ५. पंचविध, ६. षड्विध.

(४) जीवना चौद भेद कहे छे.

१. सूक्ष्म एकेंद्रिय पर्याप्ता. २. सूक्ष्म एकेंद्रिय अपर्याप्ता
३. वादर एकेंद्रिय पर्याप्ता. ४. वादर एकेंद्रिय अपर्याप्ता
५. वेइंद्रिय पर्याप्ता. ६. वेइंद्रिय अपर्याप्ता.
७. तेइंद्रिय पर्याप्ता. ८. तेइंद्रिय अपर्याप्ता.

९. चौरिंद्रिय पर्याप्ता. १०. चौरिंद्रिय अपर्याप्ता.
११. सन्नि पंचिंद्रिय पर्याप्ता. १२. सन्नि पंचिंद्रिय अपर्याप्ता.
१३. असन्नि पंचिंद्रिय पर्याप्ता. १४. असन्नि पंचिंद्रिय अपर्याप्ता.
आ चौद भेद जीव तत्वना जाणवा.

(५) हवे जीवनुं लक्षण कहे छे.
ज्ञान, दर्शन, चारित्र, तप, वीर्य अने उपयोग. ए गुण जीव विना बीजामां होय नहि, ए प्रमाणे जीवनुं लक्षण जाणवुं.

(६) हवे पर्याप्ता जीवोनुं वर्णन करतां पर्याप्ति केटले प्रकारे छे ते कहे छे. पर्याप्तिना छ भेद छे.
१. आहार पर्याप्ति, २. शरीर पर्याप्ति, ३. इंद्रिय पर्याप्ति, ४. श्वासोश्वास पर्याप्ति, ५. भाषा पर्याप्ति अने ६. मनः पर्याप्ति.

॥ अथ अजीव तत्व ॥

(१) अरुपी अजीवना १० भेद ने रुपी अजीवना ४ भेद तेमां अरुपी अजीवना १० भेद बतावेछे.
धर्मास्तिकायना त्रण भेदः—१. खंध, २. देश अने ३ प्रदेश.
अधर्मास्ति कायना त्रण भेदः—१. खंध, २. देश, अने ३. प्रदेश.

आकाशास्ति कायना त्रण ज्ञेदः—१. खंध, २. देश, अने ३ प्रदेश.

ए त्रण अस्तिकायना त्रण त्रण ज्ञेद गणतां नव ज्ञेद थया अने काळ अस्तिकाय होय नहि माटे काळनो एक ज्ञेद गणतां सर्व मळी अरुपी अजीवना दश ज्ञेद थाय.

(२) रुपी अजीवना चार ज्ञेद.

१. खंध, २. देश, ३. प्रदेश, अने ४. परमाणुं.

॥ अथ पुण्य तत्व ॥

(१) पुण्य नव प्रकारे बंधायछे ते कहेछे.

१. साधु प्रमुखने अन्न दीधाथी.
२. पाणी दीधाथी.
३. रहेवाने स्थानक देवाथी.
४. सूवाने पाट प्रमुख देवाथी
५. पहेरवा अथवा ओढवाने वस्त्र देवाथी.
६. ते विषे मने करी शुन्न संकल्प कर्याथी.
७. वचने करी स्तुत्यादिक कर्याथी.
८. कायाए करी सेवा कर्याथी.

ए. हाथे करी नमस्कादिक कर्याथी.

२. हवे बेताळीस प्रकारे पुएय जोगवायछे ते कहेछे. १. शाता वेदनीय, २. उच्च गोत्र, ३. मनुष्यनी गति, ४. मनुष्यनी अनुपूर्वी ५. देवगति, ६. देवनी अनुपूर्वी, ७ पंचिंद्रिनी जाति. ८ औदारिक शरीर. ए वैक्रिय शरीर. १० आहारक शरीर. ११ तैजस शरीर. १२ कार्मण शरीर. १३ औदारिक अंगोपांग १४ वैक्रिय अंगोपांग. १५ आहारक अंगोपांग. १६ वज्र रुषज्ञ नाराच संघयण. १७ सम चतुरस्त्र संस्थान. १८ शुज्ञ वर्ण. १ए शुज्ञ गंध. २० शुज्ञ रस २१ शुज्ञ स्पर्श २२ अगुरु लघु नाम कर्म २३ पराघात नामकर्म. २४ श्वासोश्वास नाम कर्म. २५ आताप नाम कर्म. २६ उद्योत नाम कर्म. २७ शुज्ञ खगति. २८ निर्माण नाम कर्म. २ए त्रस नाम कर्म. ३० बादर नाम कर्म. ३१ पर्याप्ति नाम कर्म. ३२ प्रत्येक नाम कर्म. ३३ स्थिर नाम कर्म. ३४ शुज्ञ नाम कर्म. ३५ सौज्ञाग्य नाम कर्म. ३६ सुस्वर नाम कर्म. ३७ आदेय नाम कर्म. ३८ यश नाम कर्म, ३ए सुरायुष्य. ४० नरायुष्य. ४१ तिर्यंचायुष्य. ४२ तीर्थंकर नाम कर्म.

॥ अथ पाप तत्व ॥

(१) अढार प्रकारे पाप बंधाय छे ते कहे छे.

१ प्राणातिपात. २ मृषावाद. ३ अदत्तादान. ४ मैथुन. ५ परिग्रह. ६ क्रोध. ७ मान. ८ माया ९ लोभ. १० राग. ११ द्वेष. १२ कलह. १३ अभ्याख्यान. १४ पैशुन्य. १५ रति अरति. १६ परपरिवाद. १७ माया मृषावाद. १८ मिथ्यात्वशल्य.

(२) हवे व्याशी प्रकारे पाप भोगवायछे ते कहेछे.

१ मति ज्ञानावरणीय. २ श्रुत ज्ञानावरणीय. ३ अवधि ज्ञानावरणीय. ४ मनःपर्यव ज्ञानावरणीय. ५ केवल ज्ञानावरणीय. ६ दानांतराय. ७ लाभांतराय. ८ भोगांतराय. ९ उपभोगांतराय. १० वीर्यांतराय. ११ चक्षु दर्शनावरणीय. १२ अचक्षु दर्शनावरणीय. १३ अवधि दर्शनावरणीय. १४ केवल दर्शनावरणीय. १५ निद्रा. १६ निद्रा निद्रा. १७ प्रचला. १८ प्रचलाप्रचला. १९ थीणद्धी. २० नीचगोत्र. २१ अशाता वेदनीय. २२ मिथ्यात्व मोहनीय. २३ स्थावर नाम. २४ सूक्ष्म नाम. २५ अपर्याप्त नाम.

२६ साधारण नाम. २७ अस्थिर नाम. '२८ अशुभ नाम. २९ दुर्भाग्य नाम. ३० दुःस्वर नाम. ३१ अनादेय नाम. ३२ अयश नाम. ३३ थी ३५ नरकत्रिक (नरकगति, नरकायु, अने नरकानुपूर्वी). ३६ थी ३९ अनंतानुबंधी क्रोध, मान, माया अने लोभ. ४० थी ४३ अप्रत्याख्यानी क्रोध,मान, माया अने लोभ. ४४ थी ४७ प्रत्याखानी क्रोध, मान, माया अने लोभ. ४८ थी ५१ संज्वलन क्रोध, मान, माया अने लोभ. ५२ हास्य. ५३ रति. ५४ अरति. ५५ शोक. ५६ भय. ५७ दुगंछा. ५८ पुरुषवेद. ५९ स्त्रीवेद. ६० नपुंसक वेद. ६१ तिर्यंचनी गति. ६२ तिर्यंचानुपूर्वी. ६३ एकेंद्रिय जाति. ६४ बेइंद्रिय जाति. ६५ तेइंद्रिय जाति. ६६ चौरिंद्रिय जाति. ६७ अशुभ विहायोगति. ६८ उपघात नाम. ६९ अशुभ वर्ण. ७० अशुभ गंध. ७१ अशुभ रस, ७२ अशुभ फरस, ७३ रुषभ नाराच संघयण. ७४ नाराच संघयण. ७५ अर्धनाराच संघयण, ७६ कीलिका संघयण, ७७ छेवठु संघयण, ७८ न्यग्रोध परिमं-

७८ संस्थान, ७९ सादि संस्थान, ८० वामन संस्थान, ८१ कुब्ज संस्थान, ८२ हुंडक संस्थान.

॥ अथ आश्रव तत्व ॥

आश्रव तत्वना बेतालीस भेद छे ते कहे छे. जेणे करी आत्मा विषे कर्मोनुं आववुं थाय तेने आश्रव कहीए.

(पांच इंद्रि) १ फरश इंद्रि. २ रस इंद्रि. ३ घ्राण इंद्रि. ४ चक्षु इंद्रि. ५ श्रोत इंद्रि. (चार कषाय). ६ क्रोध. ७ मान. ८ माया. ९ लोभ. (पांच अव्रत). १० प्राणातिपात. ११ मृषावाद. १२ अदत्तादान. १३ मैथुन. १४ परिग्रह. (त्रण योग). १५ मनो योग. १६ वचन योग. १७ काय योग. (पच्चीश क्रियाउ) १८ कायिकी क्रिया. १९ अधिकरणिकी क्रिया. २० प्रद्वेषिकी क्रिया. २१ पारितापनिकी क्रिया. २२ प्राणातिपातिकी क्रिया. २३ आरंभिकी क्रिया. २४ परिग्रहिकी क्रिया. २५ माया प्रत्ययिकी क्रिया. २६ मिथ्या दर्शन प्रत्ययिकी क्रिया. २७ अप्रत्याख्यानिकी क्रिया. २८ दृष्टिकी क्रिया. २९ स्पृष्टिकी क्रिया. ३० प्रातित्यकी क्रिया. ३१ सामंतोपनिपातिकी क्रिया. ३२ नैसृष्टिकी क्रिया. ३३ स्वहस्ति

की क्रिया. ३४ आज्ञापनिकी क्रिया ३५ वैदारणिकी क्रिया. ३६ अनाभोगिकी क्रिया. ३७ अनवकांक्ष प्रत्ययिकी क्रिया. ३८ प्रयोगिकी क्रिया, ३ए समुदानकी क्रिया, ४० प्रेम प्रत्ययिकी क्रिया, ४१ द्वेष प्रत्ययिकी क्रिया, ४२ इर्यापथिकी क्रिया.

॥ अथ संवर तत्व ॥

संवर तत्वना सत्तावन भेद छे. जेणे करी नवां कर्मो आवतां रोकाय तेने संवर कहीए.

(पांच समिति), १ इर्या समिति, २ भाषा समिति, ३ एषणा समिति, ४ आदान निक्षेपण समिति, ५ पारिष्ठापनिका समिति. [त्रण गुप्ति], ६ मनो गुप्ति, ७ वचन गुप्ति, ८ काय गुप्ति, [बावीस परिसह], ९ क्षुधा परिसह १० पीपासा परिसह, ११ शीत परिसह, १२ उष्ण परिसह, १३ दंस परिसह, १४ अचेलक परिसह, १५ अरति परिसह, १६ स्त्री परिसह, १७ चर्या परिसह, १८ निषिधिकी परिसह, १९ शय्या परिसह, २० आक्रोश परिसह, २१ वध परिसह, २२ याचना परिसह, २३ अलाभ परिसह, २४ रोग परिसह, २५ तृणफास परिसह, २६ मल परिसह, २७ सत्कार परिसह २८ प्रज्ञा परिसह, २ए अज्ञान प-

रिसह, ३० सम्यकृत्व परिसह, (दश प्रकारे यति धर्म) ३१ क्षमा धर्म, ३२ मार्दव धर्म, ३३ आर्यव धर्म, ३४ मुक्ति धर्म ३५ तप धर्म, ३६ संजम धर्म, ३७ सत्य धर्म, ३८ शौच धर्म, ३९ आकिंचन धर्म, ४० ब्रह्मचर्य धर्म, (बार भावनाओ), ४१ अनित्य भावना, ४२ अशरण भावना, ४३ संसार भावना, ४४ एकत्व भावना, ४५ अन्यत्व भावना, ४६ अशुचि भावना, ४७ आश्रव भावना, ४८ संवर भावना, ४९ निर्जरा भावना, ५० लोक स्वरुप भावना, ५१ बोधि दुर्लभ भावना, ५२ धर्म भावना, (पांच प्रकारे चारित्र), ५३ सामायक चारित्र, ५४ छेदोपस्थापनिय ५५ परिहार विशुद्धि, ५६ सूक्ष्म संपराय ५७ यथाख्यात चारित्र.

॥ अथ निर्जरा तत्व ॥

निर्जरा बार प्रकारना तपवडे थाय छे, छ प्रकारे बाह्यतप अने छ प्रकारे अभ्यंतर तप छे.

(छ प्रकारे बाह्यतप), १ अनशन, २ उणोदरी, ३ वृत्ति संक्षेप, ४ रस त्याग, ५ काय क्लेश, ६ संलीनता, (छ प्रकारे अभ्यंतर तप), ७ प्रायश्चित्त.

८ विनय, ए वैयावृत्य, १० स्वाध्याय, ११ ध्यान, १२ कायोत्सर्ग.

॥ अथ बंध तत्व ॥

बंध तत्वना चार भेद छे, ते कहे छे,

१ प्रकृति बंध, २ स्थिति बंध, ३ अनुभाग बंध अने ४ प्रदेश बंध,

॥ अथ मोक्ष तत्व ॥

मोक्ष तत्वना नव भेद छे, ते कहे छे,

१ संतपद प्ररुपणा द्वार, २ द्रव्य प्रमाण द्वार, ३ क्षेत्र द्वार, ४ स्पर्शना द्वार, ५ काल द्वार, ६ अंतर द्वार, ७ भाग द्वार, ८ भाव द्वार, ए अल्प बहुत्व द्वार,

हवे सिद्धना पंदर भेद कहे छे.

१ जिन सिद्धा, २ अजिन सिद्धा, ३ तिर्थ सिद्धा, ४ अतिर्थ सिद्धा, ५ गृहस्थलिंगे सिद्धा, ६ अन्यलिंगे सिद्धा, ७ स्वलिंगे सिद्धा. ८ स्त्रिलिंगे सिद्धा, ए पुरुषलिंगे सिद्धा, १० नपुंसकलिंगे सिद्धा, ११ प्रत्येक बुद्ध सिद्धा, १२ स्वयंबुद्ध सिद्धा, १३ बुद्धबोधित सिद्धा, १४ एक सिद्धा, १५ अनेक सिद्धा.